

Studia Theologica Transsylvaniensia

A Babeş–Bolyai Tudományegyetem Római Katolikus
Teológia Kar Pasztorál-teológia Intézetének folyóirata

TARTALOM

19/2

TANULMÁNYOK

MARTON JÓZSEF

Márton Áron az igazság őre, az üldözöttek védelmezője
és népének jó pásztora

VIRT LÁSZLÓ

A kisebbségi lét mint sajátosság és méltóság

GYÖRGY FERENC

Írott emlékek és a képi világ a szakrális térben
Márton Áron tordai látogatásai apropóján

BAKÓ CSONGOR ISTVÁN

Máig fellelhető hivatalos és népi vallásossághoz kötődő
(szak)kifejezések az orvosi szótárban (2)

FORRÁS

KONCSAG LÁSZLÓ

Márton Áron püspöki titkár bérmlási jelentései 1931-ben
az udvarhelyi és tordai esperességekben

MŰHELY

JONICA XÉNIA

A papi utánpótlás veteményes kertje a ministrálás

BETHLEN GÁBOR
Alap

ISSN 1582 – 0661

MARTON JÓZSEF

Márton Áron az igazság őre, az üldözöttek védelmezője és népének jó pásztora

Abstract: In the prayer dedicated to Márton Áron's canonization, the author, Archbishop Bálint Lajos, attributed three features to the former Bishop of Alba Iulia: the guardian of truth, the protector of the persecuted, and a good shepherd of his people. All three features are exceptionally embodied by Márton Áron.

He was the guardian of truth both in his speeches and in his deeds as a leading priest. Imitating Christ, he learned and practiced true humanity (human nature). In all circumstances he was ready to stand up for the truth. During the most critical times, he put it this way: "To a priest of Christ, it is a duty one cannot refuse to stand up for the truth and to see in his fellow man – irrespective of the confession they belong to or language they speak – his brother." His words always found support in his life, accepting the prison and his house arrest, too. Márton Áron was a defender of the persecuted, although a significant period of his bishopric, he was the subject of persecution. He raised his voice for Hungarians, Jews, Romanians and Germans alike who were persecuted in Transylvania.

Márton Áron was a good shepherd for the Christians entrusted to him. The people in Transylvania, even people of other religions, soon discovered in him an apostle of Christ, the good shepherd. But Márton Áron did his best not to deceive these people. He remained constantly true to the great promise he made when he was consecrated as bishop: "I promise I want to see my brother in all struggling people, and I will help them as much as I could."

Márton Áron fought for justice for the suffering people – this is how he became a good shepherd. As the Good Shepherd – faithful to his slogan (*Non recuso laborem*) – he never turned down work and the suffering implied by it. We trust that the features attributed to him in the canonization prayer are highly adequate to the Servant of God, Bishop Márton Áron.

Keywords: Bishop, Márton Áron, right, justice, persecuted, defender, good shepherd.

Márton Áron boldoggá avatásáért végzett imádságunkban az ima szerzője, Bálint Lajos érsek (akit 35 éve ebben a székes-egyházban szentelt püspökké Jakab Antal), három jelzővel illette szentéletű püspökünket: az igazságnak őre; az üldözötteknek védelmezője és népének jó pásztora. E jeles ünnepnapon a három jelzőre koncentrálnak közelítsük meg Márton Áron személyiségét elsősorban beszédein és írásain keresztül. Akik ismertük és hallgattuk, tanúságtevőkként bizonyíthatjuk kisugárzó nagyságát, lenyűgöző ember voltát, de gondolkozásáról, cselekedeteinek indítékairól, hivatalos megnyilatkozásairól stb. hiteles képet csak írásain keresztül alkothatunk.

Márton Áron élete folyamán mindvégig – hitelesen – az **igazság őre** volt, mert igaz ember volt. Igaz mivoltának gyökere az Istenben, Jézus Krisztusban kereshető. *„Hívő, vallásos ember nem találkozhat az Istennel Jézus Krisztus megkerülésével. Hozzá kell csatlakoznunk egész létünkkel, feltétlen önátadással, szeretetben.”*¹ Mert az igazság maga Jézus Krisztus. Már papként magáévá tette kedvenc teológusának, Romano Guardininek alap gondolatát: *„a kereszténység lényege nem egy eszme, nem egy gondolati rendszer, nem egy cselekvési terv. A kereszténység lényege egy Személy: Jézus Krisztus Önmaga”*.²

Márton Áron beszédeinek is vezérmotívuma: akkor válunk igazzá, ha Krisztus ismeretére jutunk és megtanuljuk tőle, mit jelent embernek lenni! Egyik homíliájában levonja azt a következtetést, hogy Krisztustól tanulhatjuk meg az igaz emberré válás módját: *„Hinni annyit jelent, mint látni a valóságot, s ezzel elfogadni, hogy Krisztus az igazság. Nem csupán tanító, még ha a*

¹ MÁRTON ÁRON: *A Krisztus-hit magja*. In: Márton Áron hagyaték 4. (Ol-táriszentség, Krisztus Király). Marosvásárhely 2008. 186.

² GUARDINI, ROMANO: *Az Úr Krisztus*. (Ford. Márton Áron). In: Előszó. Bp. 2006. 7.

legnagyobb is, hanem Ő maga az igazság. A szent valóság igazsága Vele kezdődik. Ha kialudna, nem maradhatna meg az igazság sem, amit ő hirdetett. Nemcsak Ő, az igazság első hirdetője és legfőbb képviselője tűnne el, hanem az igazság is. Ő az élő igazság, a Logosz, és hinni annyit jelent, hogy Őt ennek tartjuk és Tőle tanulunk.”³ Keresztény mivoltunk, emberi nagyságunk a krisztusi élet utánzásában, helyesebben megélésében áll. „Kereszténynek lenni annyit jelent – mondja –, mint eleven közösségben élni a személyes Krisztussal. ... A keresztény ember számára Krisztus az örökké élő, legnagyobb példakép, Akit utánozni, és Akivel személyes kapcsolatban élni haladó ember számára a legnagyobb boldogság és kitüntetés.”⁴

Márton Áron a prófétai felhívást követve „tettekre váltotta az igazságot” (Mik 6, 8), és pedig Krisztussal és Krisztusban. Tudomásul vette emberi gyengeségét, és annak tudatában működött együtt a szentségi kegyelemmel. A világháborút végigharcolva, leszerelt katonaként – hivatásával is küszködve – Mailáth G. Károly püspökének (1920. május 24-én) őszintén bevallja tévelygéseit: „Az Istenadta hitet lekicsinyeltem és rendszeresen gyöngítettem, szellememet nemtelenségekbe fojtottam. ... Azt tettem, amit a tékozló fiú tett: a sertések eledeléből ettem és nem tettem be vele. Rideg könnyel fosztottam meg lelkemet az Isten pazar ajándékától...”⁵ Bűnösségét már az első papi prédikációiban is hangoztatja: „Ember vagyok, aki vétkeztem. Bűnös, aki megtagadtalak sokszor. De nem szégyellem a szégyenemet bevallani, nem tartom

³ MÁRTON ÁRON: *Jézus evangéliuma*. In: Márton Áron hagyaték 4. 218.

⁴ MÁM, 1. Doboz, 469–472.

⁵ BATTYHANEUM. Mailáth G. Károly levélcsoomagja. VII. Regiszter. D doboz. Num. Inv. 30.285.

*méltatlannak Előttem [Istenem] a méltatlanságát beismerő szolga könnyes szemeivel megjelenni.*⁶

Márton Áron nem maradt meg a háború okozta testi-lelki sebesültségében, hanem azokból kigyógyulva Krisztus katonájává formálódott, elmerült Jézus emberszeretetében, hogy emberszeretővé váljék. Később imígyen fogalmazott – híveinek és nekünk is üzenve: *„Jézus emberszeretete annak az embernek a szeretete, aki mindenkinél világosabban ismeri az emberi természet adottságait és lehetőségeit az emberi nemesség legmagasabb kiteljesedésétől az emberi lealacsonyodás legmélyebb pontjáig. ... Különösen megragadó Jézus emberszeretetének alapszíne: az Ő együttlés-szenvedése a szenvedő emberrel. Ez az, ami lényegesen megkülönbözteti az Ő szeretetét a bölcselők humanizmusától. Az Ő szeretete nem elmélet, nem szavak, hanem élet. ... Ő nem tudja elviselni azt, hogy az emberi nyomort csak felfedezze, hanem személyesen Magává is teszi. Jézus emberszeretete áttöri az egyéni korlátokat, hogy mások szenvedését Magára vegye. Vagy még közelebbről: hogy Önmagát másokért elégesse.*⁷

Márton Áronnak mindvégig kedvenc gondolata maradt és beszédeiben többször ismételte, hogy Jézus Krisztus az emberrel együtt szenved. Ateista légkörben és mozgásszabadságától megfosztva ekképpen beszél Jézus Krisztusról: *„Az Ő fenséges alakja a vigasztaló valóság az embert körülvevő vigasztalan éjszakában”.*⁸

Márton Áront az Oltáriszentségben jelenlévő Krisztussal való rendszeres találkozásai és a belőle való élet alakította és formálta igaz emberre, szentéletű püspökké. Személyi varázsát az

⁶ Vö. MARTON J.–KUSZÁLIK P.: *Előszó*. In: Márton Áron: *Nyolc boldogság*. Mentor. Marosvásárhely 2013. 5–12.

⁷ MÁM, 1. Doboz, 500–507.

⁸ MÁRTON ÁRON: *Jézus Krisztus személye*. In: Márton Áron hagyaték 4. Marosvásárhely 2008. 179.

Oltáriszentség nélkül el sem képzelhetjük. Emberi gyarlóságait oly sokszor hangoztató főpap erőt és támaszt az eucharisztikus Krisztusból merített. A hitükben és személyi méltóságukban megalázott embereknek vigaszként hangsúlyozza, hogy Krisztusnak az a legszemélyesebb kapcsolata, *„mellyel Magát a szegényekkel, elnyomottakkal és üldözöttekkel azonosította, a végső, legáldottabb és örökké élő lángja az utolsó vacsorán csapott fel. ... Rendelte az Oltáriszentséget, hogy Magát örökre nekünk adja. A szegénnyel szegény, az üldözöttel üldözött, a kitaszítottal kitaszított, a megkísértettel megkísértett, a haldoklóval haldokló akar lenni a világ végéig...⁹*

Márton Áron szerint Krisztusban jobban megismerhetjük önmagunkat, s ebben segítségünkre van a Szentlélek. *„Krisztusban, az Ő emberré-levésében, lényegében, tanításában és sorsában tárul fel előttünk a mi nyomorúságunk. Krisztust megismerni annyit jelent, mint magunkat is megismerni. Krisztust csak az által ismerhetjük meg, aki által emberré lett, a Szentlélek erejével. ... Ezért a Szentlélekhez intézett imában azt kérjük, hogy mutassa meg nekünk Krisztust. ...¹⁰*

Tudatában volt annak is, hogy Krisztus követése áldozathozattal és megvetéssel együtt jár. Sajátos szófordulatával mondja ki: *„Aki Krisztust követi, az is veszedelmes ember. Aki Vele találkozik, s az Ő eszméit elfogadja, az másképp gondolkodik, mint a világ. A keresztény útja ezért magányos út. Sokszor még a szülei, testvérei, barátai sem értik meg.¹¹*

Általában az igazság kimondását nem szívesen veszik a kényelmet kereső és önkényes emberek. Ezért sokan burkoltan

⁹ MÁM, 1. Doboz, 500–507.

¹⁰ MÁM, 1. Doboz, 508–509. Márton Áron megjelöli a forrásmunkát is: Guardini, 135–139.

¹¹ Kézzel írt szöveg. Lásd MÁM 46. Dos. 10. Sz.

fogalmazva elhomályosítják az igazságot. Nem mondható el ez Márton Áronról, ő sohasem volt tekintettel az emberi elvárásokra, az igazságot őszintén és nyíltan kimondta. A besúgásra épülő rendszerben is megtalálta a módját, hogy megfontoltan feltárja népe fájdalmát. Még a tömjénezést elváró kommunista pártvezér, Nicolae Ceaușescu előtt sem volt hajlandó a szocialista rendszert dicsőíteni. Ehelyett az államvezető feladatáról és Istenről beszélt.¹² Vagy amikor a szocialista ünnepi évfordulók alkalmával a nagy megvalósításokat dicsőítő körlevelek kibocsátására kötelezték, úgy fogalmazta meg azokat, hogy a Vallási Ügyosztály nem engedélyezte közzétételüket.¹³ Nem volt hajlandó az embert méltóságában megalázó rezsimet magasztalni, viszont mindig megtalálta a módját, hogy prófétai érzékkel vigasztalja a szenvedő embereket, és kijelölje számukra a tennivalókat. *„A keresztény ember nem turista és nem is műkedvelő a világban. Feladatot kell teljesítenie. Feladatot és szolgálatot – szeretetből. A keresztény ember a mennyei Atya gyermeke, Jézus Krisztus testvére, az Anyaszentegyház tagja. A világot nem korlátlanul bírja. A világ az Atya tulajdona. S ő, mint az Atya gyermeke, azzal a szent örömmel és komolysággal bírja a világ javait, hogy azok nem az övé, hanem Isten egész családjáé, mindenkié, az emberiségé.”*¹⁴

Márton Áron felelősségteljesen viszonyult az élethez, és az élet adta feladatok teljesítésére tanította népét. *„Az Úristen mindenkit konkrét feladat elé állított s nem légtüres térbe. A feladat mindenki számára adva van, s feladatát mindenkinek el kell végeznie. Sopánkodásokkal s lemondó elkeseredéssel és az önmagunk és mások keserítésével nem megyünk sokra. Az élet mindenki számára*

¹² MÁRTON ÁRON: N. Ceaușescu elnökké választását követően mondott beszéd. In: Márton Áron hagyaték 13. 229–230.

¹³ MÁRTON ÁRON: A román nemzeti ünnep 30 éves jubileumára. In: Márton Áron hagyaték 12. 213–214.

¹⁴ Kézzel írt szöveg. Lásd MÁM 46. Dos. 13. Sz.

*harcot, küzdelmet, törődést jelent, ilyen vagy olyan formában. S ha a jelen nehezebb küzdelmekre szólít fel, ne várjunk csodákra, se isteni beavatkozásokra. ... Előre nézzünk tehát, nehéz idők járnak, keményebben neki kell gyürkőznünk és csüggedés nélkül dolgoznunk, hogy életre méltók legyünk.*¹⁵

Márton Áron az igaz ügyért, elsősorban az evangélium ügyéért mindig kiállt. Mert „Krisztus papjának elutasíthatatlan kötelessége, hogy az igazság mellett kiálljon és az emberben – bármilyen hitet valljon és nyelvet beszéljen is – a testvérét nézze.”¹⁶ Amit elvárt papjaitól, azt előjáróként kétszeresen megtette. Püspökké szentelésének 10. évfordulóján, néhány hónappal letartóztatása előtt, körlevelében világosan írja: „Szent hivatalom arra kötelez, hogy a megfeszített Jézus Krisztus evangéliumát hirdessem minden körülmények között.” S ezt a nagyhírű Pázmány Péter gondolatával megtoldja: „... de az igazságnak győzhetetlen oszlopához és a jó ügyek mozdíthatatlan erősségéhez támaszkodván az igazság oltalmáért kiállok.”¹⁷

Imádságunk második kitétele: **Márton Áron az üldözötteknek védelmezője.**

Az üldözöttek védelmezőjének mondott Áron püspök főpásztorságának jelentős időszakában elsősorban maga volt az üldözött személy. 41 éves püspökségének 35 éve a kommunista rezsim egyházüldözésének idejére esett. Szüntelen a Securitate megfigyelése alatt állott. Nem véletlen, hogy Romániában a kommunista rezsim idején senkiről sem készült annyi megfigye-

¹⁵ Vö. MÁRTON ÁRON: *Szilveszter este. Kolozsvár, 1938.* In: Márton Áron hagyaték 7. Karácsony. 83.

¹⁶ MÁRTON ÁRON: *Papszentelés a Szent Mihály templomban. Kolozsvár 1944.* In: Márton Áron hagyaték 5. Marosvásárhely 2009. 87.

¹⁷ MÁRTON ÁRON: *Püspökké szentelésének tizedik évfordulóján.* In: Márton Áron hagyaték 5. Marosvásárhely 2009. 91.

lési dosszié, mint őróla.¹⁸ Üldöztetése ellenére mégis „az üldözöttek védelmezőjeként” tartjuk számon.

Márton Áron az evangéliumért és híveiért kész volt minden áldozatra. *„Szent hivatalunkkal járó kötelességek teljesítésétől nem riaszthat vissza sem a börtön, sem emberi tekintetek. Az igazság védelmében és a szeretet szolgálatában az üldöztetés és börtön nem szégyen, hanem dicsőség”*¹⁹ – ekként bízta fiatal papjait.

A királyi diktatúra beálltakor lett püspök. Kezdetben ez az időszak az egyházak számára ígéretesnek bizonyult, de Antonescu marsall regnálása idején Dél-Erdélyben a püspök népének és híveinek súlyos elnyomásával párosult. Márton Áront elfogadták egyházi méltóságában, ezért a megpróbáltatásoknak ebben a korszakában – a kommunista rezsim beálltaig – nagyobb elkötelezettséggel küzdött hívei/népe megaláztatása ellen.

Jogosan hangsúlyozzuk, hogy a 2. bécsi döntés után a kisebbségi sorsba került hívei mellett maradt. Mert minden lehető alkalommal papjai és hívei védelmére kelt. Nem hagyta szó nélkül az 1942-es dél-erdélyi rekvirálást sem, melynek értelmében az állami helyi közegek – felsőbb rendeletre – elkobozták a magyarok gabona- és lisztkészletét. A következő évben a román kormány hozzájárulásával nemzetközi vegyesbizottságok vizsgálták ki az eseteket. Természetesen a kivizsgáláskor a papság – a püspök utasítására – segítségére volt a hívek jogos panaszának tolmácsolásában. Emiatt a kultuszminiszter felszólította Márton Áront, hogy az egyik papját – büntetésből – helyezze át szerényebb plé-

¹⁸ BODEANU, Denisa: *Márton Áron dossziéi a Szekuritaté Irattárát Vizsgáló Országos Tanács archívumában*. In: *Az idők mérlegén. Tanulmányok Márton Áron püspökről*. (Szerk. Bodó M.–Lázár Cs.). Bp.–Kolozsvár 2013. 116–126.

¹⁹ MÁRTON ÁRON: *Papszentelés a Szent Mihály templomban. Kolozsvár 1944*. In: *Márton Áron hagyaték 5. Marosvásárhely 2009*. 90.

bániára. A püspök kiállt papja mellett, érdekében panaszlevelet írt a miniszternek, magára hárítva az elkövetett úgymond vétet: „mivel az én utasításomra cselekedett, kérem, méltóztassék a vádat vele szemben ejteni és a vizsgálatot ellenem beindítani”.²⁰

Legtöbbször az üldözötteket Márton Áron csak vigasztaló és eligazító szavaival védelmezhetette. Különösen Antonescu marsall durva diktatúrája idején osztozott a püspök híveinek fájdalmaiban. Amikor Déván tulajdonukhoz ragaszkodó magyar embereket öltek meg és többeket letartóztattak, Márton Áron 1942. június 12-én a közösségükbe megy, hogy a kétségbeesett híveibe lelket öntsön. „...*Veletek együtt hiszem én is, hogy a szenvedéseknek az a faja, amelytől most gyötörtetünk, meg fog szűnni. ... Hittel és reménnyel indulunk a vigasztalan jelenből a bizonytalan jövő felé, mert tudjuk, hogy sorsunk fölött a gondviselő Isten örökös, és mert tudjuk, hogy a szenvedésnek megváltó ereje van. ... Akármekkora áldozatot követel szent hitünk és faji jogaink bátor megvallása, vállalnunk kell azokat. Erre kötelez őseink becsülete, saját lelkiismeretünk és gyermekeink tiszta jövője. Félre a sötét gondolatokkal, félre a kétségbeeséssel! Nekünk helyt kell állnunk. Ezt a földet elhagyni nem szabad, mert ez a miénk. Őseink vére és könnye puhította a barázdákat itt; drága hamvaik porladnak Erdély szent röge alatt. Mi nem vagyunk itt idegenek, mi otthon érezzük itt magunkat, még akkor is, ha ez másoknak nem tetszik.*”²¹

Márton Áron nemcsak a püspökhöz illő eszközökkel, szóval és írással küszködött népéért, hanem fáradságot nem ismerő szolgálattal is. Az 1943. év novemberében munkatáborokba hur-

²⁰ MÁRTON ÁRON: *A kultuszminiszternek írt levél Dani József plébános ügyében.* In: Márton Áron hagyaték 13. Csíkszereda 2016. 40.

²¹ MÁRTON ÁRON: *Vigasztaló beszéd.* In: Márton Áron hagyaték 2. Marosvásárhely 2006. 55.

colt és fagyoskodó embereket több alkalommal meglátogatta és ruhaneműt osztott szét közöttük, két hónapon keresztül.

Püspöki méltóságában viszont 1944. május 18-án a kolozsvári Szent Mihály templomban nemcsak a felszentelt papjaihoz szólt, hanem a magyar hatóságokhoz és Erdély minden jó érzésű emberéhez. A szószekről ítélte el egyházmegyéjének észak-erdélyi részén a zsidók ellen végrehajtott intézkedéseket.²²

1944-ben az augusztusi kiugrással Romániában nem szűntek meg az etnikai üldözések és deportálások, hanem bizonyos szempontból fokozódtak. Már augusztus 25-én irredentizmus címen Dél-Erdélyben kezdetét vette a magyar és német vezéregyenységek letartóztatása és lágerekbe való internálása. Márton Áron vállalva a fáradságot, személyesen kereste fel a Tg-Jiu-i letartóztatottakat és mindent megtett a szabadulásukért.²³

1945. január 19-én Nicolae Rădulescu miniszterelnöknek ír a jogtalanul letartóztatott és elhurcolt németek ügyében. Tette ezt a keresztény szeretet szellemében: *„mivel a rendeletek az emberi személy méltóságáról és jogairól vallott keresztény tanokkal ellentétben vannak, kötelességem, hogy a rendelettel sújtott embertársaim érdekében a Miniszterelnök Úr hathatós védelmét mély tisztelettel kérjem”*.²⁴

1945-től 1948-ig terjedő időszakot egyházi és nemzetiségi szempontból felemás időszaknak minősíthetjük. Az ún. népi demokrácia nagy ígéretei csak a hírlapok és tankönyvek oldalain érvényesültek, nem a gyakorlatban. A kisebbségi elnyomás vállalási üldözéssel is kiegészült. Ebben az időben Márton Áronnak nemcsak beszűkült a cselekvési köre, hanem személyét előbb a

²² MÁRTON ÁRON: *Papszentelés a Szent Mihály templomban. Kolozsvár 1944*. In: Márton Áron hagyaték 5. 88–89.

²³ Ld. Vita Zsigmond: *Emlékeim*.

²⁴ MÁRTON ÁRON: *Levél Nicolae Rădulescu miniszterelnöknek a németek elhurcolása miatt*. In: Márton Áron hagyaték 13. 66–69.

médián keresztül, majd kormány és párt szintjén szervezett formában támadták és előkészítették a koncepciós perét. De megalázott helyzetében is mindent megtett, hogy sanyarú sorsba került népét védelmezze. Petru Groza miniszterelnöknek írt panaszlevelében fogalmazta meg: „...Isten magyarnak teremtett s természetesen fajtestvéreim sorsa és sorsának alakulása iránt nem lehetek közömbös”.²⁵

1948-ban a román ajkú görögkatolikusok állami felszámolásakor a legnemesebb gesztussal él: kitárta előttük egyházmegyéjének templomait, és papjait arra kérte, hogy szolgálják ki az egyházuk mellett hűségesen kitartó görögkatolikus papokat és híveket.²⁶ Továbbá megható az a figyelmesség, amellyel a Căldărușani ortodox kolostori házi őrizetben lévő Iuliu Hossu görögkatolikus püspök (bíboros) irányában viseltetik. Amikor értesült, hogy a kényszerlakhelyén öregsége miatt méltatlan körülmények között él és gondozásra szorul, a Vallásügyi Hivatal főtitkárának felajánlja, hogy szívesen keresne mellé egy, az idős emberek gondozásában jártas apácát. Sorait diplomatikusan, ugyanakkor a görögkatolikus bíboros iránti tisztelettel zárja: „Nem akar ez az én részemről illetéktelen beavatkozás lenni, jelen soraimat a Hossu püspök iránti tisztelet és részvét diktálta...”²⁷

Márton Áron börtönből való szabadulása után a körülményeknek megfelelően védelmezőként lépett fel az igazságtalanul üldözött személyek érdekében. Megszaporodtak a kultuszminisztériumba s a Vallásügyi Osztályhoz írt levelei, melyekben

²⁵ MÁRTON ÁRON: *Püspök levele Petru Groza miniszterelnökhöz*. In: Márton Áron hagyaték 13. 79–90.

²⁶ MÁRTON ÁRON: *Püspöki körlevél (GYÉL: Num. 2231-1948)*. In: Márton Áron hagyaték 12. Csíkszereda 2015. 59–60.

²⁷ MÁRTON ÁRON: *Iuliu Hossu görög katolikus püspök érdekében írt levél*. In: Márton Áron hagyaték 13. 220.

például kéri a börtönben lévő papjainak szabadon bocsátását;²⁸ szóvá teszi a szülőfaluja káplánja ellen indított koncepciók per jogtalanságát;²⁹ szorgalmazza a ferences szerzetesek lelkipásztori működésének engedélyezését;³⁰ megszüntetését kéri a Securitate vizsgálóbiztosai által a kis- és nagyszeminaristák vizsgaszessziójára időzített ankétálásoknak;³¹ s nem utolsó sorban felemeli szavát a megfélemlítésekért, a hitoktatás és a templomba járás akadályozásáért: „Mindezek az esetek olyan jogokat sértenek, melyek az ember alapvető, elidegeníthetetlen jogai közé tartoznak ... A tények száraz felsorolása nem tudja érzékeltetni azt a sok fájdalmat, aggodalmat és keserűséget, mely az említett intézkedések nyomán a lelkekben felgyűl. Állampolgárokról van szó, akik becsületesen teljesítik állampolgári és hivatásbeli kötelességeiket, nem tudják megérteni, hogy miért nem szabad nekik Istenben hinniük, és ha hisznek, miért nem gyakorolhatják vallásukat és nevelhetik gyermekeiket lelkiismeretük szerint, anélkül, hogy emiatt hátrányokat kellene elszenvedniük.

Lehet, hogy az évek óta tartó vita (melyben mindig én vagyok a vesztes fél) Önben azt a benyomást váltotta ki, hogy a természetemnél fogva ellenzékiiségre vagyok beállítva, de kérem Önt, higgye el nekem, hogy boldog lennék, ha a bizalom légkörében élhetnék.”³²

²⁸ MÁRTON ÁRON: *Levél a kultuszminiszterhez egyházi sérelmek miatt*. Uő: *Groza Péter államelnöknek írt levél a szatmári papok szabadulása érdekében*. In: Márton Áron hagyaték 13. 158–161. 163–168.

²⁹ MÁRTON ÁRON: *Sánta Antal koncepciók perének ügye*. In: Márton Áron hagyaték 13. 197–199.

³⁰ MÁRTON ÁRON: *Levél a ferencrend érdekében*. In: Márton Áron hagyaték 13. 180–183.

³¹ MÁRTON ÁRON: *Levele a szeminaristákat ért hatósági zaklatás ügyében*. In: Márton Áron hagyaték 5. 123–132.

³² MÁRTON ÁRON: *Levél a vallásügyosztály vezetőjének az egyházi sérelmekről*. In: Márton Áron hagyaték 13. 176–179.

Aron püspöknek az óhajtott földi boldogsága nem adatott meg, hiszen élete végéig a kommunista rezsim gyanakvását és rosszindulatát érezte, s nem a „bizalom légkörét.”

Imádságunk harmadik kitételében állítjuk, hogy **Márton Áron népének jó pásztora volt**, mert szerette népét és a reá bízott Krisztus-hívőket. Sohasem felejtette el, hogy bölcsője hol ringott. Büszkén vallotta székely/magyar származását: *„Bölcsőm közönséges deszkából volt összezárva. ... De fáját a csíki hegyekben vágják, ahol az őrt álló fenyőerdők koszorúja gyökerével sziklába kapaszkodik s makacsul állja a viharok tépését; ahol az emberek századok óta küzdenek a mostoha életviszonyokkal, mert tudják, hogy a sötét borulat mögött is ott van Isten, s beléje vetik a bizalmukat. Innen jöttem, s nem hoztam mást csak a halálos szerelmet népem és az emberek iránt, s a katolikus hitet, melyet hitvalló és hitükből élő nemzedékek a Csíksomlyói Mária lábainál mélyítettek el és örökítették át századok során.”*³³

Már fiatal papként nagy odafigyeléssel járt körül a világban, figyelemmel kísérte a kisebbségi sorsba került népe szükségleteit. Egyetemi lelkészként az erdélyi magyar ifjúság lelki magatartására vonatkozó elvárását két alapszóba sűrítette: *„legyen keresztény és legyen magyar!”* Elöljáróban tisztázta – főképp a katolikusok számára – azt a gyakran feltett kérdést, hogy *„magyar vagy katolikus vagyok-e előbb?”* A kérdést bár értelmetlennek tekintette, mégis szükségesnek tartotta, hogy megválaszolja. *„Mi vagyok előbb? Népemnek vagy egyháznak fia-e? ... Vagyis – vonja le a következtetést –, aki jó katolikus, nem lehet népének rossz fia; aki megbízhatatlan fia népének, melybe született, megbízhatatlan Isten előtt is. ... Nem beszédek és pohárköszöntők, nem a szereplések viszik előbbre a közösség ügyét és öregbítik a be-*

³³ Márton Áron 1938. szeptember 29-én a kolozsvári plébánosi beiktatásakor a Képviselőtestület Közgyűlésén mondott beszédéből.

csületét kívülállók szemében, hanem a hit szerinti becsületes élet; a csendes, zajtalan munka, a kötelességek lelkiismeretes vállalása azon a helyen és szerepben, ahová a hivatás és a közösség bizalma állított. ... Kereszténységem és magyarságom között tehát ellentét nem állhat fenn, a kettő kiegészíti és erősíti egymást.”³⁴

A magyar mivolt tartalmát mindenkinek magának kell kidolgoznia a maga számára. *„Ehhez vezérelvül csak annyit, hogy nem a hangoskodó, mellveregető magyarok az igazi magyarok, hanem azok, akik becsületesen vállalják azoknak a megbízásoknak és annak a hivatásnak minden egyéni és közösségi vonatkozását, ahová a körülmények sora és Isten állította.”³⁵*

További szavai a mai magyarságnak is hasznos üzenetet sugallnak: *„Szorongatott helyzetben lévő népnek fiai azonban, amilyenek mi vagyunk, ... igazságunk védelmére kell minden erőnket összefognunk, nem lehetünk könnyelműek. Az ellentéteket a kereszténység tudja szintézisbe fogni: egyformán kötelez arra is, hogy a másét tiszteljem, hogy megmaradjak annak, aminek születtem, de ezt a jogot ne tagadjam meg másoktól sem.”³⁶*

A főpap tudomásul veszi az erdélyi magyarság vallási megoszlását, de szeretné, ha a vallások szerinti elkülönülés nem jelentene nemzeti elkülönülést. Fájó, hogy *„több vallásra töredeztünk nemzeti szempontból is. A különbözőségeket megszüntetni századok erőfeszítésére lesz szükség.”* De azt is hozzáfűzi: *„Mindegyik árnyalatszíne a magyar”³⁷*. Az összetartást szorgalmazza: *„Ezer*

³⁴ MÁRTON ÁRON: *A második magyar főiskolás nemzedék*. In: Márton Áron hagyaték 7. 38.

³⁵ MÁRTON ÁRON: *A második magyar főiskolás nemzedék*. In: MÁH 7. 39.

³⁶ MÁRTON ÁRON: *A második magyar főiskolás nemzedék*. In: MÁH 7. 38–39.

³⁷ MÁRTON ÁRON: *A második magyar főiskolás nemzedék*. In: MÁH 7. 40–43.

pont van erdélyi magyar életünkben, ahol minden jó szándékú erő összefogása lehetséges és szent parancs".³⁸

Márton Áron ilyen szemlélettel és nemzeti öntudattal lett a gyulafehérvári római katolikus egyházmegye püspöke. Világos látásával és ökumenikus szemléletével felbecsülhetetlen hatást gyakorolt a vallásilag megosztott erdélyi magyarság lelki egységére. Erdély népe hamar felfedezte benne Krisztus apostolatát, a jó pásztort. De Márton Áron is tett azért, hogy ne csalódjanak benne. Mindvégig hűséges maradt püspökszenteléskor megfogalmazott nagy ígéretéhez: *„Ígérem, minden küzdő emberben testvéremet akarom látni és amennyire segítségükre tudok lenni, leszek és terhüket vállaimra venni igyekszem*".

A nagy püspökelődök példáját követve vallotta és gyakorolta: *„Szent hivatalom kötelez, hogy egyformán püspöke legyek szegénynek és gazdagnak, tanultaknak és a tanulás lehetőségeitől elzártaknak, előkelőknek és egyszerű embereknek, az élet kegyeltjeinek és az élet szerencsétlenjeinek, bűnösöknek és a kegyelem áldottjainak*".³⁹

Személyi hagyatékában található egy kis tanulmány, amelyben rögzítette a püspök feladatát. Érdemes néhány mondatot ebből is idéznünk, mert Márton Áron mindig ezekhez az elvekhez tartotta magát. Először is a jó pásztor a nyáj előtt megy, nyáját tanúságtételével vezeti: *„Adódnak pillanatok, amikor apostoli hivatala követeli, hogy az első vonalba álljon. Ha az Egyház Krisztus szeretetének tanúja akar lenni, ha az egyházat azért támadják,*

³⁸ MÁRTON ÁRON: *Világnézeti függetlenség*. In: Erdélyi Tudósító. 15 (1932) 397–399.; újra közölve MÁH 8. 23–27. Itt: 27.

³⁹ MÁRTON ÁRON: *Püspöki beköszönő levele*. In: Márton Áron hagyaték 11. 51–57.

*mert az igazságosság oldalára áll, a püspöknek, a főpásztornak kell az ilyen tanúságtételben elől járnia...*⁴⁰

Felelősségének tudatában élte főpapi hivatását, mert – szerinte – „A püspök, mint főpásztor bárki másnál inkább képviseli az Egyházat. Példája, magatartása kisugárzik az Egyház arculatára, s vagy megvilágosítja, vagy elhomályosítja Krisztus arcát.” Éppen ezért „A püspöknek tisztában kell lennie, mit cselekszik. A problémának fontosnak kell lennie, hogy azzal behatóbban foglalkozzék. Kikérheti mások tanácsát, magatartását kötheti feltételekhez. De végeredményben neki kell döntenie, megfontoltan, okosan, és – ami még fontosabb – határozottan.”⁴¹ Akik ismertük és intézkedéseinek tanúi voltunk, állíthatjuk, hogy Márton Áron megfontolt és döntéseiben határozott főpap volt; intézkedéseibe viszont belevitte emberi jóságát is.

Tanulmányának zárógondolata már életszentségével függ össze, mert Márton Áron nemcsak leírta, hanem magáévá is tette az alábbi gondolatokat: *A püspök magatartása alapján véve összefügg szerepével, mely őt az Eucharisztia ünneplésénél megilleti. Ha az emberiség szenvedését az oltáron bemutatja az Úrnak, nem vonhatja ki magát a harcból, nem térhet ki az elől, hogy szenvedő népe érdekében harcoljon az igazságosságért. Mint Isten országának eucharisztikus celebránsa, Isten országának a megváltulásáért dolgozik a földön, apostol, akinek küldetése nemcsak saját híveihez szól, hanem minden emberhez.*⁴²

Márton Áron úgy lett jó pásztor, hogy „nem tért ki az elől, hogy szenvedő népe érdekében harcoljon az igazságosságért”. Élete ezáltal vált küzdelmessé és nemessé. Egy időre (börtönbe és

⁴⁰ MÁRTON ÁRON: *Püspök tanúságtétele az egyházmegyében*. In: MAM 38. dos. 3. sz.

⁴¹ Uo.

⁴² Uo.

szobafogságra kényszerítve) „elhallgattatták”, de az apostolok fegyverével, az örömhír tolmácsolásával élete végéig nem szűnt meg jó pásztor lenni. Jó pásztorként – jelmondatához híven – sohasem utasította vissza a munkát, a munkával járó szenvedést. Nyugodt lélekkel állíthatjuk tehát, hogy imánk jelzői nagyon illelenek Isten szolgája Márton Áron püspökünkre. Ezért imádkozzuk rendszeresen és áhítattal: *Istenünk, te Áron püspököt arra választottad ki, hogy igazságodnak őre, az üldözötteknek védelmezője és népednek jó pásztora legyen. Add, hogy mielőbb szentjeid között tisztelhessük, tanítása és példája világító jel legyen mindannyiunk számára. Ámen.*

azonban megvan mindennek a „rendje.” Szerencsés esetben családba születik az új élet, ahol vártak rá, és féltő gonddal nevelik Isten parancsai szerint. Megtapasztalni egy családban a hit jelenlétét és annak erejét. Azt a kegyelmet, hogy a gondviselés olyan szülőket rendelt földi oltalmul, akiknek alapvetően fontos a közös imádság és az eucharisztia megünneplése. Ahol az édesapa családjának papja, aki nemcsak tekintélyével, hanem atyai gondoskodásával is kiérdemli a megbecsültséget. Az édesanya nemcsak az, akinek az „értéke a gyöngyét messze meghaladja” (Péld 31,10), hanem a gyöngéd szelídségével az apa tekintélyét kiegészítve teszi teljessé a családi harmóniát.

Látni, tapasztalni, reálisan kezelni, hogy a mindennapok számos kihívással bírnak, azonban józan hittel és magatartással bízni egy nagyobb erőben, akihez mindig is imádkoztak.

Óriási felelősség minden „igen”-t kimondó személy számára a mindenkori vitalitása. „Státusa” kötelezi egy olyasfajta magatartásra, amely a földi esendőség közepette is sarkallja nem a jó, hanem a minél jobb példaadásra. A felszenteltség kegyelmi ajándékai nemcsak a személyre vonatkoznak, hanem arra a nyájra is, ahová az Úr pásztorrá rendelte őt. Öszentsége, Ferenc pápa szavaival élve: legyenek bárányszagúak, hiszen meghívásuk elsősorban a lelkek Istenhez való vezetéséről szól, nem pedig csak a közösség adminisztrációjáról, anyagi gyarapításáról és a személyes kultuszépítésről.

A keresztelő alkalmával megtörténik az első **öntudatlan** találkozás a gyermek és plébánosa között. Az elemi iskola elkezdéséig jó esetben a vásár- és ünnepnapokon történik meg újra ez a találkozás, de ez is távoli ahhoz képest, ami akkor kezdődhet, amikor a padban ülve érezni egy megmagyarázhatatlan tiszta gyermeki vágyat arra, hogy az oltárnál állni, ami nem más, mint szolgálni. Felelősség, hogy a már ott lévők olyan magatartással bírnak, ami nem elrettentő, sőt: vonzó. Vonzó, mert annak ellenére,

hogy mindenki ugyanazon áldozat részese, mégis, a szentélyben való tartózkodás teljesen más ízt kölcsönöz, mint a hajóban ottlét. Nyilván itt nem a fontossági rendekről, pozíciókról van szó, hanem nemes alázattal/egyszerűséggel arról, hogy a participatio actuosa intenzívebb hatást kelt.

Gondos odafigyelés kérdése a ministránsok mindenkori meghívása, megtartása, formálása. Szükséges, hogy legyen egy keret, amibe beleilleszkedik ez a jelenség, ami nemcsak abból áll, hogy létező valóság ez a szolgálat, hanem rögzíti a viselkedési, korosztályi, feladatellátói határokat is. Természetesen a szentmise történései ministránsok nélkül is létrejön, azonban jelenlétük és a nyújtott szolgálatuk – a kereszt, gyertyák, fáklyák tartása, csengetés, perselyezés, kézmosás, tálcázás akolitus, lektor hiányában az oltár előkészítése és az olvasmányok olvasása – mind-mind összeszedettebbé, ünnepélyesebbé teszi a liturgiát.

A papi utánpótlás veteményeskertje a ministrálás. Abnormális, sőt minden közösség **öngyilkos** hozzájárulása az, amikor magába fordulva, passzívan éldegél ahelyett, hogy szó szerint élne telve dinamizmussal, lüktető erővel, s mindezt istenfélelem közepette. Ahol jámbor lelkülettel figyelnek a jövő zálogaira, s ennek egyik megnyilvánulása az oltár körüli szolgálatra való biztatás, s annak értékelése. Ahol a közösség élén egy olyan pap áll, akinek fontos a fiatalok nevelése, hitbeli fejlődése.

Egy olyan személy, aki magában hordozza az isteni teremtettséget, aki nem öntelt, theokrata, szakmai módon éli meg a mindennapjait, hanem atyai gondoskodással, az esendőségek közepette az irgalmas atya kegyelmeiből táplálkozva törekszik egy olyan habitus viselésére, ami felkelti az érdeklődést az iránt az elköteleződés iránt, amit naponta gyakorol mint az egyház hűségese jegyese.

Minden papnak tisztában kell lennie azzal, hogy személye vonzó, avagy elrettentő erővel bír, leginkább egy gyermek életé-

ben. Az istenképek kialakulásának egyik alappillére az adott felszentelt sugárzó példája és annak vetületei az élet minden aspektusára. Ismerős a vicc mindannyiunk számára, amikor is a gyermek hosszú perceket áll a kerítést javító plébános mellett, arra várva, hogy hallhassa a reakciót, ha netán a kalapács a szög mellé üt... és az a népi bölcsesség is óriási relevanciával bír ez esetben is, miszerint minden viccnek fele igaz. A kora gyermekkori évek meghatározói a szülők mellett a tanító(k) és a plébános. Így van ez rendjén. A test, szellem, lélek művelői esőként hatnak az elvetett búzamagra. A mennyiségi és minőségi jelenségek odaajándékozása formáló erővel bír mind pozitív, mind negatív esetben. Micsoda mélysége van annak, amikor egy serdülő fiúban moco-rogni kezd valami megmagyarázhatatlan érzés, nem érti, nem akar jelentőséget tulajdonítani neki, a bizonytalanság, a kétség pedig frusztrálóan tud hatni a vele való foglalkozás kapcsán, viszont azt tisztán és biztosan érzi, hogy az oltár mellett szolgálni akar. Van egy hely, időpont, cselekmény, ami kiszakít a szürke monotonitásból, ez pedig akkora erővel tud bírni, hogy elsősorban szokást, majd pedig életformát kölcsönöz az adott egyénnek. Ez pedig egy kerethez vezet, olyan kerethez, ami rögzít alapvető társadalmi, morális normákat, ami pedig a továbbiakban mérvadó habitust szab a viselőjének.

A felnövekvő ifjúság másik alapvető jelensége a közösség megléte. Óriási erővel tud hatni ez is mind építő, mind romboló értelemben. A valahová való tartozás, a megbecsültség érzése, a teljesítménynélküli értékelés és elfogadás ténye pusztán önmagáért. Kialakul egy sajátos szubkultúra, aminek alapvető jellemzője a bizalom és bizalmatlanág megélése, az autonómia, identitás-zavar, korábbi krízisek felemelkedése, depresszió, önkárosítás, korai szexuális élet elkezdése kerül előtérbe a személy identitásában. Ez a korosztály már a kísérletező és a szociális rekreációs szerhasználatnak van kitéve, elsősorban a cigaretta, az alkohol

használatával. Ezek kipróbálásának leggyakoribb indoka a kíváncsiság és a konformizmus, a csoportnormának való megfelelés. Nekik szükségük van olyan személyre, akiben megbízhatnak, aki hiteles mintát mutat, akiben lehet hinni.

Akinek nem „ciki” elmondani olyan kamaszkori történeteket, amiről családi körben tabu beszélni, a baráti közösség pedig túlságosan uniformizálónak tűnő véleménye csak a stagnálást idézi elő a felvetések kapcsán. Szükséges egy olyan ember, aki egy személyben „haver, barát, társ”, mert be lehet avatni az aktuális serdülői témákba, viszont bír olyan hitellel és tekintéllyel, hogy bölcs meglátása szerint nem korholja radikális, sehová nem vezető hegyi beszédekkel, valamint súlyos kőtáblák száraz parancsait nem vágja fejükhöz, hanem szelídséggel, de ugyanakkor komoly realizmussal törekszik csiszolgatni, nevelni, alakítgatni Isten dicsőségére, önmaga és a közösség javára, ez pedig a szentgyónások, lelki beszélgetések, csoportfoglalkozások, kirándulások rendszeresítésével kiváló lehetőségeket rejt magában. Igen, olyan papokért imádkozni, akiknek fontos a közösség apraja-nagyja. Akik nem kényelmesednek el a fiatalokat illetően, hanem időt, erőfeszítést szánnak már a kisgyerekek hittanóra, szentmise megtartására, hogy az első reális és „kötelező” találkozás ne az elsőáldozási felkészítőn történjen, hanem mielőbb legyenek kísérve, mintegy öntözve, a benne levő szeretet indái pedig kapaszkodó pontként legyenek jelen az életükben. Érezzék át a felelősséget, hogy hivatásuk valamilyen szinten nekik is az oltár szolgálatánál kezdődött, hogy volt egy figyelmes pásztor, aki terelgette a rögös, de annál reménytelibb úton, s ha nem is ez a tapasztalat, de egy imádkozó háttér, egy későbbi lelki vezető meghatározó jelleggel bírt abban, hogy „pap legyen Melkizedek rendje szerint”.

Nyilván egyszerűnek tűnik sokak számára ez a téma, hiszen mitől lehet komplex ez a doménium?! Hiszen gyerekek, fiatalok,

akik a neveltetés, a hagyomány alapján kvázi „automatikusan” járnak templomba, jobbára pozitív példa esetén pedig felkelti az érdeklődésüket az oltárszolgálat, nem pedig unszolás hatására tesznek eleget a heti egy, avagy több alkalmas szolgálatnak, majd pedig bizonyos kor után „lemorzsolódnak.”

Attól, kedves olvasó, hogy a ministrálás mint tevékenység/ szolgálat magába foglal olyan alapvető társadalmi kompetenciákat, mint például a valahová való tartozást, a szociális készségek fejlesztését, ezek gyakorlását, az önismeret lépcsőfokainak bejárását, és nem utolsó sorban a transzcendensre való nyitott lelkületet. Azáltal, hogy az evangélium fényében éli meg az egyén az előző sorban írtakat, mondhatni, hogy beigazolódhat az ószövetségi jövendölés, miszerint az Úr „reménnyel teli jövőt szán” (Jer 29,11) mindazoknak, akik eleget tesznek parancsainak. A transzcendensre való érzékenység megtaníthat a belső csend igényére, arra a beszédes csendre, amikor az Úr úgy szólít meg magának szőlőmunkásokat, mint például ahogy Sámuel esetében történt.

Ehhez pedig legyenek Héli főpaphoz hasonló lelkipásztorok, akik az istenkapcsolatuk révén kellően figyelmesek és észlelik a csírázó hivatásokat, ennek hatására például az oltárszolgálat nagyobb jelentőséget kap a közösség életében, hogy legyen egy olyan termésre alkalmas veteményes kert előkészítve, ami arra vár, hogy magot kapjon, a továbbiakban ott növekedhessen, fává terebélyesedhessen, s egykor az Úr kegyelméből gyümölcsöt, maradandó gyümölcsöt teremhessen.

VIRT LÁSZLÓ

A kisebbségi lét mint sajátosság és méltóság*
(Márton Áron apostoli küldetésének egy értelmezése)

Abstract: Bishop Áron Márton expected the Hungarian society which became a minority after the Treaty of Trianon to be able to recover. He thought that being in minority was a starting point in the life of the nation. He showed the dignity of living in minority through universal moral values. He claimed that a person living in minority would have moral surplus and so he or she would be able to overcome this difficult situation.

Keywords: language majority, language minority, dignity of a particular situation, existence, collective dignity, moral minority

Az érvényesülni akaró, törtető ember hajlamos lehet a kisebbségi állapotot egyéni törekvései gátjának, akár sorscsapásnak gondolni. A trianoni traumát követő két évtized érthetővé teszi az eufóriát, amivel a bécsi döntések után a Felvidék déli részére és az Észak-Erdélybe bevonuló magyar hadsereget a magyar lakosság fogadta. A bécsi döntések által érintett felvidéki és erdélyi magyarok – érthetően! – azt ünnepelték, hogy megszűnt a kisebbségi sorsuk. E sorok írója már Magyarországon született, de apai és anyai ágon egyaránt a teljes rokonsága érintett volt az első bécsi döntésben, és nagyszülőikig bezárólag a teljes felmenő, és oldalágon az összes nagynénje és nagybátyja révén érintett volt a „Benes-dekrétumok” által kiváltott menekülésben, amivel felmenő és oldalági rokonságom 1946-ban és 1947-ben a Szudéta-vidékre irányuló deportálásokat előzte meg. Érthető tehát az 1938-as felvidéki és az 1940-es erdélyi eufória, és érthető a majd-

* Elhangzott Kolozsváron 2017. február 12-én, Márton Áron püspökké szentelésének 78. évfordulóján.

nem teljes rokonságomra kiterjedő 1946/47-es menekülésünk is. Azonban már az első bécsi döntés után Felvidék visszatért részeiből érkeztek jelzések arra – s erre vonatkozóan családi történeteket is tudnék idézni –, hogy a kisebbségi állapotot meg nem értő budapesti kormány ellenérzéseket képes kelteni a kisebbségi helyzetet megtapasztalt magyarokban. Erre olyan hiteles személyiségektől születtek dokumentumok, melyek megkérdőjelezhetlenné teszik azt, hogy *az anyanyelvi többség nem feltétlenül érték, a kisebbség pedig szellemi-erkölcsi nemesítő tényező lehet.*

Janics Kálmán, a majdani kommunista Csehszlovákia üldözöttje, a „hontalanság évei” történésze meglehetősen korán, a felvidéki Prohászka-körök folyóiratában, a kassai Új Élet 1939. május-júniusi számában kénytelen írni: „A volt csehszlovák köztársaságból magunkkal hozott »felvidéki szellem« csak *addigi tapasztalataink* alapján gyakorolt társadalomkritika volt, népi felfogással vegyítve. Az »új felvidékiség«, ami ma inkább előtérbe nyomul, már itt termett (az anyaországban; V.L.), *nem hoztuk magunkkal.*” Janics Kálmán e mondat után két oldalon keresztül bírálja az anyaországból jött korrupciót, a protekcionizmust, és az anyaországból a visszatért felvidéki területre vitt gyarmattartói mentalitást, gőgös, lekezelő civilizátori felfogást. Áttörhetetlen falnak látja az 1938-ban kialakított viszonyokat és társadalmi konfliktus lehetőségét vizionálja ezzel kapcsolatban: „Nyílt szellemi front hiányában elkeseredett közelharc van kialakulóban, amit mennél tovább tagadnak le, annál súlyosabb sebeket fog ejteni az összmagyar érdekeken.”¹¹ Ez a közelharc a kisebbségi sorsot megtapasztalt, és 1938-ban az anyaországhoz visszatért felvidéki magyarok és a Budapestről a visszatért felvidéki területre küldött anyaországi „ejtőernyősök” között bontakozott ki.

¹¹ Janics Kálmán: Új felvidékiség. Új Élet (Kassa), 1939. május-június.

Majd pedig a második bécsi döntést követően Márton Áront sem kísértette euforikus hangulat. Nem jött a Magyarország-hoz visszakerült területre, pedig az erdélyi római katolikusok túlnyomó többsége, legalább háromnegyede Magyarországhoz került vissza. Jöhetett volna Magyarországra, ahol püspökként még a felsőháznak is tagja lett volna. Ő azonban román területen, Dél-Erdélyben, az Antonescu-féle Romániában maradt az ottani maroknyi magyarsággal. *Márton Áron ott maradt, ahol sokkal nehezebb magyarnak lenni!* Mindemellett változatlanul püspöke volt ő a Magyarországhoz visszakerült területek, Észak-Erdély és a Székelyföld katolikusainak is, és mint felelős főpásztor aggódott a kisebbségi életben összekovácsolódott népi egységért, melynek érdekében a két háború között ő tette a legtöbbet. Egy hónappal a második bécsi döntés után (immár külföldre utazva ezáltal) Kolozsvárra látogatott, hogy szeptember 29-én jelen legyen a Szent Mihály templom búcsúmiséjén. Itt Márton Áron aggodalmát fejezte ki, *hogy a kisebbségben közösséggé kovácsolódott erdélyi magyar az anyaországhoz visszakerülve, társai kezét elengedve, elkezd saját érdekei után futni:* „Testvéreim, szerezsetek egymást! A kezek, amelyek az elmúlt években egymásba fonódtak, ne eresszék el egymást! Aki szerencsésebb, ne hagyja útfélen társát, akivel eddig együtt menetelt. *Ne higgyétek, hogy most akkor boldogultok, ha mindenki külön fut a saját célja felé!*”²

Úgy tűnik tehát, hogy a „többség” nem értékfogalom. S ha nem, akkor a kisebbség sem lehet kicsinyítő, degradáló jelző, hanem olyan állapot, ami elől sokan menekülnék ugyan, de sok érték hozható ki belőle. S hogy ki az, aki menekül és ki az, aki értéket hoz ki belőle? A nyolcvanas években, a névházassággal történő menekülések idején mondta valaki Kányádi Sándornak:

² Márton Áron beszéde, Kolozsvár, 1940. szeptember 29. Ellenzék (Kolozsvár), 1940. szeptember 30.

„Sándor bátyám, Erdélynek már színe-java elment”. Kányádi Sándor ezt válaszolta: „A színe elment, a java nem.” Többször leírtam már, hogy Márton Áron háromszoros kisebbséget vállalt tudatosan. Mint romániai magyar vállalta a nemzeti kisebbséget. Mint katolikus vállalta a felekezeti kisebbséget a görögkeleti román államvallás árnyékában. Mint hívő ember pedig vállalta a világnézeti kisebbséget a kommunizmus idején, mert nem lett az ateista hatalom társutasa. Márton Áron tudatos vállalásait látva kisebbségi helyzetét úgy határozhatjuk meg, hogy az – *demokratikus társadalmi felépítmény hiányában* – a hatalomtól való tudatos távolságtartást jelent. Márton Áron – aki *világosan megfogalmazta a demokrácia erkölcsi feltételeit, mert nagy értéknek tartotta a demokráciát!* – soha nem élt demokratikus viszonyok között, így kisebbségi apostolságát is ilyen keretek között kell látnunk. A hatalmi-uralmi helyzettől való eredendően *kényszerű távolságot* (Trianon, majd a totális diktatúrák) *kritikus és etikus távolságtartássá*, végső soron *kisebbségi emberi tartás*á nemesítette. Gyakorlati emberként nem épített légvárat, hanem az egyetemes erkölcsi (evangéliumi!) normákat a nemzeti és vallási, majd ezek mellett még a világnézeti kisebbség helyzetében alkalmazta. Amikor a második bécsi döntést követően Kolozsváron megfogalmazta az idézett aggodalmát, akkor a kisebbségben kimunkált értékeket féltette, melyek többségi helyzetben elveszhetnek. Márton Áron tehát a *valóságból*, az *adott helyzetből* indult ki, amelyből értékke tudta nemesíteni a kisebbségi identitást. Márton Áron gondolkodását ismerve állíthatjuk, hogy *a kisebbségi léttudat nem partikularizmus, hanem az egyetemes erkölcsi normáknak a kisebbségi lét keretei között történő érvényesítése*. Még nem került Kolozsvárra egyetemi lelkésznek, még nem indította el az Erdélyi Iskolát (de már az Erdélyi Tudósítóban publikált), amikor felvidéki magyar fiatalok folyóiratába, a kassai Új Életbe írta 1932 márciusában Gyulafehérvárról:

„A halállal nagyon rokon ájultság elég hosszan tartó ideje, ami a 918-as eseményekre következett. S *aztán az eszmélés. A lassú magunkhoztérés*, mikor Erdély fogta még szédülő fejét, de már erőlködött, két kézre markolta a gondolkozását, hogy az *új helyzetet* öntudatába szedje s számoljon vele mint nagy *valósággal*”.³ Itt tehát az új helyzet, a *kisebbségi helyzet mint valóság* kap megfogalmazást. A valóság filozófiai fogalom.

Hogy ne okozzon (a szó közönséges értelmében) úgynevezett kisebbségi érzést a kisebbségi lét átélése, és lássuk meg, hogy Márton Áron egyetemes erkölcsi normákból magyarázta a kisebbségi létet, ezért hivatkozunk Heideggerre: ő jelenvalólétnek nevezte azt a létezőt, ami (aki) szellemi síkon viszonyulni tud az eleve adott Léthez. Jelenvalólétnek nevezte, ami (aki) ráismer önmagára a LÉT-ben. Így tehát a kisebbségi lét egy olyan jelenvalólét, ami ráismer önmagára az eleve adott, egyetemes erkölcsben. „A jelenvalólét olyan létező, amely *nem egyszerűen csak előfordul* a többi létező között. ... a jelenvalólét valamilyen módon és valamennyire kifejezetten megérti magát a létben.”⁴ A jelenvalólét tehát kitüntetett a többi, esetleges létezőhöz képest. Sajátos helyzetünkől ráismerni önmagunkra abban, ami egyetemes, abban, ami maga a Lét mint a dolgok alapja, abban, ami a Legfőbb Mozgató: nos, ez a *sajátosság méltósága*. A létmegértés, a kisebbségi lét, és annak az egyetemes erkölccsel fennálló kapcsolatának megértése a kisebbségi helyzetben élő ember *méltósága*. Addig tart ez a méltóság, amíg kisebbségi létből fennáll a létmegértés. Bibliai összefüggésben ugyanez: az ember Isten képmása (Ter 1, 27), mégpedig a saját helyzetéből az.

³ Márton Áron: Az erdélyi magyarság szellemi élete. Új Élet (Kassa), 1932. 4. sz.

⁴ Heidegger, Martin: Lét és idő. Gondolat Kiadó, Bp. 1989, 100–101.

Ha arra törekszünk, hogy „besoroljuk” Márton Áron szellemi identitását, akkor el kell mondani, hogy ő *nem* volt politikus, még csak kisebbségpolitikus sem volt. *Nem* volt úgynevezett „közéleti ember”, sokkal több volt ennél. Lelkipásztor volt, és lelkipásztorként apostol, aki rábízott népének saját (és mint kisebbségi: sajátos) helyzetében, itt-létében, jelenvalólétében adott átfogó *erkölcsi, társadalmi, és hitbeli* programot.

Ady Endre még az első világháború kitörése előtt, 1914 januárjában publikálta prófétai hevületű, látomásos versét, melynek címe: *A szétszóródás előtt*. Ennek egy versszaka: „Jöttünk rossz erkölccsel rossz helyre, / Volt útonállók új útbanállóknak / S míg úrfajtánk egymást s a népet falta, / Tunya álmainkat jég verte / S még a Templomot se építettük föl.” A Templom itt nem épület, hanem szellemi/lelki ekklezsia (gyülekezet), melyet a magyarságnak saját viszonyítási pontjaként kellett volna felépítenie – még a szétszóródás előtt. A kis népek számára mindig nagy volt a kísértés, hogy ha nem tudnak nagy nemzetté lenni, akkor – a kisebbségi érzés által szakadékba hajtva – legyenek nagy nemzet vazallusa, egy kártékony hatalmi illúzió terheltjei. Ady már az első világháború első percétől szembement ezzel a kártékony illúzióval, a háború első percében sem vált a vakon biztosra vett győzelem ígértjévé.

Márton Áron pedig a *szétszóródás után* fellépett apostol volt. A próféta a jeleket látva előrevetít, az apostol pedig helyreállít és újat épít. „Népünk templomépítő nép”⁵ – mondta 1945-ben, de korábban vallotta, hogy a „templom jel is, jelzi, hogy Isten földi

⁵ Márton Áron húsvéti szózata. Gyulafehérvár, 1945. március 24. In: Márton Áron a lelkiismeret apostola. Összeállította és a bevezető tanulmányt írta: Virt László. Ecclesia, Bp. 1988, 122.

országának határai hol vannak a térben és időben”.⁶ A templom tehát számára is több, mint épület, sokkal inkább szellemi/lelki viszonyítási pont, mely egybegyűjt. Márton Áron a *szétszóródás után* ezt az egybegyűjtő apostoli feladatot végezte, az új helyzetet adottságként elfogadva hozzálátott az erdélyi magyar szellemi/lelki viszonyítási pont, a mindenki által vállalható Templom felépítéséhez. Trianon után a magyar úri rétegek elkezdtek ujjal mutogatni „a románok”, és „az Antant” felé. Márton Áron nem állt be közéjük, szembement az úriemberkedő, magyarkodó, önérzet nélkül önsajnálókkal. 1935-ös diagnózisa így hangzik: „Ma nekünk írják, hogy nincs kit nevelni, holnap az egyházi főhatóságokhoz érkezhettek a szomorú jelentés, hogy az ősi szállások üresek, a templom harangja már csak más nép fiait hívhatja istentiszteletre. De a hírekre, melyek a magyar úri családoknak a gyermektől való irtózásáról beszélnek, elénk csúszik egy másik sejtés réme is. Más népek töredékeit is érte hasonló sors velünk egy időben. És azok életükért úgy küzdenek, mint az anyaország a kölykeiért. ... Mi pedig tespedtségbe roskadtan ténfergünk. *Másfél évtized óta, ahogy a történelem rohanó, vasas szekere elűtött, azonmód fekszünk az útszélien, mutogatjuk sebeinket, panaszoljuk sérelmeinket, koldusmódra nyújtogatjuk kezünket a járókelők felé, de még nem szedtünk össze annyi önérzetet és erőt, hogy fogunkat összeszorítva felálljunk, az út porát leverjük és megmutassuk, hogy gyöngeségünk ellenére tudunk a saját lábunkon járni.* S itt vigyorog a másik sejtelem: ha a magyar úri családok lemondtak a gyerekekről, lelkük mélyén, ahol az emberi elhatározások születnek, lemondtak a magyar jövőről és a jövőnk

⁶ Márton Áron: Templom és iskola. Erdélyi Iskola 1939/1940. évf. 3–4. sz. In. Virt i. m., 104.

felé építő erőfeszítésekről is.”⁷ Ma is divatos Trianont hangoztatva „románozni”, vagy a kicsinyesebbje részéről – mintha ezzel rúghatnának egyet a románokon – oláhozni. Márton Áron nem állítható ilyen szándékok mellé. Ő evangéliumi életalakító volt, számára az életalakítás összefüggött az életadással is: „Erdélyt nem a román hadsereg és nem az Antant, hanem a termékeny román anyák vették el és a meddő magyar anyák veszítették el”.⁸

A szétszóratásban, melynek okozója végső soron egy bizonyos életképtelen, saját jólétén kívül másra tekintettel nem lévő magyar felfogás volt, Márton Áron mégis sok építő – közösség-építő, templomépítő! – törekvést látott meg. Tudta, hogy csak a gondolkodás alakításával menekülhetünk meg, ezért György Lajos nyelvész-irodalomtörténész-pedagógussal megalapította az Erdélyi Iskola című tanügyi és népművelő folyóiratot. Márton Áron maga is elsőrangú pedagógus volt, a pedagógiát nemcsak katedrán vagy szószéken állva gyakorolta nagy hatással, hanem a felnövelés elméletét is művelte. Az Erdélyi Iskolát „az a szándék indította útnak, hogy szavak s a már végzetessé váló ernyedtségünket még takargató sirámok folytatása helyett végre kézzelfogható, komoly cselekvés, munka, tett legyen. Az a felismerés lökte életbe, hogy a *kifelé* folytatott, reánk kényszerített harcban úgyis felbukunk, ha csak sopánkodunk; ravatalra kerülünk, ... ha életünk mélyeiből a megújító források erőit föl nem fakasztjuk.”⁹ Azt fogalmazta meg itt, hogy a *kifelé* folytatott harc, az önsajnálattal terhelt ujjal mutogatás más népek felé öngyilkos

⁷ Márton Áron: Az elnémult harangok üzenete. Erdélyi Iskola, 1935/1936. évf. 3-4. sz. In. Virt i. m., 88.

⁸ Márton Áron elmékedései a keresztény házasságról. Kolozsvár, 1934–1938. In. Márton Áron: Házasság, család. (Márton Áron hagyatéka, 1. kötet.) Sorozatszerkesztő: Dr. Marton József. Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 2005, 79.

⁹ Márton Áron: Ugartörés előtt. Erdélyi Iskola, 1934/1935. évf. 1–2. sz. In. Virt i. m., 74–75.

politika, élet nem fakadhat belőle. Tehát nem mutogatunk kifelé! *A belső erők felszabadítására törekedett Márton Áron.* Elképesztőnek tűnő, de nagyonis elgondolkodtató látomást fogalmazott meg Ady – még 1906-ban! – az elvesző magyarság láttán, s ezt föl is jegyezte a fültanú Fülep Lajos: „az én magyarságom nincs már sehol énrajtam kívül – *a népben van, de benne nem él, mert nem tudatos, néma ... én vagyok az utolsó élő magyar*”.¹⁰ Aki önhittséggel vádolná Adyt, az nem ismeri a magyar nyelvet, nem ismeri a magyar észjárását *valóban* értő magyar kultúrát. Móricz ekkor még fiatal író. Kodály az előző évben fejezte be a zeneakadémiát és indult el első népdalgyűjtésére. Ady ővelük ekkor még nem számolhatott. Ugyanakkor Ady látta, hogy a magyarság ott él a népben, a legszegényebbekben. Ady látta a népben élő belső erőket, melyek felszabadításra várnak – hogy ne ő legyen az utolsó élő magyar!

Márton Áron a népből jött, a néptől soha el nem szakadt, ő is látta, hogy milyen értékek vannak a népben. A népet magyarokodva-bratyizva vállbaveretető, lekezelő rátarti úriemberek nem láthatták, nem láthatják a népben rejlő értékeket, mert ők hatalmi pozíciókból hirdetik saját igéjüket – és e pozíciókat akkor már kétszázötven-háromszáz éve idegenből osztogatták. Márton Áron pedig a kisebbségi állapotot tudatosan vállalva, demokratikus keretek híján, *eleve a hatalom nélküli állapotot látta erkölcsösnek.* Ezért látta-láthatta azokat az értékeket, melyeket a népi gondolatra hangolt magyar felnövelés hivatott felszabadítani. Látta az egymástól elszigetelten dolgozó, egymásról esetleg mit sem tudó szellemi napszámosokat, tanárokat, tanítókat, papokat, kántorokat, akiket elszigeteltségükben sem tántoríthatott el semmi hivatásuk mellől. „A népünk felemelésére halaszthatat-

¹⁰ Fülep Lajos: Ady éjszakái és éjszakája. In. Fülep Lajos: Művészet és világnézet. Magvető Kiadó, Bp. 1976, 72.

lanul szükséges munkát sokan sürgették és csinálták is. De jó szándékukkal vergődtek, segítség nélkül, egy irtózatossággal állandóan szemben”.¹¹ Az Erdélyi Iskola nekik adott közös programot, őket szervezte együttműködő közösséggé, bennük látta meg a szellemi-lelki Templom építőit, a *Templomét*, amit a közös akarattal élő magyar nép alkothat. Márton Áron nem vezéri, hanem apostoli szerepben volt, soha nem sütött saját pecsenyét, hanem szolgált és támogatott: „Az Erdélyi Iskola ezeknek az elszigetelt és elhalás veszélyének kitett törekvéseknek állott szolgálatába. Nem kezdte, csak oldaluk mellé szegődött azoknak, akik önáltatás helyett már itt is dolgoztak.”¹²

Ha Márton Áron gondolkodás-alakítással vált a lelki-szellemi Templom építőjévé, akkor *hatását elsősorban* nem a kihalófélben lévő évjáratokra, hanem *a fiatal nemzedékekre fejtette ki*. A Márton Áron által evangelizált korosztálynak a harmincas évek második felére volt egy színvonalas folyóirata, a kolozsvári *Hitel*. A harmincas évek második felére Európában már háborús hangulat volt. Majd pedig 1938-ban a Nyugat jóváhagyja Hitler keleti terjeszkedését, de egy évvel korábban, amire a nagyhatalmak politikusai nem akartak odafigyelni, arra Márton Áron prófétai látással már felhívta a figyelmet. Prófétai látással, mert a jelekből látta a veszélyt és következtetett a jövőre – de ugyanakkor apostoli küldetéssel is, mert a rábízott nemzedékért felelősséget érezve, felkészítette az akkori fiatal felnőtt korosztályt, hogy megfelelő erkölcsi tőkével nézzen szembe a készülődő embertelenségekkel. Márton Áron az *erőszakmentesség apostola* 1937-ben írta a kolozsvári *Hitel*ben: „A népek gyilkos versengésének vagyunk tanúi és egyben megélői. A népeket meghatározó természetes különbözőségek ellentétekké, az ellentétek pedig ter-

¹¹ Márton Áron: Ugartörés előtt. In. ua., 76.

¹² Ua.

mészetellenes gyűlölködéssé fajultak s félelmetesen kavarognak az emberiség feje fölött meggyűlt viharfelhők. Senki sem tudhatja, mi lesz, ebből a világvajúdasból mi születik meg. De egy biztos: akár bekövetkeznek a készülő katasztrófák, akár győz a békés belátás, *a mostani kavargásból a jövőbe csak azok a népek menthetik át életüket, amelyek munkába tudják állítani összes szellemi és erkölcsi erőiket*. Vajon lesz-e a magyar népnek Széchenyi-lelkületű értelmisége, amely belátja ezt és a történelem szándékát erős markolással és lázas munkával az élet irányába fordítja?”¹³ Márton Áronnak nagyon komoly hatása volt arra, hogy a romániai magyar sajtóban majd 1939 után is a háborúellenes szellem vált általánossá. Prófétaként előre jelzett, apostolként pedig felkészített arra, hogy Erdélyben az embertelenségekre keresztény válasz szülessen.

Több mindenre lehet hivatkozni, melyek azt mutatják, hogy Márton Áron a romániai magyar népközösség gondolkodását szembefordította az embertelenségekkel. Hivatkozhatunk az 1939. november 16-án mondott beszédére, mely *Templom és iskola* címmel megjelent az Erdélyi Iskolában, majd a Hitelben és a Magyar Kisebbségben is. E beszéde a második világháborúnak nemzetközileg is egyik legelső megbélyegzése volt. Vagy hivatkozhatunk a zsidóság deportálását megbélyegző, 1944. május 18-án mondott kolozsvári beszédére, mellyel sokakat ösztönzött arra, hogy mentse az üldözötteket. Ezeket korábban már több helyen idéztem. E helyen most arra hivatkozom, hogy az 1946 pünkösdjén Csíksomlyón elmondott beszédében úgy fejezte ki népének a párizsi béketárgyalás döntése miatt érzett fájdalmát, hogy közben tömegméretű indulatokat vezetett le. Hogy Márton Áron zsenialitását érzékeltessem, beszédét Bibó Istvánnak egy órá, Bibó Istvánra nagyon jellemző, a szociálpszichológia és

¹³ Márton Áron: Népevelésünk feladatai. Hitel, 1937. 3.

a politikai-társadalmi folyamatok összefüggését megfogalmazó szövegével állítom párhuzamba.

Bibó István 1946-ban megírta *A kelet-európai kisállamok nyomorúsága* című könyvét, mellyel – Márton Áron ugyanakori törekvéséhez hasonlóan – a béketárgyalásokra gyakorolt hatást is megcélózva, az etnikai határok szükségességét fejtette ki. Itt fogalmazta meg Bibó: „Ahhoz, hogy egy európai közösség modern politikai fejlődése harmonikus és egyenes vonalú legyen, lényegileg egy dolog szükséges: az, hogy *a közösség ügye és a szabadság ügye egy ügy legyen.*” (Kiemelés Bibó Istvántól.) Annyit jelent ez, hogy egy antidemokratikus, autokratikus rendszertől való megszabadulás nem sértheti a nemzeti szuverenitást, különben a politikai közösség, a nemzet legalábbis kételkedéssel fogadja a demokráciát. Bibó szerint Közép- és Kelet-Európában „a nemzetek olyan történelmi pillanatokat éltek meg, melyek azt látszottak bizonyítani, hogy a múlt nyomasztó politikai és társadalmi hatalmasságainak az összeomlása s a demokráciának végső konzekvenciáig való vállalása a nemzeti közösséget súlyos kockázatoknak, sőt katasztrófáknak teszik ki. *Ebből a megrázó kódtatásból születik a modern európai fejlődés legfélelmetesebb monstruma: az antidemokratikus nacionalizmus.*”¹⁴ A magyar nép mindkét világháború után azt tapasztalta meg, hogy önmagukat demokratikusnak nevező hatalmak a demokrácia nevében az etnikai határok és önrendelkezés elvét sárba taposva sértik a nemzeti szuverenitást. Ezzel pedig a nyugati „demokráciák” a demokrácia eszméjét gyengítették a mi térfelünkön. És itt hangsúlyozni kell, hogy mind Márton Áronnak a munkatársaival a béketárgyalásra elküldött memoranduma, mind Bibó István

¹⁴ Bibó István: *A kelet-európai kisállamok nyomorúsága*. In. Bibó István: *Válogatott tanulmányok*, II. 1945–1949. Magvető Könyvkiadó, Bp. 1986, 219.

idézett könyve az etnikai alapon meghúzott országhatárokat tartotta igazságosnak és demokratikusnak – semmi többet.

Ebben a helyzetben lépett fel Márton Áron az 1946-os pünkösdi búcsú szószékére. Ekkorra már eldőlt, hogy a békekonferencia vissza kívánja állítani a trianoni országhatárokat, a négy nagyhatalom között az etnikai határok szorgalmazásával az Egyesült Államok egyedül maradt. Márton Áron az 1946-os pünkösdi búcsún százötvenezer ember előtt nyíltan beszélt arról az összefüggésről, ami a háborút lezáró béke és a lelkek békéje között fennáll – és ő mint felelős püspök a lelkek békéjét nem hanyagolhatta, nem „diplomátizálhatta” el. Mindig tartózkodott attól, hogy a hatalmi politika ügyeit és az egyházi-lelkipásztori kérdéseket összemossa, 1946-ban mégis beszélt az akkor aktuális, politikainak tetsző kérdésekről, mert e kérdéseket nem hatalmi és politikai, hanem a lelkek békéjével összefüggő *erkölcsi kérdésnek* tartotta. „A háború alatt és után felelős vezető személyiségek ajkáról – nemegyszer közös megbeszélés eredményeként – biztató nyilatkozatok hangzottak el. *Az igazságos és tartós békét ígérték, és bíztunk abban, hogy ez alkalommal csakugyan mellőzhetetlen erkölcsi elvek alapján és nem hatalmi, politikai szempontok szerint döntenek.* Az 1946. május 7-i párizsi határozatról kiadott közlemények azonban megzavarták ezen hitünket. (E határozat állította vissza Magyarország 1938-as határait, ami előrevetítette a párizsi békeszerződés végkimenetelét. V. L.) ... Több, mint huszonöt éves kisebbségi életünk alatt megtapasztaltuk a politikai és gazdasági elnyomásnak nyílt és rejtett módszereit és különböző fokozatait. Folyamatos és egyre súlyosabb küzdelemre kényszerültünk kulturális és nyelvi értékeink megvédéséért. A politikai és társadalmi helyzet, ami osztályrészünk lett, komoly akadályokat vetett népünk természetes szaporodása elé is. *Nem vállalhatjuk tovább ezt az igazságtalan és megalázó helyzetet, és kérjük, ne kényszerítsék ezt reánk azok sem, akik sor-*

sunk fölött a döntés jogát gyakorolják.” Miután hosszan, élő beszédben percekre keresztül sorolta érveit az igazságos béke (etnikai határok) érdekében, közli azt is, hogy miért viszi szószékre ezt a problémát. Korábban ő várta el, hogy népe felnőtt, önálló döntéssel szegüljön szembe az embertelenségekkel. És ez meg is történt. Most pedig neki, a püspöknek kell beszélnie némaságra kárhoztatott népe helyett: *„Aggódtak a hatóságok, hogy itt politikai tüntetések lesznek, de ti imádkozni jöttetek ide. Épültem a példás fegyelmen, amit útközben és itt tanúsítottatok. Most ugyanilyen fegyelmezetten térjete vissza! A püspöknek azonban meg kellett hallania híveinek nagy aggodalmát és ki kellett mondania azt, amit nekik nincs szabadságukban kimondani!”*¹⁵

Ha valóban igaz lett volna a vád, amit a püspök ellen a három évvel későbbi letartóztatását követően megfogalmaztak, akkor már 1946-ban letartóztathatták volna. Ekkor olyan feszült volt a hangulat, hogy Márton Áron egyetlen beszédével forradalmat robbanthatott volna ki. Nem ezt tette. Az igazságtalanságot nevének nevezve úgy vezette le a népben felgyülemlett indulatokat, hogy a nép fegyelmezetten hazavonult, és másnapra egész Erdély tudta, hogy miről beszélt Márton Áron Csíksomlyón. Nékám Sándor bukaresti magyar követ (Márton Áron segítőtársa a négy nagyhatalom felé), miután megkapta a beszéd szövegét Márton Árontól, továbbította azt a moszkvai, a londoni, a párizsi és a washingtoni magyar követségek felé. A magyar külügyminisztériumba írt jelentésében pedig kijelenti: *„A püspöki beszéd előtt a légkör annyira telített volt, hogy az elkeseredettség könnyen politikai tüntetésben robbanhatott volna ki. ... Ilyen körülmények között Márton Áronra hárult az a feladat, hogy a tömeg érzelmeinek olyan formában adjon kifejezést,*

¹⁵ Márton Áron beszéde, Csíksomlyó, 1946. pünkösöd. In: Márton Áron hagyaték 2. 58–63.

*hogy azzal egyben az indulatokat is levezesse. A püspöki beszédet tehát úgy kell értelmezni, hogy az tiltakozás volt ugyan a párizsi határozat ellen, de egyúttal a legmegfelelőbb, sőt egyedül hatékony eszköz a tömegszenvedélyek és az elkeseredés levezetésére.”*¹⁶ Márton Áron tehát erőszakot előzött meg!

Nékám Sándor lényeglátó megfogalmazása után visszatérhetünk Bibó Istvánhoz, illetve a Bibó és Márton Áron között fennálló szellemi párhuzamhoz. Bibó István szerint tehát *ha egy népet a demokrácia és a szabadság nevében ér sérelem, akkor az a nép a szociálpszichológia törvényszerűségei szerint szembekerül a demokrácia és a szabadság eszméjével.* Márton Áron zsenialitása ezt a szociálpszichológiai kényszerhelyzetet evangéliumi életalakítással oldotta fel. Ekkor 1946 pünkösdjén közvetlen tömegindulatot oldott fel. De még 1945 októberében, a kiengesztelődés érdekében egy éven át tartó, egész Erdélyre, minden egyházközségre kiterjedő népmissziót rendelt el. Majd pedig 1946 októberében Marosvásárhelyen elmélkedett a demokrácia erkölcsi feltételeiről, és ezt körlevél formájában egész Erdély tudomására hozta. A nyugati demokráciák *semmibe vették a magyar népet. Márton Áron azonban a demokráciát feltétlen értéknek tartva* kijelentette, hogy „a demokrácia védekezés az önkény, az erőszak, a diktatúra minden formája ellen”.¹⁷ Márton Áron zsenialitása azt a szociálpszichológiai kényszerhelyzetet, melybe a nyugati „demokráciák” nyomtak bele bennünket, a demokrácia

¹⁶ Nékám Sándor bukaresti magyar követ jelentése a magyar Külügyminisztérium részére Márton Áron csíksomlyói beszédéről. Bukarest, 1946. június 16. In. Revízió, vagy autonómia? Iratok a magyar-román kapcsolatok történetéről (1945–1947). A bevezető tanulmányt írta és összeállította: Fülöp Mihály. Sajtó alá rendezte és a jegyzeteket írta: Vincze Gábor. Teleki László Alapítvány, Bp. 1988, 228.

¹⁷ Márton Áron beszéde, Marosvásárhely, 1946. október 27. Körlevélként közreadva, 1946. IX. számmal. In. VIRT i. m., 178.

„megszállott” elkötelezettjeként evangéliumi életalakítással, erőszakmentes társadalmi felelősséggel oldotta fel. Márton Áront a nyugati „demokráciák” által elkövetett igazságtalanság nem állította szembe azzal, ami valóban demokrácia.

Összegzőképpen elmondhatjuk, hogy Márton Áronnál a kisebbségi lét nem volt mentséget igénylő állapot. Elvárásként fogalmazta meg a talpraállás és a talpon maradás képességét. Két kiindulópontja volt. Egyrészt a kisebbségi léte eleve adottnak, kiindulási alapnak tekintette, bajaink miatt nem mutogatott ki felé, elutasította a szélmalomharcot. Másrészt pedig egyetemes erkölcsi elvek felől közelített a feladathoz, és fogalmazott meg követelményeket kisebbségi helyzetben élő népe számára akkor is, ha a többség, akár a nagyhatalmak nem tartották magukat azokhoz az erkölcsi elvekhez. Márton Áront olvasva kitűnik, hogy a kisebbség úgy lehet az egész része, ha külön lesz a többségnél. Tegyük hozzá: a kisebbség nem feltétlenül jelent nyelvi kisebbséget. Márton Áron kortársa, Németh László szintén megfogalmazta a harmincas években, hogy demokrácia híján a kisebbség olyan erkölcsi tartás, melyben a minőségi ember nem vállalja annak a kornak a hatalmi törekvéseit. A kisebbségi ember tartozik megváltoztatni minden emberellenes törekvést. Ha másként nem, de „muszáj Herkulesként” talpon és életben kell maradni: „Szegény, muszáj Herkules, állom, / Győzöm a harcot bús haraggal / S késik az álmom s a halálom.”

GYÖRGY FERENC

Írott emlékek és a képi világ a szakrális térben Márton Áron tordai látogatásai apropóján

Zusammenfassung: In dem vorliegenden Artikel: *Schriftliche Erinnerungen und Bildwelt im sakralen Raum* wird versucht die emblematische Gestalt von Aron Marton darzustellen, mit der Hilfe der in Turda erschienenen lokalen Publikationen und der über ihn dargelegten Portrèmaterial, bzw. Fotovorlagen. Die lokalgeschichtliche Darstellung bildet ein Segment der während der zwei Weltkriege öffentlich gemachten Materialien in Bezug auf das lokale Bildmaterial und die geschriebenen Medien. Die Untersuchung bezieht sich auf die Bischofsvisitation und versucht die Bedeutung und Wirkung einer solchen Visitation auf die regionalen Lebensbedingungen zu betonen. In der regionalen und Lokalen Nachrichtenquellen beweisen die Bedeutung der 1939er Bischofsvisitation. Sie betonen die Identitätsstärkende Rolle des vor kurzem geweihten Bischofs Aron Marton.

Schlüsselbegriffe: Bischof, Márton Áron, Portrèmaterial, Visitation.

Márton Áron emblemikus alakja a tordai helyi sajtóban

Márton Áron 1939. október 6-án mint a remény küldötte érkezett Tor-da városába. Látogatásáról lelkesen számol be a helyi sajtó. „Mindnyájan nemzetiségre és felekezetre való különbség nélkül vártuk Isten hittérítőjét, hogy enyhülést és vigaszt hozzon a nehéz napokban.”¹

¹ Dr. Szenkovits Aurel, *Márton Áron rom. kath. püspök tordai látogatása*. In: Aranyosszék, VIII, 41. 3.

Jelen tanulmányom célja, hogy a helyi történelem kapcsán Márton Áron erdélyi püspök arcvonásait felkutassam. A helytörténeti munkám megerősíti az eddigi kutatások azon álláspontja, miszerint Márton Áron, akit a szakma, akár a tudomány, a művészet vagy a kultúra területén emberi, főpapi, de általában antropológiai vonatkozásban megrajzol, valóságos. A kutatáshoz talált legfontosabb anyagaim között érdekességgként a helyi sajtó és hivatásos fényképanyag szinkronizálásán fáradozom. A párhuzamba állítás, és az hasonlóságok, melyeket a következőkben taglalok, nem csak a magam módszere, de bizonyításhoz ma az egyik legjobb érv, melyet a szakma is kiemel.

A Kolozsvári Állami Könyvtár sajtóanyagában kutatva az Aranyosszék² és az Aranyosvidék³ helyi és regionális sajtógyűjteményeiben találtam két 1939-es közlést, püspöki látogatásra és bérnálásra vonatkozóan, aminek a nyomán a püspöki levéltárban talált képanyaggal és fényképalbumokkal egybevetve rekonstruálni lehet a püspökre jellemző vonásokat. Ezen közlések egyben a 2. bécsi döntés és a 2. világháború előtti idő jellegzetes képei, melyek a tordai közélet politikai és vallási vonalán kiegészítik annak összetevőit. Nyomon lehet követni azt a törésvonalat, amely mentén elindult a társadalmi környezet azon a lejtőn, mely minden tekintetben kihívást jelentett az egyházak életben is.

² *Aranyosszék*, 1932 és 1940 között megjelenő hetilap a helyi és regionális élet radikális politikai szemléletével közli Heltmann Ervin és Várfalvi Mór szerkesztésében cikkei. In: *Aranyosszék*, VIII, 41. sz. 1939. október 14.

³ *Aranyosvidék*, hetilap főleg a vármegye társadalmi, politikai és közéleti cikkei mellett felvállalta az egyházi hírközlést is. Heti rendszerességgel jelentette meg a színvonalas sajtó 1891-től 1940-ig a regionális élet kulturális eseményeit. In: *Aranyosvidék*, XLIX, 43. sz. 1939. október 7.

A párhuzam azért érdekes és fontos, mert a regionális szakmában elismerte Csiky András⁴ két világháború közötti fotográfus anyagát a 21. századi portrékészítés, és több Márton Áronról szóló vizuális sajtó az okmányokban előszeretettel mint jellemes képanyagot rögzít. Így amikor egyházközségi részlettanulmányához gyűjtöttem anyagot,⁵ a már eddig közzétett forrásanyagok mellett a fényképekben megörökített anyagot is valós környezetébe helyeztem vissza. Ezek között egyik legértékesebb fényképgyűjtemény a Csiky-féle album, mely az 1939-es bér-

⁴ Az erzsébetvárosi örmény családból származó Csiky András mint fotóművész ismert az aranyosszéki régióban. Az 1894. február 28-án született tehetséges gyerek édesapja elhunyt után 1921-ben kerül nagybátyjához Tordára. A közel két évtizedes tordai előmenetele, melyet a bécsi döntés szakított félbe, Budapestre kényszeríti. Műtermét a városban a kultúra jeles emberei látogatták, és nem csak a fényképészet, de a tájfestészet egyik elismertebb szakmai alakja. Kovrig Károllyal egy szakmai műhely és iskola létrehozásáról álmodoztak, ahol a helyi és a környékbeli tehetségeknek teremtetek volna szakmai feltételeket. Vízfestményei és fényképei ma is sok tordai polgárház falát díszítik.

⁵ Az *ötletet Kulturális örökség és kutatás* címmel Kolozsváron rendezett 2012. október 26-i tanácskozáson elhangzott Vajda András adta, aki „A falutörténetek szerzői, forrásai, médiumai és a helyi kultúráról alkotott szemléletük” címmel tartott előadást.

málást örökíti meg. Az album kivitelezése, a képek színvonala mutatja a fotográfus szakmai hozzáértését, ahogyan lencsevégre veszi a bérálás eseményét. A képkockák magukról beszélnek. A fotográfus egyrészt a plébános megbízásából mint egyháztanácsi tag, aki tevékenyen részt vesz az egyházközség életében, most a város életében is rangos eseménynek számító püspöki látogatást örökíti meg az utókornak. A művész ajándéknak szánta a két példányban elkészített albumot, melynek egyik példányát még a bérmaút befejezése előtt a püspök úrnak átadott. A másik példányt az egyházközség archívumának készítette, azzal a meghagyással, hogy megmaradjon az utókornak, ami háborús környezetben elkallódott. Az eredeti példány a gyulafehérvári püspöki levéltárban épen megmaradt. Így a Csiky-féle album képei és a helyi sajtóban ránk maradt közlés együttesen olyan hatást keltenek az érdeklődőben, mely önkéntelenül is felidézi azt a környezetet, ami egyszeri élményt nyújt az akkori világból.

Párhuzamos történetek. Két püspöklátogatás és a társadalmi tér összehasonlítása⁶

„A főpásztor nemes egyszerűségű, közvetlen, de azért méltóságteljes tiszta látással kormányoz és fennkölt szellemű egyénisége mindenkit meghódított ebben a városban.”⁷

A regionális sajtóban ilyen nagyszabású püspökjárásról és fogadásról csak ötven évvel azelőtt, 1899-ből találtam anyagot, amikor az újság a vezércikkben *Gróf Mailáth Gusztáv erdélyi püspök fogadtatása* címmel október 7-én számol be, az október 2-ki fogadásról.⁸ *„Tordaváros és vidéke katolikus közönsége rég várta a perczet, a midőn szeretve tisztelt főpásztort személyesen üdvözölhette”⁹* – írja a helyi lap. Természetesen más politikai környezetben történt a fogadás, fokozott pompával. Az 1939-es események és politikai helyzet miatt a frissen felszentelt Márton Áron püspök külön körlevélben¹⁰ és leiratban hagyatkozik, hogy nagy pompa ne legyen. Annak ellenére hasonló rajongással fogadta Márton Áront is a tordai közönség. Több hasonlóságot is párhuzamba állíthatunk a két püspökjárás között. Mailáth

⁶ A két püspöki látogatást azért helyezi párhuzamba a szerző, hogy jobban kiemelje a fiatal Márton Áron püspök egyéniségét, és a püspöki jellem jogfolytonosságát. Egyben érzékelteti a társadalmi és politikai kor különbségeit is a régióban. Az összehasonlítás ebben a tanulmányban csak a regionális és a helyi sajtó anyagából idéz mint korhű dokumentációból.

⁷ Aranyosvidék, XLIX, 43. sz. 1939, október 14.

⁸ In: Aranyosvidék, IX, 40. sz. 1899. október 7-i vezércikk, melynek szerzőjét nem tünteti fel az újság, megjegyzi, hogy *„A fogadtatás részleteit aszerint, amint a tudósítások hozzánk beérkeztek szó szerint közöljük. Megjegyezni kívánjuk, hogy a beszédeket a térszűke miatt néhol kivonatosan vagyunk kénytelenek közölni.”*

⁹ Aranyosvidék, IX, 40. sz. 2.

¹⁰ 1500/ 1939-es bérmlásra vonatkozó körlevél.

püspök úr látogatásának a „sikerhez hozzá járult Torda város közönségének igaz magyar vendég szeretete és a nagyszámú nem katolikus vallásfelekezetűeknek az ünnepélyes fogadtáson való részvétele”, hangsúlyozza a századvégi sajtó. Márton Áron fogadásáról ezt írja az Aranyosvidék: „a püspököt, akinek hivatalos minőségben ez volt az első tordai látogatása, városunk magyarságra meleg szeretettel fogadta, amellyel kifejezésre juttatta azokat az őszinte, igaz érzelmeket, amelyeket a lakosság a kiváló főpásztor iránt felekezeti különbség nélkül érez.”¹¹

Mindkét püspökvárásnál jelen vannak a városi vezetés képviselői. Az 1899-es fogadáson a városhatárba érkezett püspököt „60 magán fogaton nagy közönség, 100 tagból álló lovas bandérium és a vármegye tisztikara, élén Dr. Betegh Miklós alispánnal fogadták”. Márton Áron az akkori vegyes, részben magyar, de többségében román vezetéssel találkozott. Az ötven évvel később történt fogadáson prefektusát Crisán nevű ezredes, a nemzeti gárda részéről Pop Emil gárdaparancsnok, valamint Ardeleanu vezértitkár vettek részt. A városvezetés magyar küldöttei dr. Sebesy Sándor polgármester helyettes és Nemes Ernő főszolgabíró jelentek meg a fogadáson. Sebesy alpolgármester köszöntőjében tompítva a belpolitikai feszültségek légkörét kiemeli, hogy 400 évvel ezelőtt itt iktatták törvénybe a vallásszabadságot. „Ez a szellem hatja át – magyarázza – a polgárságfelelős vezetőit, amikor áldozatok árán is, békés, harmonikus együttműködést igyekeznek ápolni.”¹² Mailáth püspök urat dr. Betegh István így köszöntötte: „Midőn társadalmi állás és vallásra való tekintet nélkül szívélyes Isten hozzádot mondunk, azon óhajunknak adunk kifejezést, hogy a mindenható Isten Méltóságos Gróf főtisztelendő

¹¹ Aranyosvidék, XLIX, 43. sz. 1939, október 14.

¹² Aranyosszék, VIII, 41. sz. 1939. október 14.

püspök urat egyháza dicsőségére, drága hazánk örömére és boldogítására sokáig éltesse.”¹³

Márton püspök urat Rácz Béla püspöki titkár, dr. Boga Alajos pápai prelátus és Kacsó László felvinci főesperes kísérték el a tordai bérmlásra és a kerületi látogatásra. Mailáth püspök urat László Polikárp ferences provinciális, gróf Toldalagi Samu udvari káplán és Sáros Béla papjelölt kísérte. Fontos éreznünk, hogy milyen más a politikai környezet és közéleti hangulat, amikor Mailáth püspök megköszöni a szívélyes fogadtatást: *„Erdélyben, a merre csak járok, mindenfelé a szeretetnek, a rokonszenvnek igaz szívből jövő megnyilatkozását tapasztalom nemcsak a saját híveim, hanem valláskülönbség nélkül mindenki részéről, de ez a fogadtatás, mellyel engem e vármegye és e város közönsége eláraszt, valóban kitüntető és meglepő.”* Márton püspök úr szintén mindenkinek külön megköszöni, és egyenként reagál a köszöntő beszédekre.

¹³ Aranyosvidék, 1899. 1.

A regionális és a lokális sajtó 1939-es feljegyzései

„Mi tudjuk, hogy az apostolkodás áldozatokat követel és hogy a küldetés keresztje nehéz.”¹⁴

A fenti összehasonlítás után ki kell emelnem, hogy az 1939-es évi püspöki látogatásról korhűen és részletesen megörökített cikkeket közöl, melyek az ünnepre való lázas készülődéstől a püspök-fogadáson keresztül az olvasó, aki esetlegesen nem is vett részt a rangos eseményen, az is átérezhesse hatásában a reprezentatív eseményt. A közlés kiváló újságírói rálátással¹⁵ teszi értékessé az eseményeket. S bár megjegyzi,¹⁶ hogy nem katolikus, de őt is magával ragadta nem csak az ünnep fennköltége, de a püspök személyisége. Észrevételem, ami helyi sajtókutatásaimból kiderül, hogy más esetben az Aranyosszék vagy az Aranyosvidék hasábjain megjelenő katolikus híradások néhány kivétellel elég szárszárszók. A többnyire protestáns környezetben ez magától értetődő. Ritkábban olvasható olyan terjedelmes cikk, mint az 1899-es vagy az 1939-es püspöki látogatásról szóló, melyek egy-egy rangos esemény kapcsán nem csak tárgyyszerűen, de fokozott részletességgel közölnek. Az újságírónak sikerül e rendhagyó eseményt úgy megörökíteni, hogy nyolc évtized távlatából is érezhető az ünnepi esemény fontossága. A világháború előtti feszült nemzetközi hangulat helyi és regionális megnyilatkozása nagyon megzavarhatná az ünnep egész vonalát, de pont e társadalmi feszültség fölé emelkedve sikerül ez a püspöklátogatás. A nehéz és politikailag terhelt életviszonyokban a várost felekezeti, nyelvi hovatartozásának ke-

¹⁴ Aranyosvidék, XLIX, 43. Sz. 1939, október 14.

¹⁵ A közlést Heltmann Ervin főszerkesztő teszi közzé.

¹⁶ Az újságíró neve nincs feltüntetve, de szakmailag jól felépített cikket közöl.

retei között is békés együttélésre buzdítja a püspök. A közlésből az is kitűnik, hogy szélsőséges erőfitogtatásban kifáradt arcvonásait mutatja a város. Így a helyi polgár felekezeti és nyelvi hovatartozás nélkül szívesen vette, hogy ha a béke követe, jelen esetben a püspök, hoz valamiféle isteni megerősítést, és így több reményt ad a csendességre. A rögzített esemény központi szereplője Márton Áron, a fiatal püspök. Az újságírónak sikerült a sajtón keresztül úgy bemutatni, ami hiteles lélekábrázolást, és a későbbi korokból visszatekintve is helytállóak azok a jellemábrázolásai, melyeket újságírói szemmel közzé tesz. Azt az egyenes jellemű, erős hitű, népét vezetni tudó fiatal főpapot állítja a tordai olvasó elé, aki egy népét vezetni tudó püspök. Márton Áron van a városban, ami meghatározó a békés együttélés szempontjából, és a helyi politikum, valamint a felekezetek közötti együttélésre vonatkozóan is fontos. Az újságok több ízben kiemelik, hogy a főpásztori látogatás nagy hatást gyakorolt a város lakosságára és elöljáróira¹⁷ egyaránt, akik felekezeti hovatartozás nélkül nagy „elvárással” voltak a püspök

¹⁷ A cikk írója megjegyzi, hogy „nem vagyunk ugyan tagjai a róm. kath. anyaszentegyháznak, de akik magunk is szívünk szerint vettünk részt róm. kath. testvéreink örömnepében.”

látogatására, és a „a városi polgárokat megragadta Márton Áron nemes egyénisége, fennkölt szelleme, nagy tudása” is.

A tér és idő képanyagának történelmi időbe való behelyezése¹⁸

„A mai nyughatatlan, izgalmas idők közepette a főpásztortól vigasztalást, lélekben és hitben való megerősödést kapott, hogy bátran nézhessen szembe minden eseménnyel, amely az idők rendjén még esetleg be fog következni”¹⁹

„Az első világháború befejezése után a nyugati szövetségesek Erdélyt Romániának ítélik”,²⁰ és az ezt követő időben államhatalom politikai törekvéseit a román parasztságra, az ipari társadalomra, valamint a saját gazdasági életének megerősítésre való törekvésben jól véghezvitte Tordán is. Jó ismerni a helyi életábrázolásnál a két világháború közötti életviszonyokat, amikor kulturális téren a románság is fontos szerephez jutott a városban.²¹ Iskolai vonalon és az újságaik által erősítik a helyi kul-

¹⁸ A II. világháború előtti politikai helyzetről Torda vonatkozásában a szakirodalom gazdag tájékoztatással lát el. Most nem kívánom részletezni. Egyházmegyei témában is számtalan tanulmány jelent meg a szakma jelesének tollából, de a tordai római katolikus egyház helyzetét a két világháború között kevesen ismerik.

¹⁹ Aranyosvidék, XLIX, 43. sz. 1939. október 14.

²⁰ Benedek Fidél, *Az erdélyi ferences rendtartomány I-II.* Kolozsvár, 2002. II. kötet, 60.

²¹ A nagy népszerűségnek örvendő *Aranyosvidék* és *Aranyosszék* helyi magyar újságok mellett a román identitást erősítő tényezők között ott vannak az egymás után megjelenő tordai románnyelvű újságok a két világháború közötti időben. A helyi sajtó gazdag választékában válogathat a román kultúrnép. A *Foaia Noastra*, mely 1919-ben jelenik meg először, aztán később *Turda* címen 1926-ig folyamatosan közöl. Nagyon népszerű az *Ariesul*, a *Fire de tort*. Az 1934–1943 között kiadott *Pagini Literare* és az *Ogorul Scolii*,

túrát és identitást. Társadalmi téren az új határokkal mindkét nemzet egymást befolyásolja az együttélésben, de alapvetően álláspontjában a magyarság vesztes fél. Az gazdasági élet feltételei az ipari társadalom fellendülésében átalakítja a város képét és szerkezetét. A politikai élet feltételei a magyarságnak nem kedvezőek, és az említett körülmények Torda nemzetiségi tagozódásában a két világháború között sokat változott. Megváltoznak azok a szerkezetek, melyek mind etnikailag, mind felekezetiileg a várost azelőtt jellemezték. Mindenki előtt ismerős, és a kutatók is egyetértenek azzal, hogy Trianon egy elvesztett háborúnak a következménye. Ezt a maga folyamatában kell szemlélni a demográfiai változásokkal együtt. A felvázolt társadalmi és politikai berendezkedésben érdemes összehasonlítani a Keleti Károly féle demográfiai mozgást az adatok mentén, és annak valós állagát a számok tükrében kell elemeznünk. Így például hozzák a felmérésekben, hogy míg Tordán 1930-ban a város 21 428 lakosa közül 8332 román, és 10 602 magyar ajkú, tíz évre rá a több mint tízezerrel megnőtt város aránya arányaiban nagyot módosul kö-

melyet a Román Tordai Tanítók Egyesülete jelentet meg havonta, nagy támasza a helyi románságnak. Ekkor működik a híres *Titu Maiorescu Irodalmi Társaság* is.

szönve azt a trianoni határnak és a világháborús életviszonyoknak. Ekkor a 32 170 összlakosságból 22 6670 románjuk, és csak 7.108 magyar. A harmincas évek gazdasági válságát a migrációs folyamatban is a maga hasznára sikerült kihasználnia a helyi vezetésnek, és ebben az átmeneti időszakban a hiányos vezetői álláspontokat a saját hivatalnokaikkal erősítik. Így azzal, hogy a hatalom saját egyházait támogatta²² és összefogta az oktatásban,²³ a kultúrában²⁴ vagy a városi közéletben, két évtized alatt meghatározta erőviszonyait és álláspontját. Ami feltűnő, a helyi munkaerőpiacon egy új réteg kap életteret, amivel sikeresen gyengítik a régi magyar hagyományos társadalmat. Ezzel az ipari válság után a társadalmi élet a gazdasági fellendülésében átalakítja a város képét és szerkezetét.

Előzményeiben, ami nem csak a régióban, de általában sújtotta az akkori társadalmat, a helyi plébános Botár Gáspár²⁵ így

²² A két világháború közötti identitást a románok körében három görög-katolikus templom, illetve két ortodox templom és plébániai közösség mozgatja.

²³ A helyi románság fontos szerephez jutott a városban, az oktatás és a művelődés fellendítésével erősíti a helyi identitást.

²⁴ A román kulturális élet fő mozgatói Tordán a már jól működő egyesületek és szervezetek, a *Departamentul Local al Astrei*, az *Ateneul*, a *Cercul intelectualilor romani*.

²⁵ Botár Gáspár 1884-ben Csíktaplocán született. 1907-ben szentelték pappá. 1908-ban segédlelkész Baróton. 1910 és 1912 között gimnáziumi hittantanár. 1912 és 1929 között Baróton plébános. 1929 és 1937 között tordai főesperes-plébános. Neve és emléke kevés helyen tűnik fel. Ma már csak a sematizmus és a papi névtár említi életútját. A baróti és a tordai plébánosok a nagy elődök között emlegetik mint a minta-plébános eszményképet. Érdekes jellem és kulcsfigurája az akkori egyházi belpolitikának. Rass Károly paptanár legjobb barátja. Egyszerűség és egyben nagyszerűség jellemzi tordai papi tevékenységét. Nem véletlen, hogy püspöke rendszeretere és következetes lelkipásztori munkájára felfigyelt, és felajánlotta először Gyulafehérváron az aulai, majd a kolozsvári plébánosságot. Ígéretes előmenetelét 1937. december 2-án bekövetkezett halála szakította félbe.

jellemezte: „Megnehezült felettünk az idők járása! Öt év óta egyre erősebben torlódnak körülöttünk a kenyérnélküliség, a nyomor és a jövőbeli reménytelenség gondjai s gyötrelmei. Az általános hangulatban felüti fejét a torzsalkodás... a népeknek egymás iránt tanúsított bizalmatlansága, irigykedése és gyűlölködése megrendítő jövőt tár előnkbe.” Mindehhez járul még „a világnézeti harcoknak borzalmas kirobbanása és pusztítása: egyfelől a túlhajtott nacionalizmus s másfelől a bolsevista internacionalizmus öli a népeket s dönti romba legszebb kultúrártékeit az emberiségnek.”²⁶

Együttélési viszonyok a tordai plébániai életben

„Márton Áron meghatva áll az 500 éves templom ajtajában, amely annyi vészt és vizályt látott a nehéz évszázadok alatt, s amely annyi évszázad után is keményen tartja az ég felé a keresztet.”

A fentiek miatt is feszültségekkel terhelt a városi környezet. Széttroncsolt társadalmi életviszonyok között kellett a megoldásokat keresni és kezelni. Ennek folyamata érezhető, hogy amikor

²⁶ Botár Gáspár, in: Plébániaértesítő. Torda, 1936. december 31.

Trefán Leonárd²⁷ tartományfőnök és híres hitszónok Kolozsvárról jobban odafigyel a tordai viszonyokra, többször kilátogat a plébános meghívására, hogy a tordai plébániatemplomban buzgóságra és kitartásra sarkallja az új élethelyzet előtt álló népet. Ebből kifolyólag

ebben az időszakban sok zaklatással telik a szerzetesi élet tordai küldetésében. Nagysikerű missziós beszédeit bojkottálja a helyi városi vezetés.²⁸ Gál Miklós 1937. szeptember 26-án jelenti a plébánosnak: „*Mindnyájan ismerjük szomorú tapasztalatból azokat a sorozatos hatósági intézkedéseket, amelyek az elmúlt évben lehetetlenné tették azt a fenséges és egyben kötelességszerű feladatokat, hogy egyházközségükben megfelelő kultúrmunkát végezhesenek.*”²⁹ 1938-ban még erősebb ez a folyamat, és városi vezetés összetétele módosul azzal, hogy a királyi rendelet felszámolja a többpártrendszert, és betilt minden egyházi és egyesületi szervezkedést, ez tovább rontotta a helyzetet.

Ha a tordai magyarság lelki állapotát vizsgáljuk a két világháború közötti időben az adott politikai és társadalmi berendezkedés keretei között, nem teljesen egy kilúgozott vagy kifáradt rétegről beszélhetnénk. Azzal, hogy fel kellett adnia a tradicionális

²⁷ 1914 és 1924 között tartományfőnök.

²⁸ Benedek Fidél, *Az erdélyi ferences rendtartomány I-II.* Kolozsvár, 2002. II. kötet, 60.

²⁹ Plébániai jegyzőkönyv, 4. P.

nemesi osztály által vezetett társadalmi szervezeteket, és Mikó Imre féle kisebbségi erdélyi politikai vonalat követ, amellyel lebontotta a társadalmi válaszfalakat, a városi környezetbe beözönlő magyarságot nem elszigetelten kezeli, hanem integrálja. Ezzel demográfiailag is valamelyest ellensúlyozta az államhatalomnak az előretörését, és erősítve a városi őslakosságban a szociális felelősségtudatot, igyekezett felzárkóztatni az addig peremen élő közösségeit. A felvázolt politikai, gazdasági és társadalmi életviszonyok között mégis igazat kell adnunk Léstyán Ferencnek,³⁰ aki éppen a püspöklátogatás idején volt a tordai egyházközség segédlelkésze. Visszaemlékezéseiben, amikor a 19. és 20. századi egyházi életét összegzi Torda vonatkozásában, azt vallja, hogy a két világháború közötti időszak volt a tordai római katolikus egyházközség fejlődésének „aranykora”. Az egyházközség sem mentes a fent említett példák és megállapítások akadályaitól, de éppen ezekben találja meg önmagát és küldetését. Az egyházközséget, életet negatívan érintő tényezők között szintén felemlítendő az erős iparosodás, és az úgynevezett erős bevándorlással elindult vándorlásos folyamata, ami átírja az egyházközség határait, és számbelileg is megduplázza. A hagyományos városon kívülre került ipari övezet, az idegenből jött munkástársadalomnak épített negyed, koloniális életszerkezet nagy kihívás jelentettek a lelkipásztori feladatokban. Ebben a multikulturális környezetben, ahová viszonylag frissen érkeznek németek, csehek, lengyel, részben szegény munkáscsaládok lelki és szociális igényeit kellett felvállalni. A kor kihívásait a katolikus egyházközség a lehetőségekhez képest jól kezelte, és az iparzónába érkezett ide-

³⁰ Léstyán Ferenc Sipos Sándor főesperes mellett 1939 és 1942 között tordai segédlelkész. A frissen kinevezett segédlelkész sokat mesélt tordai éveiről, melyek meghatározóak voltak a későbbi papi életére. Ezekre most itt nem térünk ki.

gen vendégmunkásokat rövid időn belül integrálta a közösségi életbe. Anélkül, hogy az általuk hozott értékek, kultúrák sérültek volna, beleépültek a templomi közösségbe. Így az egyházközségi élet nem szenvedett törést. A tordai római katolikus közösség³¹ talán hamarabb felismerte, mint a többi felekezet az együttélés folytán, hogy nem lehet egy elszigetelt és szélsőséges ellenállásba burkolózni. Ehelyett életerejét és energiáját a kultúréletben és a szociális háló kiépítésében hozta nyilvánosságra.

Az 1939-es püspöki látogatás fontossága³²

„A Gondviselés a nehéz időkben, megpróbáltatások között oly fiatalon kezébe adta egyházmegyéje hajójának kormányát”³³

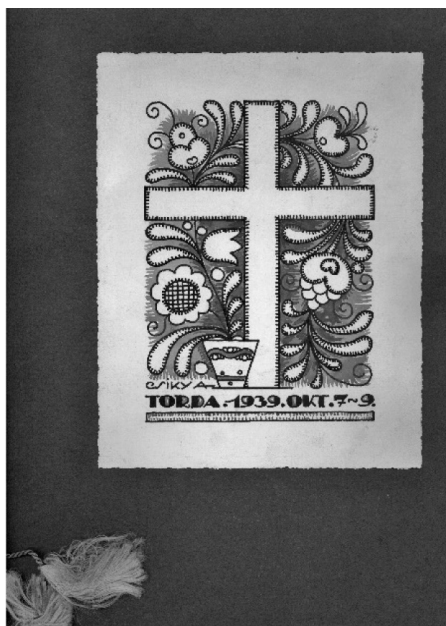
A fentiekből érthető, hogy miért fontos az 1939-es látogatást kiemelni. Az okmányokból kitűnik, hogy Márton Áront a két világháború között időben többször hívták Tordára prédikálni, konferenciabeszédeket tartani. Életútját követve, amikor 1932-es évektől Kolozsváron egyetemi lelkész, hitszónok, katolikus népszövetségi igazgató, aztán mint plébános, többször felkeresi a várost. Előszeretettel látogatja a bányafürdőt a diákokkal, de kedvenc kirándulóhelyük a Tordai hasadék. Botár plébános személyes találkozásaikkor mindig kérdezi: *„mikor rándultok errefelé”*.

³¹ A plébániai értesítőket és az egyleti jegyzőkönyveket tanulmányozva lehet látni, hogy valójában az egyház megújulásáról van szó, de szűkösebb keretek közötti társadalmi és politikai viszonyokra is van kitékintés.

³² A kutatások azt mutatják, hogy Márton Áron egyik legjobb ismerője mind a tordai történelemnek, mind a valós politikai helyzetnek, amelyekben mint püspöknek kellett 1939-ben erősíteni híveit és a városi polgárságot. A helyi valós egyházi életet főleg a kolozsvári időkből Botár Gáspár plébánossága alatt ismerte meg.

³³ Aranyosszék, VIII, 41. sz. 1939. október 14.

A városban jó kapcsolatot ápol az előbb említett helyi plébánossal, Rass Károly gimnáziumi tanárral, valamint a Kimpel családdal, akinek családi albumában több fénykép is örökíti együtt-létüket. 1935-ben a Kolping egyesület avató ünnepsége előtt tart három napos előadássorozatot és lelkigyakorlatot a híveknek. 1937-ban a Szociális Misszió Kis Szent Teréz kápolna-szentelésén mond nagyszerű prédikációt.³⁴ A ránk maradt szónoklat alapján tűnik ki, hogy mennyire ismeri Torda helyzetét és helyét a történelemben. Abban a protestáns hallgatóság előtt is kiemeli a szentély és a szent hely tiszteletét és fontosságát különösen a nehéz időkben. A sajtóirodalomból kitűnik, hogy az 1938 utáni politikai élet szorítójában az egész város magyar közössége kereste felekezettől függetlenül azt a lelki és szellemi vezéregyenységet Erdélyben, aki egyfelől lelkileg, másfelől a társadalmi ráhatással az együttélés útvesztőjében eligazítja, illetve megerősíti népét. Ebben az értelemben a vegyes város magyarsága a katolikus főpásztorban látott támogatót. Nem véletlen az a megállapítás, amit az újságok hasábjain hoznak: „Meleg szeretettel vette körül Torda magyarsága itt-

³⁴ Kápolnaszentelés Torda, 1938. július 20. In: MÁRTON Áron, *Oltári-szentség, Krisztus Király* [Márton Áron hagyatéka 4], összeállította és jegyzetekkel ellátta Marton József. Mentor Kiadó, Marosvásárhely 2008, 66–73.

*léte alatt a főpásztort.*³⁵ Így a püspököt nem csak „övéi” várták szeretettel, de felekezeti és nyelvi hovatartozástól függetlenül az egész városi közösség.³⁶ Bár a városi közélet is a politikumtól terhelte, de egyik felekezet sem szalasztja el az alkalmat, hogy ebben az ünnepre való meghívásban és megjelenésben ki ne fejezné a közeledés óhaját. A püspök felismerte a rendkívüli idő fontosságát, és mint az adott helyzet jó ismerője felelősségtudattal kezelte itt minden helyzetet. Ezt dr. Szentkovits Aurél tordai algonodnok így jellemzi köszöntő beszédében: *„a Gondviselés a nehéz időkben, megpróbáltatások között oly fiatalon, már indulása kezdetén az erős, bátor kormányos Kegyelmes Atyánk kezébe adta egyházmegyéje hajójának kormányát, aki biztos kézzel, tiszta látással kormányoz minket céljaink felé.”*³⁷

A püspöklátogatás ugyan az 1500/1939-es bérmlásra vonatkozó leirat alapján zajlik,³⁸ a püspök kerüli a rendkívüli politikai helyzetben a nagy felhajtást, a külsőségek helyett a tartalmi feladatokra helyezi a nagyobb hangsúlyt. Szívesen találkozik és tárgyal a városi vezetéssel és a felekezetek képviselőivel. Érdeklődéssel veszi a plébániai élet belső mozgását. A hitvallásos iskolai élet és a hitbuzgalmi csoportok munkája után érdeklődik. Tudatában van, hogy egy püspöki látogatás egyik alapvető ismerve az egyházközség békés, kiegyensúlyozott hangulata, ami különösen a plébános és az egyháztanács között kell meglegyen. Azt is, hogy működnie kell a felekezetek közötti jó viszonynak, mert hiányában a hitélet a közösségen belül is sérültek. Mert a

³⁵ Aranyosvidék, XLIX, 43. 2.

³⁶ *„Mindnyájan nemzetiségre és felekezetre való különbség nélkül vártuk Isten hittérítőjét, hogy enyhülést és vigaszt hozzon a nehéz napokban.”*

³⁷ Aranyosszék, VIII, 41. sz. 3.

³⁸ A bérmlásra való felkészítés, illetve annak menetére való püspöki rendeletét a plébániáknak megküldi, melyben elrendeli, hogy *„a bankettek és közebédek megszűnjenek”,* és *„ne legyen nagy felhajtás”.*

sértődött, állandó feszültséget generáló tényező adott esetekben békétlenségeikig elmenő élethelyzeteit sokszor ilyenkor kell leginkább orvosolni. Számára politikai légkör és a helyi hatóságok hozzáállása sem volt kevésbé fontos. Főleg itt Tordán az etnikailag vegyes vidéken, a nézetkülönbségek okozta rossz viszony a plébániai vezetéssel okozhattak volna némi feszültségeket, de ennek esetleges kezelésére a főpásztor a dialógust, és nem az elszigetelődést javasolta.

A sajtóforrás Aranyosszék³⁹ 1939. okt. 14-i közlése szerint a látogatás három napja alatti programokon a városi polgárság nagy számban van jelen. Mivel nyolc évvel azelőtt volt Tordán bérmálás, és az ipari zónában felduzzadt a katolikus munkásréteg, több mint ötszázan készültek az egyházközség hívei közül a szentség felvételére.⁴⁰ Közöttük volt felnőtt férfi, nő, és fiatal.⁴¹ Az újságok híradása szerint október 6-án, szombaton délután fél 6 órakor érkezett meg Aranyosgyéresről jövet autón a főtéri római katolikus plébánia girlandokkal díszített kapuja elé a püspök. Egyházi részről Sípos Sándor esperes, az egyháztanács élén dr. Szenkovits Aurel ügyvéd fogadta.⁴² A fogadásra megjelentek között ki kell emelni, hogy a politikai feszültségek ellenére jelen van az akkori román vezetés képviselője, a román felekezeti iskola küldöttsége, a román jótékonyági egyesület is képviseltette magát. A prefektusát Crisán nevű ezredes, a nemzeti gárda részéről Pop Emil gárdaparancsnok, Ardeleanu vezértitkár és Suciu városi főmérnök jelentek meg. Biji Grigore ortodox vallás-

³⁹ Aranyosszék, VIII, 41. 1-3.

⁴⁰ A cikk írója megjegyzi, hogy *„nem vagyunk ugyan tagjai a róm. kath. anyaszentegháznak, de akik magunk is szívünk szerint vettünk részt róm. kath. testvéreink örömnepében.”*

⁴¹ *„Dr. Boga Alajos pápai prelátus és Kacsó László felvinczi főperes segédletével osztotta ki, a tordai hívei százait erősítve meg lélekben és hitben.”*

⁴² *„Márton Áron a szónokok mindenikének külön válaszolva köszönte meg a kedves figyelmet.”*

nár, Pop Damian líceumi tanár az „Agra” közművelődési egyesület nevében jött el az ünnepre. Dr. Sarbu Pávelné pedig a Mária román jótékony egyesület nevében képviseltette magát. A város nevében pedig Sebesy Sándor dr. polgármester helyettes Nemes Ernő főszolgabíró jelentek meg. *„Márton Áron külön örömét fejezte ki, hogy a tordai görög kath. hívek élen, régi nagyra becsült barátja dr. Sabau Coriolan⁴³ esperest fogadhatja, akiben korábbi találkozásaikon és gyergyóbékási együttműködésük korából Krisztus szíve szerint való papot ismeretek meg.”⁴⁴* Alberti Richard evangélikus lelkészben *„szintén a régi ismerőst és bajtársat köszöntötte”* a püspök. Az ótordai és újtordai református egyházak élükön Nagy Mózes és dr. Árkossy Jenő lelkészekkel voltak jelen. A tordai felekezetközi magyar nőegyletet Bethlen Mária grófné képviselte. A tudósításból is kitűnik, hogy a helyi római katolikus egyházközségi élet nagyon hangsúlyos a városban. Szinte minden hitbuzgalmi csoport jelen van és köszöntik is a püspököt. A Leányklubot Kovrig Edith, a Mária Kongregációt Lengyel Rózsika képviselte. A férfitársadalom részéről a Katolikus Ifjúsági Egyesület vezetője dr. Gogomán Gábor, az „Uranus” Ifjúság élet katolikus képviselőjében Madli Lajos volt jelen. A római katolikus tanterület nevében Nagy Andor⁴⁵ igazgató köszöntötték a püspököt. A püspök úr mindenkinek személyesen válaszol a köszöntésekre, és

⁴³ A cölibátusban élő Dr. Coriolan Sabau tordai görögkatolikus főesperes 1897. október 30-án született Tordán. Római tanulmányai után bukaresti, majd magyarbékási lelkipásztor. 1933-ban kerül szülővárosába, Tordára. 1933 és 1948 között ótordai plébános és kerületi főesperes. Márton Áron gyergyói segédlelkészként köt vele barátságot. A kolozsvári évek alatt gyakran találkoznak és barátságuk folytatódik. Az 1948-as évek után a börtön-évek alatt cellatársak. Coriolan Sabau lelkiismeretére hivatkozva elutasítja az ortodox egyház nagyszerű ajánlatait. A börtönévek után kényszerlakhelyén, a Fehér megyei Lupsán él, 1974. december 15-én bekövetkezett haláláig.

⁴⁴ Aranyosszék, VIII, 41. sz. 2.

⁴⁵ A Dalkör karnagya, Nagy Andor, aki a püspök úr nagy tisztelője, *„vezetésével október 7-én, szombaton este fél 10 órakor szerenádott adott a Főpász-*

„Kegyelet teljes szavakkal emlékezik meg a Püspök a templom néhai derék hűséges szolgájáról, Botár Gáspárról, mint a köteleességteljesítés példájáról, aki olyan tragikus hírtelenséggel hunyt el.”⁴⁶

Összegezve a látogatás háromnapos tordai programját, azt kell megállapítanunk, hogy abban a békétlen időben és tág értelemben feszültségekkel terhelt környezetben Márton Áron egy jól működő egyházközség életterében otthon érezhette magát. De ebben a kulcsszereplő a püspök maga, aki megteremti a békés légkört. Nemcsak formálisan van jelen a szentség kiszolgáltatásában és a szakrális térben, hanem maga is átéli a Szentlélekkegyelmi állapotát. Ez nagyon jól rögzített mind az újságírói a közlésekben, de leginkább a fotográfus, Csiky András fotóművész munkájában, aki egy képalbumot bekötve ad emlékebe ajándékol a püspöknek.⁴⁷ A már illusztrációként több Márton Áron cikkhez csatolt képek azért népszerűek, mert visszaadják a püspöknek azt a kisugárzását, ami a kegyelmi állapotot és történelmi pillanatot örökíti meg. Ha egymás mellé helyezzük az írott sajtó és a fényképész sorozatképeit, felsejlik előttünk a nagybetűvel írt Főpásztor egyenes, tiszta, jellemes tartása, amivel hordozta nehéz időkben is a vegyes vidéken felvállalt krisztusi igazságot.

tor tiszteletére Zsaskovszky 'Üdvözlő dalát' és Bárdos: 'Réten, réten' dalát adva elő" – írják a lapok.

⁴⁶ Hirtelen bekövetkezett haláláról, érdemeiről az újságok is hosszasan cikkeznek.

⁴⁷ Az 1939-es püspöki látogatásról készített Csiky-féle fényképsorozat az akkori fotográfia csúcsmínősége. Valódi szakmai ráérzéssel örökíti meg Márton Áron arcvonásait. A képeken élesen lehet látni a fiatal püspök lendületét, amely környezeti hatásában is érezhető. A helyi egyházközségi vezetés egyik oszlopos tagja, Léstyán Ferenc káplánként több közös kiránduláson kapott szakmai eligazítást az akkor még kiváltságnak számító fotós szakma berkeiben, melyet a későbbiekben jól hasznosított.

BAKÓ CSONGOR ISTVÁN

Máig fellelhető hivatalos és népi vallásossághoz kötődő (szak)kifejezések az orvosi szótárban (2)

Abstrakt: Originally the healing process was a clerical task. Later, with secularization of medicine, it transferred to the hands of the worldly professionals. Separation of healing of the body and of the spirit had an effect on the previously common and broad vocabulary. In the medical dictionaries of the 20th and 21st century less and less words can be found which have theological-religion related origins and meanings. The author tries to save and briefly present the words related to Christian piety presently still existing in the vocabulary accepted in the Hungarian medical language, thus expressing his hopes that holistic healing can soon be reborn.

Keywords: medical dictionary, religious content, holistic view.

13. Mirha (myrrha)

A mirha (*Gumiresina myrrha*) a *Commiphora* nemzetségbe tartozó fák gyantája, fertőtlenítő, gyulladáscsökkentő és deodoráló hatású.¹ A mirha, népi nevén mirhafa (héb. *mar* = keserű; gör. *szmürna*, *mürra*; lat. *Commiphora myrrha*) a balzsamfélék családjába tartozó, szomorúfüzre emlékeztető, lecsüngő ágú, alacsony növéssű cserje.

Mitológiai hátterét tekintve Myrrha (vagy Smyrna) Theias libanoni vagy Kinyras ciprusi király leánya, aki halálosan beleszeretett apjába és a bibliai Lót lányaihoz hasonlóan (vö. Ter 19,30–38) apját megtevesztve idegen nőként hált vele. Mikor apja felfedezte hálótársa kilétét, a már gyermeket fogant Myrrhát üldözőbe vette, aki menekülése közben kérte az isteneket, hogy sehol se lehessen, sem az élők, sem a holtak között. Aphrodité meg-

¹ Vö. BENJÁMIN: *Brencsán orvosi szótár*. 436.

könyörülve rajta fává változtatta s az a cserje lett belőle, amely a legfűszeresebb gyantakönnyeivel siratja meg a fából sarjadt gyümölcsét, Adónist.²

Az afrikai balzsamfa illatos mézgája, a valódi mirha ősidők óta ismert, keresett luxuscikk, gyógyszerköz, füstölő- és kultikus szer stb. A mai Szaúd-Arábia és Etiópia északi részén 300–2000 m tengerszint felett őshonos, de Észak-Afrika sivatagi területein és a Vörös-tenger Szomáliát érintő partjainál is elterjedt. Nem véletlen, hogy hivatalos nevén szomáliai balzsamfa (*Commiphora molmol*) a neve, ami előző elnevezésének szinonim kifejezéseként használható. Főként a Mekka környéki szigorúan őrzött helyeken termesztik, így a balzsamkészítés több fázisa gyártási titok, a helyi technológiákat nem ismerjük részleteiben.

Idősebb Plinius Perziából származtatta, más leírások szerint Nagy Sándor a legyőzött Dareiosz táborában talált egy drága kenőcsök tartására szolgáló szekrényt, melyben mirha volt. A görögök füstölőszernek használták, s tőlük a rómaiak is átvették. Vergilius (*Aeneis* 12, 100) szerint gyógyhatású préselt olaját hajkenőcsnek, Ovidius (*De medicamine faciei feminae* 88) szerint szépítőszernek és orvosságnak használták, borkezeléshez való adalékot készítettek belőle. A mirhával való fényűzés olyan méreteket öltött a rómaiak körében, hogy a sztoikus filozófus, Seneca (*Epistulae morales ad Lucilium* 86) arról panaszkodott, hogy egyesek napjában háromszor is illatos mirhatartalmú kenőcsökkel kenik magukat. A császári korban a mirha használata a hadseregben is elterjedt. Arábiai felfedezésének és tudományos azonosításának történetét Haynald Lajos bíboros érsek írta meg

² Vö. LOZSÁDI Károly: *Nomen est omen. Orvosi szavaink mitológiája*. Medicina, Budapest 2006, 52.

A szentírási mézgák és gyanták termőnövényei (Budapest, 1880) című könyvében.³

A Szentírásban az Ószövetség a fölszentelés kellékei között említi (vö. Kiv 30,23). A valódi mirhát két héber szó jelöli: a *mor deror* (vö. Kiv 30,23) az ágak sérülésekor bemetszéssel nyert sűrűn folyó, gyorsan szilárduló mézga, illetve kellemes illatú gyan-ta. Mézga jellege (a sebzett helyet védi a fertőzéstől, a rügyeket a fagyhaláltól), továbbá jó illata és gyógyító hatása alapján az áldozat és áldozatvállalás jelképe. Így a Morija hegy nevében Izsák áldozatára utal; a *mor obhér* (vö. Én 5,5) a mirhából készült mézsűrűségű olaj, ami olívaolajban elkeverve drága illatszer, nők is (vö. Eszt 2,12), férfiak is használták (vö. Én 1,13, 5,13). Eszter 2,12-ből tudjuk, hogy a lányokat hat hónapig szépítették mirhaolajjal, mielőtt Ahasvérus király elé mentek. Aloéval keverve a bőr illatosítására (vö. Zsolt 45,9; Péld 7,17), valamint az aloé erős konzerváló ereje miatt holttestek bekenésére szolgált (vö. Jn 19,39); összehúzó, gyulladáscsökkentő és vérzéscsillapító hatása miatt Keleten régóta alkalmazott gyógyeszköz. Tárgyakat is illatosítottak mirhával (Zsolt 45,9: ruha; Péld 7,17: fekhely; Én 3,6: gyaloghintó). Borral keverve bódító ital, melyet fájdalomcsillapításra is használtak, a *keresztrefeszítés* előtt az elítéltekkel itattak. Jézus nem fogadta el, mert teljes öntudattal akarta beteljesíteni keresztáldozatát (vö. Mk 15,21–23). A keresztről levett test megkenésére Nikodémus „mintegy 100 font mirha- és aloékeveréket” (Jn 19,39b) vásárolt. Ez a zsidók temetési szokásán túl Jézus halálának áldozat-jellegére is utal. A szimbólumok között a mirha ugyanis az odaadás, az Istennek adott áldozat jelképe (a megsebzett növény gyógyírt ad, illata kedves Isten előtt), Jézus előképére utal. A napkeleti bölcsek aranyat, tömjént és mirhát

³ Vö. STIRLING J.–KERESZTY Z.: mirha. In: DIÓS: *Magyar Katolikus Lexikon* IX. 201.

hoztak ajándékba (vö. Mt 2,11) a királynak járó tiszteletük, hódolatuk és áldozatuk jeleként. Az egyházatyák a bölcsek mirháját a megváltói küldetésre (keresztáldozatra) utaló jelnek látták. Az áldozat alapján van a Mária névnek mirha jelentése (keserűség, áldozat). Az Énekek énekében a mirha a szeretetből vállalt áldozat képe (5,5.13: ujjakról, ajkáról csepegő mirha; 4,6: a mirhahegy [és tömjéndomb] a szenvedés [Golgota] hegye). Az 1,13 („Kedvesem, mint egy csomag mirha, a keblemen pihen majd.”) a halott Fiát ölében tartó fájdalmas Anya (*Pietà*) előképe.⁴

A balzsamfafélék családjába tartozó Commiphora nemzetség mintegy 200 fajt foglal magába, melyekből többet ősidők óta használnak fájdalom csillapítására, bőrfertőzésekre, gyulladásos folyamatokra, hasmenések megállítására és szájüregi megbetegedések kezelésére.⁵ Az utóbbi évek kutatásai derítették fényt arra, hogy a mirhafa és a nemzetség egyéb fajainak balzsamai, illetve a belőlük előállított készítmények figyelmet érdemlő fertőtlenítő, érzéstelenítő és tumorelles hatásokkal bírnak. A hagyományos gyakorlat és a bizonyítékokon alapuló kutatások azt igazolták, hogy a kedvező hatások elsősorban terpénszármazékoknak köszönhetőek, és ezek a mirhafa balzsamából nyert illóolaj legfontosabb hatóanyagai. A legfrissebb kutatások célja olyan klinikai és egyéb vizsgálati módszerek alkalmazása, amelyekkel a mirha és vegyületei parazitalles, tumorgátló és adjuváns sebkezelési alkalmazásának lehetőségeit lehet feltárni.⁶

⁴ Vö. KERESZTY Zoltán: „Nézzétek a mező liliomait...” *Bibliai növények a hit és a tudomány fényében*. Magyar Tudományos Akadémia Ökológiai és Botanikai Kutató Intézet, Vácrátót 1998, 195.

⁵ Vö. CSUPOR-SZENDREI: *Gyógynövénytár*. 497.

⁶ Vö. NOMICOS, E. Y.: Myrrh: medical marvel or myth of the Magi? *Holistic Nursing Practice* 21/6 (2007), 308–323.

14. Mirhafű

A mirhafű (*Chenopodium ambrosioides*) tulajdonképpen a mirha libatop virágos hajtása, a mexikói tea vagy jezsuita tea nevű gyógyszer alapanyaga.⁷ A növény egészére is használják a mirhafű nevet, melynek gyakori népi neve a jezsuita tea.⁸ A libatopfélék családjába tartozó mirhafű régóta ismert, amerikai eredetű egyéves növényfaj.

Teája erősítő, étvágyjavító és vizelethajtó hatású. A nálunk termesztett illatos mirhafű teája mérgező, a gyógyszeripar a friss növényből nyert illóolajból belféregűző gyógyszereket készít.⁹ Latin-Amerikában illóolaját zsírolajjal keverve az állatok rühessége ellen, bögölyök és legyek távoltartására használják. A mirhafű nem tévesztendő össze a *mirhá*val. A jezsuita tea név eredete ismeretlen,¹⁰ de valószínűsíthető, hogy a jezsuita misszionáriusok előszeretettel fogyasztották gyógyhatásai miatt.

15. Mitra és származékszavai

A mitra jelentése: fejkötő, püspöksüveg;¹¹ öv, fejszalag. Eredetileg a *mitra* az áll alatt megkötött fejkendő, viselete általános volt a nők körében. („Tedd a fejére a fejkendőt” – Kiv 29,6a) A katolikus egyház kialakulása során az egyházfők zsidó vallási hagyományokból vették át a mitrát. Az orvostudományban e kifejezés¹² egyrészt a *mitra Hippocratisra* (fejkötő pólya) utal, arra a kötésre, melyet fejsebeknél alkalmaznak kétfejű vászonpólyából

⁷ Vö. BENJÁMIN: *Brencsán orvosi szótár*. 436, 432, 109.

⁸ Vö. DÁNOS Béla: *Farmakobotanika. Gyógynövényismeret*. Semmelweis, Budapest ³2006, 55.

⁹ Vö. RÁPÓTI Jenő–ROMVÁRI Vilmos: *Gyógyító növények*. Medicina, Budapest ³1972, 187.

¹⁰ Vö. STIRLING J.: jezsuitatea. In: DIÓS: *Magyar Katolikus Lexikon* V. 834.

¹¹ Vö. BENJÁMIN: *Brencsán orvosi szótár*. 437.

¹² Vö. LOZSÁDI: *Etymologia medica*. 213.

úgy, hogy az egyik feje a pólyának a homlok és a nyakszirt körül menő menetekben van alkalmazva, a másik feje a pólyának pedig a homloktól a fejtetőn át a nyakszirthoz és vissza ismét a fejtetőn át fektetett menetekben s ezáltal a fej hajás részét egészen beborítja, mint egy szorosan illő sapka.¹³ Másrészt pedig a Vesaliustól származó *mitralis* annak a kéthegeyű szívbillentyűnek (*valvula bicuspidalis*), ún. mitralisbillentyűnek (*valva mitralis*) a megnevezése, ami a bal pitvar és kamra között található,¹⁴ és amelynek alakja a püspöksüvegre emlékeztet.¹⁵ A szívbetegségek között elég gyakori diagnózis a mitralisbillentyű-elégtelenség (*insufficiencia valvulae mitralis*; kialakulását *mitralisationak* nevezik) és a mitralisbillentyű-szűkület (*stenosis valvulae mitralis*).

16. Morbus sacer

A *morbus sacer*, orvosi nyelven epilepszia, a központi idegrendszer periodikus görcsrohamokkal, tudatzavarokkal járó megbetegedése.¹⁶ Különböző okokból származó, visszatérő rohamokban jelentkező krónikus kórképek gyűjtőneve; az epilepszia régi, túlhaladott elnevezése.¹⁷

Az „epilepszia”, a görög *epilambanein* szóból származik, aminek a jelentése „megfogni, valakit erőteljesen megragadni, fogva tartani”. A latin „*morbus sacer*” elnevezés egyaránt utalhat a „szent betegségre”, de a „gonosz által megszálltra” is. A magyar

¹³ Vö. *Mitra Hippocratis*. http://www.kislexikon.hu/mitra_hippocratis.html (2015. február 26.)

¹⁴ Vö. DONÁTH Tibor: *Anatómiai nevek A~Z. Anatómiai, szövet- és fejlődéstani terminológia*. Medicina, Budapest 1994, 232.

¹⁵ SZILÁGYI Marietta, <ettiszilagy@gmail.com> „No Subject”, 2015. február 15., személyes e-mail (2015. február 26.)

¹⁶ Vö. BENJÁMIN: *Brencsán orvosi szótár*. 441, 193.

¹⁷ Vö. KRÁMER, Günter: *Epilepszia A-tól Z-ig. Orvosi szakkifejezések értelmezése*. (ford. Rózsa Csilla), Medicina, Budapest 1999, 66, 107.

nyelvben eskór, nehézkór, ördöggörcs, sülykór, nyavalyatörés, frász, szívfogás, szívbjaj stb. nevekkel illették, melyeket elvétele ma is hallani. Mindezek a beteg megnyilvánulására is utalnak. Az egészséges emberek kicsit félnek is attól, hogy olyan emberrel kerüljenek kapcsolatba, aki epilepsziás, hiszen sosem lehet tudni, mikor tör rá az illetőre a roham.¹⁸

Bizonyos források szerint az epilepsziás betegséget már az ókori orvosok is ismerték. A görög mitológia Zeusz főisten és egy földi asszony gyermekével, a görögök legnagyobb mitológiai hőseivel, Héraklésszel hozza összefüggésbe a betegséget, akit érde-meieért a halhatatlanok közé emeltek, és aki epilepsziában szenvedhetett. Innen jöhet a *morbus sacer*, vagy *morbus Heracleus/Herculeus* elnevezés, az epilepszia régi latin neve, aminek jelentése: szent betegség (örület), Herkules-betegség. A korabeli kórrajzok S-kórként is említik.¹⁹

Figyelemreméltó, hogy az indiai orvoslás (Kr.e. 4500–1500), a babilóniai táblák (Kr.e. 2000), és Hippokratész (Kr.e. 5. század) is betegségnek tartották, és jól leírták a rohamok tüneteit: időközönként fellépő öntudatvesztés, általános görcs, habzó száj, kiáltozás. Súlyos esetben az értelmi képesség és az erkölcsi *beszámíthatóság* leépül. A kezelésre azt javasolták, hogy a beteget hűvös helyen kell lefektetni, és biztosítani kell a nyugalomát. Az inkák úgy gondolták, hogy az epilepszia szelleme „a halántéki, vagy a nyakszirti részben foglal helyet”, és koponyalékelést is alkalmaztak. Az ó-, de főként a középkorban az epilepsziát az ördögi erőknek tulajdonították. A betegeket gyakran kirekesztették, börtönbe zárták, és mágikus szertartásokkal, vesszőfutással,

¹⁸ Vö. OSYNA: *Epilepszia – apró zavar agyunk szerkezetében*. http://www.mypin.hu/j-hu-mypin/index.php?option=com_content&view=article&id=391&Itemid=100 (2015. október 14.)

¹⁹ Vö. LOZSÁDI Károly: *morbus sacer*. In: OZSVÁTH: *Pszichiátriai lexikon*. 223.

érvágással próbálták kiűzni a gonosz szellemeket. Ez a szemlélet sajnos a 18. századig fennmaradt, és rendkívül hátrányosan érintette a betegeket. A középkori krónikákban fellelhető, hogy sok gyógyfűnek (pl. fagyöngy, közönséges galaj, kakukkfű stb.) és népi gyógymódnak (pl. frászkarika) tulajdonítottak kedvező hatást.²⁰

A Márk 9,14–29-ben meggyógyított fiú súlyos epilepsziában szenvedett. A középkornak nem volt gyógyszere az epilepszia ellen, vallásos gyakorlatokban kerestek gyógyulást, pl. evangéliumi részletek pap által történt ráolvasásában. A népi jámborság kb. 40 szentet tartott hatásosnak: Albán, Remete Antal, Egyed, Háromkirályok (mert térdre borultak a Kisdéd előtt, nevüket amulettként viselték), Bibiána, Bálint, István vértanú, Keresztelő János, Kornél pápa, Kristóf, Lambert, Miklós, Sebestyén, Ulrik, Vid (Vitus), Ferreri Vince stb. Az epilepsziában szenvedők az *egyházi rend* kivételével szentségekhez járulhatnak.²¹

17. Ördögharapás

Az ördögharapás (*morsus diaboli*)²² elavult anatómiai kifejezés, a petevezeték (méhkürt) rojtos hasüregi végének régies elnevezése.²³

²⁰ Vö. SZUPERA Zoltán: *Az epilepszia-gyógyítás története*. <http://www.epilepszia.hu/hirek/179/epilepszia-tortenet> (2015. október 14.)

²¹ Vö. DIÓS I.: epilepszia. In: DIÓS István (szerk.): *Magyar Katolikus Lexikon* III. SZIT, Budapest 1997, 144.

²² Vö. BENJÁMIN: *Brencsán orvosi szótár*. 493, 442.

²³ Vö. *Morsus diaboli*. http://archive.org/stream/rvainagylexiko14rvuoft/rvainagylexiko14rvuoft_djvu.txt (2015. november 17.)

18. Ördögharaptafű

A réti ördögharaptafű (*Succisa pratensis*), amit fekélyfűnek is neveznek, a macskagyökérfélékhez tartozó faj.²⁴ Közép-Európában és Nyugat-Ázsiában honos növény, de sokfelé elterjesztették. Sovány gyepekben Európában egészen gyakori.

Az elnevezés 1577 körül már szerepel magyar forrásban, nevezetesen Váradi Lencsés György *Ars medicajában*. Feketés gyöktörzse rövid, mintha „leharapták” volna. Nevét népmese is megőrökíti: az ördög leharapta mérgében a gyökerét a növény gyógyító képessége (vértisztító, köhögéscsillapító, köptető) vagy Szűz Mária elleni dühe miatt.²⁵

19. Ördögszekér

Az ördögszekér (*Eryngium campestre*) hivatalos magyar neve a mezei iringó.²⁶ Az ernyősök családjába tartozó, száraz, füves helyeken bárhol megtalálható növény. Ősszel a rizómáról leszakadt bokrárt a szél görgeti, innen ered sokféle, részint ördögös elnevezése, mint pl. a magyar „ördögszekér” vagy a német *Steppenhexe* (sztyeppék boszorkánya). Hatóanyagai révén légcső- és hörghurut elleni teák alkotója.²⁷

A moldvai magyar (déli csángó) nyelvjárásban a lő igének üt, ver jelentését példázó Végh József szerint a lidérclőtte-burján jelentése, a gonoszazonosító képességgel felruházott növény eredetmondája alapján, valójában lidérc-ütötte.²⁸ A Csűry Bálint csángó népnyelvi gyűjtésében mezei iringóként (*Eryngium campestre*)

²⁴ Vö. BENJÁMIN: *Brencsán orvosi szótár*. 493, 611.

²⁵ Vö. RÁCZ: *Gyógyhatású növények*. 157.

²⁶ Vö. BENJÁMIN: *Brencsán orvosi szótár*. 493, 198, 432, 335.

²⁷ Vö. DÁNOS: *Farmakobotanika*. 119.

²⁸ Vö. VÉGH József: Szó- és szólásmagyarázatok. *Magyar Nyelv XXXVI/5* (1940), 332.

beazonosított növényt²⁹ a 18. század legelején sátánlőtte fűként is jegyezték.³⁰ Népnyelvi hasonnevei (pl. ördögbordája, ördög-bocskor, ördögcsokor, ördögkeringő, ördöglova, ördögmotolla, ördögnadrág, ördögrokolya) közül Erdélyben az ördögsekér a legismertebb.³¹ A hozzá fűződő, népgyógyászati vonatkozású hiedelmekpzetek szerint a szúrós gyomnövény egyrészt óv, főzete és füstje pedig gyógyít. A lüderclőtte fű eredetmondájának 1974-ben lejegyzett külsőrekecsini szövegváltozatát Halász Péter tette közzé.³² Az embereket védő, gyógyító növényekre bosszús lidérc által kilőtt nyílától „kétfelé ágazó burján” a gyűjtő szerint a lecsepült veronika (*Veronica prostrata*), a gamandor veronika (*Veronica teucrium*), illetve a kosborképű veronika (*Veronica orchidea*), azaz mindenképp a Veronika-félékhez tartozó növény.³³ A „közérzeti, szubjektív panaszok”-at – pl. ijedtséget, éjszakai retteget, hidegrázást, álmatlanságot, vagy a „rosszféle betegség”-nek nevezett epilepsziát – ellensúlyozó „nagyerejű burjánok” közt is számon tartott az apró kék virágú növény.³⁴ Színalapú jelképisége (hűség), az ebből eredő megnevezése (férfi hűség),

²⁹ Vö. CSÜRY Bálint: Növénynevek Bogdánfalváról. (Mutatvány moldvai csángó népnyelvi gyűjtéséből.) II. *Magyar Nyelv* XXIX/9–10 (1933), 317.

³⁰ Vö. RÁCZ János: *Növénynevek enciklopédiája. Az elnevezések eredete, a növények kultúrtörténete és élettani hatása.* (A Magyar Nyelv Kézikönyvei XIX.), Tinta Könyvkiadó, Budapest 2010, 569.

³¹ Vö. uo. 568.

³² Vö. HALÁSZ Péter (gyűjt., összeáll.): *A moldvai csángó magyarok hiedelmei.* (Mai magyar szerzők) General Press Kiadó, Budapest 2005, 406–407, 416.

³³ Vö. HALÁSZ Péter: „Jóreggel, harmatosan szedjed, ne szólj senkinek...” A gyógyító növények természetes erejét segítő hiedelmek a moldvai magyaroknál. *Kaleidoscope* II/3 (2011), 55–56.

³⁴ Vö. HALÁSZNÉ ZELNIK Katalin: *Moldvai csángó növénynevek.* (Magyar csoportnyelvi dolgozatok 36.), ELTE, Budapest 1987, 15–16.; HALÁSZ P.: *Növények a moldvai magyarok hagyományában és mindennapjaiban.* General Press, Budapest 2010, 454–455.; HALÁSZ P.: *A moldvai csángómagyarok*

valamint az ördögcsiptefű (*Veronica prostrata*) elnevezését felfedő legenda Borbás Vince által lett közzétéve.³⁵ A Takács György hárompataki gyűjtéséből származó adatok mindkét növényazonosítást visszaigazolják. A lidérc távoltartásának hatásos ellenszereként a lüderclőtte fű, lüdercfű vagy csonkafű háromszárú, kék virágú növényként, a szintén lüderclőtte, illetve lüdercnőtte fű pedig „bütüs” út menti, virágtalan, tövises „bukor”-ként említődik. Az egykor tornácra, gerendára felakasztott növény hárító/óvó funkciója mellett a belőle készült (tea)főzet és fürdő gyógyításban betöltött mágikus szerepe is hangsúlyos.³⁶

A Szentírásban a *galgal* (héb.), *trochosz* (gör.), *rota* (lat.) labdaszerűen „guruló” növényt jelent; magyar megfelelője az ördög-szekér. A mi iringónkhoz hasonlóan terjed: a megért, magokkal teli elszáradt növény elválnak a tövétől és a szél által görgetve szórja el magvait. A palesztin pusztákon kb. 30 ilyen növényt tartanak nyilván. Az ördöghagyma kb. 30 cm átmérőjű, szárazra érett gömbvirágzata is letörik a száráról, és a szél gurítja tova, miközben a magok kiperegnek. A két legismertebb, akkoriban még tömegesen élő ilyen faj az ördög-szekér és a *palesztin articsóka* lehetett. A jerikói rózsza vagy feltámadásvirág (gör. *trochosz*, lat. *Anastatica hierochuntica*) a keresztesvirágúak családjába tartozó növény. A *Zsoltárok könyve* 83,14 szerint száraz kóró (vö. Iz 17,13). Neve a *Sirák fia könyve* 24,14 szavainak jelképes alkalmazása: „olyanok, mint a rózsabokrok Jerikóban”. A nedvesség hatására újra szétterülő száraz gombolyagot ugyanis nyíló rózsá-

„nagyerejű burjánjai”. In: MOLNÁR Ádám: *Csodaszarvas IV. Östörténet, vallás és néphagyomány*. Molnár Kiadó, Budapest 2012, 147–164.

³⁵ Vö. BORBÁS Vince: A nép botanikai legendájából. *Természettudományi Közlemények* XXI/242 (1889), 504.; RÁCZ: *Növénynevek enciklopédiája*. 778.

³⁶ Vö. TAKÁCS György: *Kantéros, lüderc, rekegő. Hárompataki csángó hiedelemmondák*. Fókusz Egyesület–Magyar Napló, Budapest 2004, 133, 580–582.

hoz hasonlították. A rózsza szimbólumot az anyai szeretet jelképeként tovább értelmezve a szerzetesek Mária tenyerének is nevezték e növényt. A jerikói rózsza a kelet-mediterrán területeken mindenhol elterjedt növény. Mai héber neve (Jerikó tanúja) mutatja, hogy a város körül tömegesen fordulhatott elő, 2000 után már csak az Aravah völgyben és a Sínai-félszigeten található nagyobb állományai. Az egyéves, villás elágazású, 30 cm átmérőjű növény vastag, erős gyökere vizet keresve mélyen lehatol a sivatag homokjába. A törőzsza heverő ágain csomókban erednek visszas tojásdad, szabálytalanul behajlott szélű levelei, tövükben kis fehér virágokkal. A beért termések körül a száradás közben felhajló ágak kosárszerű védőburkot képeznek, amelyek a töről letörve a téli szél szárnyán kergetőznek a pusztában, néha olyan tömegben, hogy még a lovakat, szamarakat is megijesztenek. Az esőben azonban abbahagyják futásukat, megszívják magukat, újra szétterülnek, legyökereznek és megzöldülnek, mintha mi sem történt volna. Innen a tudományos neve: jerikói feltámadás-virág. Sivatai népeknél ma is a halál utáni életet szimbolizálja.³⁷

20. Palástfű

A palástfű a rózsafélék családjába tartozik, és az északi féltekén terjedt el. Az orvosi célra szánt növényeket Kelet-Európa néhány országában kertészetekben nevelik. Minden palástfűfaj védett. A réti palástfű (*Alchemilla vulgaris* v. *Alchemilla xanthochlora*)³⁸ latin nevét arról kapta, hogy az alkimisták a bölcsék kövének előállítására akarták felhasználni; magyar nevét levelének formájáról kapta. A kedves kis növény köré sok legen-

³⁷ Vö. KERESZTY: „Nézzétek a mező liliomait...” 103.; KERESZTY Z.: örögszekér. In: DIÓS: *Magyar Katolikus Lexikon* X. 328.

³⁸ Vö. BENJÁMIN: *Brencsán orvosi szótár*. 497, 34.

da szövődött, gyógyhatást is tulajdonítanak neki.³⁹ Az *egészség kertje* (Strassburg, 1491–1497) a közönséges palástfűt Boldogasz-szony palástjának is nevezi. Középkori Mária-képeken gyakran feltűnik.⁴⁰

A palástfüvet csak a korai középkorban említik gyógynövényként. Bingeni Szent Hildegárd torokdaganatok gyógyítására ajánlja a növényt, a kolostori gyógyászat az erősen melegítő és szárító hatású gyógynövények közé sorolta, míg a későbbi munkákban sebek, valamint gyomor- és bélpanaszok ellenszereként bukkan fel. Mivel leveleinek formája női köpenyre emlékeztet, a szignatúraelméletnek megfelelően női bajokra is használták.⁴¹

21. Paranoia religiosa

A *paranoia religiosa* elnevezés vallási téveszmékkel járó paranoiát fed.⁴² E szakkifejezés értelmezésénél is a paranoia definíciójából kell kiindulnunk. A paranoia olyan lappangva fejlődő, megrendíthetetlen, tartósan befolyásolhatatlan, logikus téveszme-rendszerrel jellemzett, idült lefolyású pszichózis, amelyben a beteg személyisége – a téveszmerendszertől eltekintve – megtartott, vagyis alapvetően nem sérül. Deluzív szindróma, azaz csalódáson alapuló tünetcsoport.⁴³ A paranoiának vagy tébolynak két fő formája ismert: nagyzási és üldözési téboly. Lappangva fejlődő maradandó, megrendíthetetlen, logikus nagyzással vagy üldöztetési téveszmerendszerről van szó, amely mellett a beteg gondolkodása, akarati magatartása, cselekedeteinek célszerűsége rendezett. A paranoiás ember a mások cselekedeteit, mondandó-

³⁹ Vö. palástfű. In: DIÓS: *Magyar Katolikus Lexikon* X. 455.

⁴⁰ Vö. LIPFFERT: *Symbol-Fibel*. 58.

⁴¹ Vö. MAYER–UEHLEKE–SAUM: *Kolostori gyógyászat*. 42.

⁴² Vö. BENJÁMIN: *Brengsán orvosi szótár*. 503.

⁴³ Vö. IRINYI Tamás (szerk.): *Pszichiátriai szakápolástan*. Medicina, Budapest 2000, 257.

ját gyanakvóan kezeli, rosszindulatot és fenyegetést vél felfedezni bennük. A paranoiának több típusa van. Legismertebb a betegnek a közösségbe való beilleszkedését akadályozó tünetegyüttes, mely jelentkezhethet a heveny, átmeneti fázis lezajlása után elhalványuló, szexuális, származási, hypochondriás, feltalálói és/vagy vallási téveszmékkel járó paranoiák formájában.

Vallási paranoia esetén a beteg úgy hiszi, hogy közvetlenül Istennel vagy más természetfölötti lénnel van kapcsolatban, hogy különleges, természetfeletti képességekkel van megáldva, szupranaturális tulajdonságokkal rendelkezik (pl. gyógyító erő, jóvendőmondás). Amennyiben a grandiózus-megalomán tematika viszonylag rendezett, a személy intelligens és jól kommunikál, vallási szekták vagy egyéb csoportok vezetőjévé válhat.⁴⁴ A vallási téboly a hirtelen megvilágosodás érzésétől átfűtötten új tan hirdetését is jelentheti. Ezt az elképzelést a beteg egyedül üdvöztőnek, kizárólagos megváltásnak és a legtokéletebb metafizikai rendszernek tudja és érzi. Gyakran gyökerestül felforgatja egész életét, és mindent vallási elképzeléseinek vet alá.⁴⁵ Megjegyzendő az is, hogy egyes vallási csoportok sajátos nyelvezetet használnak, amelyben a természetfölötti világ közvetlen meg tapasztalására történő utalások vannak. A vallásos téveszmék és a vallási fanatizmus között nem könnyű különbséget tenni. Az adott vallási közösség konszenzusa lehet eligazító.

22. Pünkösdi rózsa

A pünkösdi rózsa vagy bazsarózsa (*Paeonia*)⁴⁶ nagy virágú, kora tavasszal virágzó, cserjés dísznövény nagy, piros vagy fehér

⁴⁴ Vö. TRINGER: *A pszichiátria tankönyve*. 324.

⁴⁵ Vö. FEUER Mária: *Paranoia – Téboly felsőfokon*. <http://www.patikamagazin.hu/cikk/index/3177> (2015. január 24.)

⁴⁶ Vö. BENJÁMIN: *Brencsán orvosi szótár*. 556, 76, 496.

virággal. A bazsarózsa (basarózsa, basirózsa, basál, bazsál) boglárkafélék basarózsaneműi (*Paioninae*, gör. szabadító úrnő) közé tartozik. A mérsékelt égöv alatt 14 fajtája él, nálunk valószínűleg a törökök terjesztették el. Gyógynövény is egyben. Sziromlevelei reuma és köszvény gyógykezelésére szolgáló teakeverékek alkotórésze. A gyöktörzsben és a gyökerekben levő vegyületek, aromás anyagcseretermékek és illóolajok belsőleg használva görcsoldó, nyugtató, baktérium- és gombaellenes hatásúak.⁴⁷

Húsvét után az 50. napon ünnepli a keresztény világ a Szentlélek eljövételét. Ez az ünnep a pünkösd, az egyházi év harmadik legnagyobb ünnepe. A középkorban a Szentlélek eljövételét jelző szélzúgás jelképezésére kürtöket és harsonákat fújtak, a tüzes nyelvek jelképezésére égő kócot, rózsákat és ostyát hullattak a magasból, néhol fehér galambokat eresztettek szét a templomban. A pünkösd egyik szimbóluma a pünkösd róza, egyrészt mert szirmával a Szentlélek tüzenek lángnyelveit jeleníti meg, másrészt mivel pünkösd táján nyílik (május végétől július elejéig). A néphagyomány pünkösdkor köszönti az élet megújulását. Ilyenkor az volt szokás vidéken, hogy a lányok mosdóvizükbe pünkösd róza szirmokat tettek, a legények pedig kiválasztottjuk ablakát szórták tele vele. A lányoknak viszont koszorút kellett fonni, s átadni a legényeknek.⁴⁸

Az ókori görögöknél a szűz Pallas Athéné virága. Mint „tövis nélküli róza” a 9–15. század művészetében Mária virága sok ábrázolásán látható.⁴⁹

⁴⁷ Vö. DÁNOS: *Farmakobotanika*. 133.

⁴⁸ Vö. GARAMI Márta: *Két szál pünkösd róza...* <http://kertpont.hu/index.php?menu=cikk&CId=494> (2015. február 4.)

⁴⁹ Vö. LIPFFERT: *Symbol-Fibel*. 69.; DIÓS I.: bazsarózsa. In: DIÓS: *Magyar Katolikus Lexikon* I. 674.

23. Salamonpecsét

A salamonpecsét (*Polygonatum*) vagy sülyfű a liliomfélékhez tartozó nemzetség tagja, rhizomáját a népgyógyászatban sebek, kelések kezelésére használták.⁵⁰ A legenda szerint Salamon király fedezte fel a salamonpecsét sebeket gyógyító hatását. A király pecsétgyűrűjének lenyomata, egy S betű azóta is látható a növény gyöktörzsének dudorain, eltekintve attól, hogy Salamon király nem latin betűkkel írt. A hagyomány szerint Salamon király e növény gyökeréhez pecsételte a gonosz szellemeket, pecsétje még ma is látható a növényen virágzata képében.⁵¹

24. Szent Antal tüze

A szentek nevéből képzett betegségnevek száma igen csekély a magyar nyelvben. A Szent Antal tüze⁵² magyar nyelvterületen az egyetlen, szent nevéből képzett, illetve vele kapcsolatba hozott betegségnev. Eltekintve az egyes helyeken szinonimájaként használt „Szent János tüze” elnevezéstől, egy bizonytalan „Szent András pofa” betegségnev adattól,⁵³ valamint a későbbiekben tárgyalt vitustáncról.

Kezdetben több különböző eredetű, de tünetei alapján hasonlóknak vélt betegséget neveztek így. Írott emlékeinkben a Szent Antal tüze névvel először Melius *Herbarium*ában (1587) találkozunk, „erysipelas, azaz cangraena, azaz ignis sacer, azaz Szent Antal tüze”, ugyanitt „tüzes orbánc” is szerepel. Az orbánc név

⁵⁰ Vö. BENJÁMIN: *Brencsán orvosi szótár*. 580, 535.

⁵¹ Vö. *Orvosi salamonpecsét*. http://www.orszagalbum.hu/orvosi-salamonpecset_p_88707; *Savanyú talajt kedvelő növények*. http://www.kolibrikereszteszet.hu/savanyu_talajt_kedvelo_novenyek (2015. január 24.)

⁵² Ld. GRYNAEUS Tamás: *Szent Antal tüze*. Akadémiai, Budapest 2002.

⁵³ Vö. BERDE Károly: *A magyar nép dermatológiája. A bőr és betegségei népünk nyelvében, hiedelmeiben és szokásaiban*. Magyar Orvosi Könyvkiadó Társulat, Budapest 1940, 284.

egy 16. század elejéről származó latin nyelvű receptben fordul elő először: „Ad Orbantz”. Ettől az időtől kezdve folyamatosan e két név szerepel. Mi több, az irodalomban gyakran összekeveredik az erysipelas (orbánc) és az ergotizmus (anyarozsmérgezés), amely két egészen eltérő eredetű, patomechanizmusú, más-más terápiát igénylő betegség, részben hasonló (bőr)tünetekkel. Ez alól nem kivétel a jelenlegi orvosi szótár sem, mely definíciója szerint a Szent Antal tüze (*ignis Sancti Antonii*) vagy orbánc (erysipelas) bőrvörösséggel, vizenyővel járó, a bőrben gyorsan terjedő Streptococcus-fertőzés.⁵⁴

Az orbánc⁵⁵ a bőr heveny, gyulladásos, fertőző, magas lázzal járó megbetegedése. Az ember esetében a fertőzést gennykeltő baktériumok (*strepto*-, ritkán *staphylococcus*) okozzák. Az emberi orbáncot leggyakrabban a *streptococcus haemolyticus* nevű baktérium keltette gyulladás robbantja ki a bőr irharétegének nyirokereiben. Ennek következtében a bőrön éles határral kiemelkedő, vörös, fénylő, tömött tapintatú ödémás góc jelenik meg, amely csipkézett nyúlványokkal terjed, s napok alatt egész testtájakat beboríthat. Felszínén néha savós hólyagok, olykor vérzések, gennyesedések jelennek meg. A 20. század közepéig halálos betegség volt. Az ún. sertésorbáncot (erysipeloid) jól lehet a *disznó* megbetegedése, mely napok alatt elpusztítja az állatot, szintén Szent Antal tüze névvel illették. Kórokozója az *erysipelothrix insidiosa (rhusiopathiae)* baktérium, mely a fertőzött állatról felületi bőrsérüléseken át az emberre is áterjedhet, és igen magas lázzal jár. Az orbánc – Szent Antal tüze – Remete Szent Antalra utal, akinek az ördög disznó alakjában is megjelent a sivatagban, súlyos tisztaságellenes kísértések közepette. Innen alakulhatott a hiedelem, mely szerint az orbánc terjedé-

⁵⁴ Vö. BENJÁMIN: *Brencsán orvosi szótár*. 627, 320, 482, 198.

⁵⁵ Vö. DIÓS I.: orbánc. In: DIÓS: *Magyar Katolikus Lexikon* X. 145.

sében az ördögnek is szerepe van, s ellenszere az ördögöt megfutamító *orbáncfű*. Remete Szent Antalt egyébként már a középkorban a háziállatok, köztük a disznó védőszentjeként tisztelték. Kultuszát, melyet később Páduai Szent Antalé szinte teljesen kiszorított, a Franciaországban 1095-ben alakult antonita betegápoló rend (*Hospitalarii Sancti Antonii*) honosította meg magyar földön. Az *antonitákat* egy orbáncból Szent Antal közbenjárására kigyógyult francia nemes alapította.⁵⁶ E szerzetesrend egyik célkitűzése az volt, hogy az igen nagyhatású, ereket szűkítő, s ezáltal az azokhoz tartozó területek vérellátását rontó, ún. ergot alkaloidákat tartalmazó anyarozs szennyeződés nélküli gabonát, lisztet bocsásson a lakosság részére. A középkorban és még később is, a nem kellően tisztított gabonaliszt miatt számos súlyos, látszólag járványszerű – valójában tömeges anyarozsmérgezés, ergotizmus⁵⁷ (ignis sacer, szent tűz) – megbetegedés fordult elő. Az anyarozs alkaloidák okozta *ergotismus gangraenosus* és az orbánc külső tüneteinek hasonlósága érthetővé teszi, hogy hosszú ideig azonosnak vélték a két kórformát. A kora újkorban pontosan megkülönböztették a két betegséget. A 16. századi orvosi könyv világosan elválasztja őket, megnevezésüket és tüneteiket is. Ez addig van így, amíg a két betegség egyenlő arányban van jelen a mindennapokban. Pápai Páriz Ferenc (1649–1716) leírásában azonban már összemosódik a két megnevezés és

⁵⁶ Vö. Diós I.: Szent Antal tüze. In: Diós István (szerk.): *Magyar Katolikus Lexikon* XII. SZIT, Budapest 2007, 806.

⁵⁷ Az anyarozs (*Secale cornutum*) a *Claviceps purpurea* nevű élősködő gomba fejlődési alakja a rozskalászbán, erősen mérgező alkaloidja az ergotamin, korábban gyakran okozott mérgezést (*ergotismus*) a rozslisztbe őrölt anyarozs. Az anyarozsmérgezés (ergotizmus) tehát nem más, mint a rozssal együtt megőrölt anyarozs által előidézett mérgezés cerebropinalis (agyi-gerincvelői) tünetekkel, görcsökkel és gangrénával (üszkösödéssel). – vö. BENJÁMIN: *Brencsán orvosi szótár*. 588, 197.

tünetegyüttes. Ennek az lehet az oka, hogy a malomtechnika fejlődésével az anyarozsmérgezés egyre ritkábban fordult elő, a Szent Antal tüze megnevezés viszont megmaradt, amit párhuzamosan egyre gyakrabban használtak az orbánc megnevezésére is. Végül a hivatalos orvosi nyelvben is meghonosodott az összemósódott népi megnevezés. A 20. század közepén kiadott orvosi lexikon az orbánc pontos orvosi neve és tünetleírása mellett az összemósódásból származó népi nevet is használja.⁵⁸ Helytelenül ugyan, de a Szent Antal tüze mára már kizárólag az orbánc jelölésére szolgál. A tévedések (és katasztrófák) megelőzése érdekében a hivatalos orvosi nyelvből törölni kellene a Szent Antal tüze megnevezést, így megkönnyítve a differenciál-diagnózist az orbánc meg az anyarozsmérgezés között.

Kuriózumként jegyzem meg, hogy e betegség egyik bevett gyógymódja a népi orvoslásban a ráolvasás. A Szent Antal tüze elleni *ráolvasások* legarchaikusabb és leggazdagabb variánsai pedig a gyimesi csángóktól és a bukovinai székelyektől kerültek elő.⁵⁹

⁵⁸ Vö. *Szent Antal tüze*. <http://mek.oszk.hu/02100/02115/html/4-1700.html> (2015. szeptember 29.); SZIKSZAI Mária: *Történetek története. Képiség és narráció a magasművészet és a népi kultúra között avagy a homo narrans esete Szent Antallal*. Mentor Kiadó, Marosvásárhely 2005, 86–87.

⁵⁹ Vö. KALLÓS Zoltán: *Ráolvasás a moldvai és a gyimesi csángóknál*. In: GUNDA Béla (szerk.): *Műveltség és hagyomány VIII*. A Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Néprajzi Intézetének Évkönyve. Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Néprajzi Intézete, Debrecen 1966, 137–157.; TÁNCZOS Vilmos: *Gyimesi archaikus népi imádságok és ráolvasások*. In: KESZEG Vilmos–ZAKARIÁS Erzsébet (szerk.): *Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve 2*. Kolozsvár 1994, 211–243.; ld. SALAMON Anikó: *Gyimesi csángó mondák, ráolvasások, imák*. Helikon Kiadó, Budapest 1987.; TÁNCZOS Vilmos: *Gyöngyökkel gyökereztél. Gyimesi és moldvai archaikus imádságok*. Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda 1995.

25. Tömjén

A tömjén (*olibanum*)⁶⁰ – gör. *thymia*, lat. *incensum* – a *Boswellia*-neműek gyantája, szemcsés, halványsárga-vöröses, kevés illóolajat is tartalmazó anyag. Tűzparázson elégve szépen gomolygó, kellemes illatú füstöt ad.⁶¹ Szerepe a *mirháé*hoz hasonlítható. Tágabb értelemben tömjénnek nevezik a *balzsamot* is, de rendszertani értelemben nem azonosak. Átvitt értelemben a lelki vigaszt, a lélek betegségének gyógyszerét jelenti. Őshazájának már Dioszkoridész és Sztrabón előtt is Indiát tartották. Valójában a mai Jemen, Szaúd-Arábia és Etiópia keleti, északkeleti sávjában honos fás növény. Az ószövetségi kultuszban az *illatáldozat* anyaga (vö. Kiv 30,34), az ételáldozathoz is hozzátartozott (vö. Lev 2,1.15, 6,8), a *kitett kenyereket* is meghintették tömjénnel. Külföldről, 1Kir 10,2.10; 2Krón 9,9; Iz 60,6 szerint Sebából szállították. A rómaiak idejében már élénk kelet–nyugati kereskedelemben sok tömjén érkezett egyéb fűszerekkel együtt a szabeusok földjéről (Dél-Arábia), amit az Ószövetség két helyen említ (Iz 60,6 és Jer 6,20). Erről a tartományról emlékezik meg Plinius, Ptolemaiosz, Sztrabón, Vergilius, Columella, Theophrasztosz és Arrianus is. A *Kivonulás könyve* 30,34–38 szerint a tömjén használatát részletes törvényekkel írta elő a Sínai-hegyen Mózes előtt megnyilatkozó Isten; lényege, hogy csak istentiszteleti célra szabad használni, élvezeti célokra nem.⁶² Az Újszövetségben a *napkeleti bölcsek* tömjént hoztak a gyermek Jézusnak (vö. Mt 2,11). János látomásában (vö. Jel 5,8) a 24 vén csészéjében a tömjén a szentek imádságait jelképezi.⁶³ Az egyházban az ima és

⁶⁰ Vö. BENJÁMIN: *Brencsán orvosi szótár*. 656, 476.

⁶¹ Vö. STIRLING J.–RUZSICZKY É.: tömjén. In: Diós István (szerk.): *Magyar Katolikus Lexikon* XIV. SZIT, Budapest 2009, 260.

⁶² Vö. Löw, Immanuel: *Die Flora der Juden* I/1., R. Löwit Verlag, Wien–Leipzig 1926–1934, 312.

⁶³ Vö. HAAG: *Bibliai lexikon*. 1843.

az áldozati cselekmények jelképe, liturgikus célokra szintetikus úton is előállítható. A zsinagógában nem használatos.⁶⁴

26. Vallási hóbort

A hóbort általánosságban hóbortos megnyilvánulást, szokást, magatartást jelent. Pszichológiai értelemben többé-kevésbé ártalmatlan, fura viselkedés. Különleges sajátosság, szeszély, különönc előszeretet; bolondéria, vesszőparipa.⁶⁵ Ennek egyik válfaja a vallási hóbort (hierománia)⁶⁶ vagy vallási téboly (teománia), ami beteges vallásosságot jelent, tehát a vallásosság szélsőséges, szeszélyes megnyilvánulási formái értendőek rajta.

A mitológiai névadó Hierophilé, Apollón delphoi szentélyének papnője – aki jóslatait sziklaoromra kiállva énekelte –, ő fej-tette meg Hekabénak, Paris anyjának álmát: terhessége alatt azt álmodta, hogy égő fáklyát szül, amely majd egész Tróját lángba borítja. A jóslat bevált, hiszen a trójai háborút az okozta, hogy Paris megszőktette Spártából Helénét.⁶⁷

27. Vitustánc

A vitustánc (*chorea minor*) az arcizmok és a végtagok akaratlan, gyors, ritmustalan, folyamatos mozgásaival járó betegség. A streptococcus okozta reumás láz kapcsán jelentkezett gyerekek-nél, régen sokkal gyakoribb volt. Felnőtteknél az agyi érbetegségekben kívül bizonyos neurológiai és pszichiátriai betegségekben

⁶⁴ Vö. ONASCH, Konrad: *Liturgie und Kunst der Ostkirche in Stichworten*. Koehler & Amelang, Leipzig 1981, 374.

⁶⁵ Vö. LESZCZYŃSKI, Christian–SCHUMANN, Wilfried: *Pszichológiai lexikon*. (ford. Balázs István, Blaschik Éva, Cseh Ágnes, Moussong-Kovács Erzsébet, Vikár György), Helikon, Budapest 2007, 174.

⁶⁶ Vö. BENJÁMIN: *Brengsán orvosi szótár*. 680, 292.

⁶⁷ Vö. LOZSÁDI: *Nomen est omen*. 93.

hosszabb ideig adott gyógyszerek okozhatnak choreát, illetve a genetikai eredet is előfordul (Huntington-féle chorea).⁶⁸

A görög elnevezés, a *khoreia* táncot, kartáncot jelent. Khoreia egyébként Dionysos női kísérőinek, a mainasoknak (mania) egyike, aki más asszonyokkal együtt részt vett Dionysosnak Argos ellen indított hadjáratában, ahol a nők többsége odaveszett. Az elesetteket közös sírba temették, de Khoreianak – kiemelkedő rangjára való tekintettel – külön síremléket emeltek.⁶⁹

A betegségnevében szereplő Szent Vitus (Szicília, 3. század vége–Lucania, 303/304) a *tizennégy segítőszent* között a fiatalkori tisztaság védőszentje. 7. századi legendája szerint gazdag, pogány családban született. Kisgyermekként keresztelkedett meg. Hét éves volt, amikor apja hittagadásra akarta kényszeríteni. Megkínózták, de egy angyal kiszabadította, s a dajkájával, Crescentiával és nevelőjével, Modestussal Itáliába, Lucaniába menekültek. Itt hirdette Vitus az evangéliumot, sok csodát tett. Diocletianus császár magához kérte, hogy fiából űzze ki az ördögöt („Összehívta tizenkét tanítványát, s hatalmat adott nekik, hogy kiűzzék a tisztátalan lelkeket...” Mt 10,1). Vitus megtette ezt, de mivel nem áldozott a római isteneknek, ismét megkínózták. Az Úr angyala újra megszabadította, s Vitus társaival együtt visszatért Lucaniába, ahol vértanú lett. Tisztelete Európa-szerte elterjedt. I. Geláz pápa idején templomot szenteltek tiszteletére. Erekyeit 836-tól Corvey apátságában őrizték. Segítségét a hirtelen halál, a hydrophobia és a konvulzív bántalmak ellen kérik. Csíksomlyón Vitusról szóló iskoladrámát mutattak be a 18. szá-

⁶⁸ Vö. KALMÁR Sándor–KALMÁR Patrícia: *Neurológiai szótár*. KALM-R BT., Kiskunhalas–Kecskemét–Budapest 2007, 29.; *Chorea*. <https://en.wikipedia.org/wiki/Chorea>; NINDS: *Chorea Information Page*. <http://www.ninds.nih.gov/disorders/chorea/chorea.htm> (2016. június13.)

⁶⁹ Vö. LOZSÁDI: *Nomen est omen*. 60.

zad derekán.⁷⁰ Máig ismeretlen eredetű szokásként a 16. században Németország bizonyos helyein azt tartották, hogy egy évig megőrzi a jó egészséget, ha táncolnak a szent szobra előtt Szent Vitus ünnepén (június 15.). Ezt a szinte mániává alakult táncot nevezték később vitustáncnak, így lett segítőszentje az ilyen nevű idegrendszeri elváltozásnak.⁷¹

Egyes szakkönyvek eltérő néven a vitustáncsal azonosítják,⁷² más források annak egyik válfajaként említik a táncóráság vagy táncdüh betegségcsoportba tartozó tarantizmus nevű betegséget,⁷³ mely a Kr.u. 900 és 1800 közötti években terjedt el Európában. A tánc úgy kezdődött el, hogy több személy hirtelen felpattanva ugrándozni, rángatózni kezdett, és körbe-körbe táncolt, azt sem bánta, ha időnként nekicsapódnak valaminek vagy a földön hemperegnek. Néhányan furcsa öltözetet öltöttek, mások letépték magukról ruháikat. Mindannyian azt gondolták, hogy egy, ma tarantulának nevezett farkaspók csípte és szállta meg őket, és bajukat orvosolandó járták el a „tarantella” nevű táncot. A legenda szerint a tánc a dél-olaszországi Taranto városából származik; innen ered a tarantizmus név is.

További egyjelentésű, többjelentésű és azonos alakú szakszavak

Külön tanulmány anyagát képeznék az orvostudomány és a hittudomány által egyaránt használt egyjelentésű, többjelentésű

⁷⁰ Vö. Diós I.: Vitus. In: Diós István (szerk.): *Magyar Katolikus Lexikon* XV. SZIT, Budapest 2010, 271–272.

⁷¹ Vö. NÉMETH Pál (szerk.): *Gyógyító szentek*. Éghajlat Könyvkiadó, Budapest 2010, 242.

⁷² Vö. COMER: *A lélek betegségei*. 12.

⁷³ Vö. *Koreománia*. <http://www.kislexikon.hu/koreomania.html> (2015. október 1.)

és azonos alakú terminus technicusainak tárgyalása. Helyszűke miatt nem részletezhetem a következőket: bursa, calvaria, cingulum, intra partum – post partum, kehely, kereszt, lunula, monogámia, ostya, pallium, stigma, szüzesség, szűz.

Ami a fenti kutatásból leszűrődött

A megcélzott szócsoport vizsgálása folyamán az alábbi következtetésekre jutottam.

Egykori humán tagozatosként ismét nyelvi kérdésekkel foglalkozva újra visszaemlékeztem azon középiskolai tananyagra, miszerint a nyelv az emberiség fejlődésének egy bizonyos fokán jön létre, s a gondolkodással összhangban folytonosan változik. Az ősnyelvből egész nyelvcsaládok alakultak ki, de a nyelvek fejlődése önállóságuk idején sem szűnik meg. A nyelv változása kiterjed annak minden alkotóelemére. Hangok keletkezhetnek és tűnnek el, szavak alakulnak át viszonyzókká, végződésekké. A legnagyobb mértékben azonban a szókincs változik, ez a nyelvnek a legmozgékonyabb része. Ahogyan megváltoznak egy nép életkörülményei, életfelfogása, erkölcsi tartása és így tovább, aszerint bővül vagy szűkül a szókészlet is. Egyes szavakra nincs szükség, elavulnak, kivesznek nyelvünkől, másoknak megváltozik a jelentése vagy a hangulata. A gazdasági-társadalmi fejlődés magával hozza a szókincs bővülését. Ha a nyelv belső eszközei (pl. szóképzés, szóösszetétel) nem bizonyulnak elégségesnek, idegen szavakat veszünk át. Egy nép történetének különböző szakaszaiban más-más nyelvek lehetnek nagy hatással a szókincsre. És ez így van rendjén, természetes folyamatról van szó.

Mindezt az orvosi szaknyelvre leképezve a következők mondhatók. A betegség mint az élő szervezet működési zavara és az orvoslás mint a betegség megszüntetése vagy elhárítása érdekében végzett tevékenység minden emberi társadalomban ismert

a kezdetektől fogva. A betegség nélküli állapot, azaz az egészség helyreállítására különböző korszakokban különböző módszereket és eszközöket használtak a korszak általános szellemi és technológiai ismereteinek megfelelően. Hosszú évezredek át az orvoslás szorosan kapcsolódott a vallás jelenségeihez és a vallási tevékenységekhez: kezdetleges társadalmakban a mágiához és a varázsláshoz. Természetesen már korán megjelentek a világi orvoslás első formái is, de a mágia és a varázslás jelenségei egészen az újkorig fennmaradtak (nem is beszélve az alternatív és ezoterikus gyógyászat legújabbkori elburjánzásáról). Egy nyelv szókincese élő lenyomatként őrzi a nyelvet beszélő közösség évszázadok, sőt évezredek előtti tapasztalatainak emlékeit. A szókincs eredetének a vizsgálata ezért nemegyszer fontos, jól értelmezhető történeti következtetésekre juttathat el bennünket egy nép egykori történeti és kulturális kapcsolatait illetően. Ha így nézzük meg a magyar nyelv az orvoslás témakörében használt régi szavainak az eredetét, ugyancsak tanulságos történeti képbontakozik ki előttünk.

Betegségeink elnevezéseiben az egyes korokban igen nagy különbségek figyelhetők meg. Egyrészt jellemző az egyes kifejezések továbböröklődése, másrészt a folyamatos megújulás. Ez a szaknyelvekben és a köznyelvben egyaránt természetes folyamat. A betegségnevek alakulásában és használatában nagy szerepet játszik a gyógyításhoz kapcsolódó hitvilág, az orvoslás fejlődése és a társadalom, a gondolkodás, valamint a nyelv változása. Így a korai betegségneveket nagyban meghatározta az a felfogás, hogy a betegségeket sok esetben a testbe bűvő állatok, betegségdémonok vagy haragvó istenek okozzák.⁷⁴ Az is nyomon követhető továbbá, hogy a népi környezet, a mindennapi

⁷⁴ Vö. MAGYARY-KOSSA Gyula: *Magyar orvosi emlékek* II. Eggenberger-féle Könyvkereskedés, Budapest 1929, 285–287.

tapasztalatokon alapuló megfigyelések is nagy hatást gyakoroltak a betegségek, nyavalyák elnevezéseire. A későbbi korokban a szakszavak jelentős része továbböröklődik részben a köznyelv, részben pedig a szakmai kommunikáció elemeként. Ugyanakkor számos új betegségelnevezés keletkezik, amelyekben a modern kor társadalmi és nyelvi változásai mutatkoznak meg. Az orvosi nyelv már kezdetektől fogva igen gazdag és dinamikusan változó szaknyelv, amelyre a hagyományörzés és az újítás egyaránt jellemző. A korai és a későbbi betegségnevek fogalmi köreiben megfigyelhetők hasonlóságok (testrészek, állatok, növények) és eltérések. Alapvető különbség például, hogy míg a korai betegségnevek inkább a mindennapi élet tapasztalatainak fogalmaihoz köthetők (növény, állat, eszközök stb.), addig a modern elnevezésekben nagy számban jelennek meg a civilizáció, a kultúra, a tudomány változását mutató fogalmi körök (Biblia, mitológia, foglalkozás stb.). Nagy különbség mutatkozik a két korban a rokonértelműség terén is. A korai betegségneveink esetében gyakori, hogy egy betegségre több megnevezést is használnak (körülrások, tünettani megfigyelések révén); a modern orvosi nyelvben viszont ez nem jellemző (általában egy latin, egy magyar/angol megnevezés). A korai betegségnevek esetében azt is tapasztalhattuk, hogy megjelentek átokként, szitkozódásként. A modern betegségnevek esetében ez a jelenség teljesen eltűnt annak köszönhetően, hogy a betegségekről alkotott babonák, hiedelmek is feledésbe merültek. Ahogy láthattuk, a betegségnevek alakulása is rávilágít a nyelv, a kultúra és a gondolkodás szoros kapcsolatára.

Ami pedig a régi gyógynövény-elnevezéseket (és betegség-elnevezéseket) illeti, eredetileg, „Fűvész-Könyv még nem lévén”,⁷⁵

⁷⁵ Fazekas Mihály művei. Kriterion Könyvkiadó, București 1989, 135.; ld. Szűcs Erzsébet: „A fűvek neve csak barom, ördög s szent vala; Fűvész Könyv

a növények neve mind-mind vagy a Szenttel vagy a Démonnal volt kapcsolatos. Ez megfelelt a világképet alapvetően meghatározó Jó–Rossz bináris oppozíciónak. Később, a modern korszakban elterjedtek egyéb magyar nevek is, de a növényi meghatározások „megbízható” és egyetemes alapja a latin elnevezés ma is. Az említett korszerű szakszótárba valahogyan mégis bekerült jó néhány ilyen régi kifejezés is. Ezek a régi kifejezések egykori mágikus-népi szemléletet fejeznek ki, amelynek a hivatalosan elfogadott teológiai dogmákhoz való viszonya kérdéses, vitatott, de semmiképp nem szabad az azonosságot kiindulópontnak tekinteni. Ez akár módszertani hibája is lehetne a kutatásának. Szóval ezek a mára bevett tudományos terminus technicusokká lett valamikori népi kifejezések nem teológiai fogalmak, és nem is lehet a teológiai rendszeren belül megkövetelt logikus gondolkodásmóddal a bennük megnyilvánuló képi-mágikus-szimbolikus szemléletet megmagyarázni (etnobotanikusok feladata). Itt inkább a mágia megnyilvánulásaira, a képi rendszer működésére kell figyelni, az elnevezésükkel kapcsolatos kérdésekre is csak ebből a nézőpontból lehet választ adni. A hasonló „ördögös”, „boszorkányos”, „szentes” növénynevek tömkelegével bukkannak fel a (nép)nyelvben és a (népi) kultúrában, tehát az etnobotanikával foglalkozók jól ismerik őket, mindeniket meg is tudják latinul nevezni.

Harmadsorban úgy érzem, nem az én tisztem annak megállapítása, hogy a medicina korszerű szótárában tág értelemben miért csak 40, szűk értelemben pedig mindössze 27 a hivatalos és népi vallásossággal összefüggő szavak száma, mint ahogyan annak felülbírálása sem, hogy miért éppen azok maradtak bent vagy kerültek be, amelyeket megtalálunk annak oldalain. Mi

még nem lévén.” (Diplomadolgozat – MA/MSc), Szegedi Tudományegyetem, Szeged 2002.

több, azon titok megfejtése sem az én dolgom, hogy ama több, mai szemléletben relikviának, amolyan survival-jelenségnek minősülő kifejezések, amelyeket elavultságuk okán sem az egyetemi oktatásban, sem a rezidensi évek alatt nem tanítanak, hogyan kaptak helyet egy 21. századi szakszótárban. Én csak arra vállalkoztam, hogy a meglévőket eredetismereti és jelentéstani oldalról kiindulva, majd azok hitélettel kapcsolatos összefüggéseihez eljutva bemutassam röviden. Ugyanakkor merem remélni, hogy a felvezetésben kifejezésre juttatott félelmem alaptalannak fog bizonyulni a jövőben, feltételezésem a szókészlet vizsgálatának szintjén minden afelé mutató jele és bizonyítéka ellenére sem fog valóra válni a gyakorlatban. Bízom benne, hogy – ha nem más, szerény ösztönzésem hatására – az orvostudomány és hittudomány mielőbb és ténylegesen újra egymásra találhatnak, és együtt gyümölcsözően egészítik majd ki egymást a betegek holisztikus szemléletű gyógyítása érdekében mind az eredetihez hasonló gazdag terminológia síkján, mind a számtalan sajátosan krisztusi cselekvésmód terén is. Mert nagy egyházi írónk, Tertullianus – híres apologetikus művében – a *Védőbeszéd*ben már a 2. században megállapította, hogy az emberi lélek természeténél fogva keresztény (*Apologeticum* XVII,6),⁷⁶ következésképpen gyógyítani is csak keresztényi lelkülettel lehet, pontosabban szabad.

⁷⁶ Vö. *Tertullianus művei*. Ókeresztény írók 12. (szerk. Vanyó László), SZIT, Budapest 1986, 94.

KONCSAG LÁSZLÓ

Márton Áron püspöki titkár bérálási jelentései 1931-ben az udvarhelyi és tordai esperességekben

A bérálás a püspök életében az egyik leglényegesebb feladat. Olyan ünnepélyes alkalom, amikor az ifjakkal kiszolgáltatja a keresztény nagykorúság szentségét, találkozik az egyházközség híveivel, közvetlenebbül megismeri a keresztény katolikus közösséget. Nem véletlen, hogy a béráló püspökök igyekeznek ezeket az alkalmakat megragadni a valós helyzet minél jobb megismeréséért.

Gróf Mailáth Gusztáv Károly, az utolsó erdélyi és első gyulafehérvári püspök lelkesen vállalta a megerősítő bérmutatást. Zsebnotezébe feljegyzéseket készített magának a bérálás helyszíneiről. Érdekes ezekbe belelapozni, hogy a püspök mire figyelte oda különösen. 1925. május–június hónapokban ő vezette a bérkörutakat, s minden meglátogatott egyházközségről az alábbi pontok alapján foglalta írásba észrevételeit: milyen állapotban van a templom; a lelképásztor mióta tevékenykedik ott, melyek voltak előző állomáshelyei; ki a kántor, hogyan működik; milyen a plébánia és más egyházi épületek állapota? Azt is megfigyelte, hogy milyen az iskola, a tanítók és tanárok, valamint a diákok helyzete és van-e vizsoly az egyházközségben.¹

Fizikai erőnléte nem mindig tette lehetővé Mailáth püspöknek, hogy személyesen végezze a bérálást és a vizitációt. Ilyenkor Lányi József nagyváradi, később pedig Fetser Antal nagy-

¹ MAILÁTH Gusztáv Károly *zsebnotez feljegyzései* 1925-ös bérkörútjáról. In: Batthyaneum, Mailáth hagyaték (a továbbiakban BatthMh.) I. sz. 36.269.

váradi, utóbb győri püspök helyettesítették.² Az is előfordult, hogy megbízásából általános helynöke, Zomora Dániel bérált – Márton Áron püspöki udvari káplán és levéltáros kíséretében.

A gyulafehérvári Batthyaneum könyvtárában őrzött Mailáth hagyatékban található az 1931-ből származó házi jelentések is, melyeket Márton Áron püspöki udvari káplán és Zomora Dániel általános helynök készített a megyéspüspöknek a bérma körutáról. Ezekből nem csupán az udvarhelyi és a kolozs-dobokai főesperesi kerületek plébániai életébe tekinthetünk be, hanem a helyzetjelentést írók meglátásairól is. Márton Áron az ünnepi program miatt nem minden helyről tudott helyszíni tudósítást adni, néha egy jelentésében több egyházközség bérálásáról is beszámolt. Írását nem egy esetben Zomora Dániel püspöki helynök is kiegészítette. A püspök miután kézhez kapta és elolvasta a jelentéseket, ceruzával megszámozta és a fontosabb részeket aláhúzta. Ezen kívül a béráló Zomora Dániel vikárius minden helységben jegyzetet készített az anyakönyvekről, az ügyviteli naplóról, a betegellátási füzetéről és a historia domusról.³ Kár, hogy az egész anyag nem áll rendelkezésünkre, az akkori 29 egyházközségből mindössze 16 egyházközségről találunk feljegyzést, míg a kolozs-dobokai főesperesi kerület 18 egyházközségből 13-ról találunk helyszíni jelentést. Ami fennmaradt, az bizonyítja a papság és a hívek ragaszkodását Mailáth püspökhöz, beleértve a nem katolikusokat is.

Az 1931-es esztendő nyárvégi levelében Mailáth püspök beszámol arról, hogy miért is szorult közvetlen munkatársai segítségére. 1906-ban a székelyudvarhelyi diákok tavaszi lelkigya-

² BIRÓ Vencel: *Székhelyi Gr. Mailáth G. Károly, Az Egyházmegyei Tanács Kiadása*, Cluj 1940, 109.

³ ZOMORA Dániel *beszámolója* a székelyudvarhelyi kerület plébániai irodák könyveiről, 1931. VI. 27-én. In: BatthMh. lelt. sz. 33.137.

korlatán vett részt. A befejező városi előadásról a Szent Miklós plébánia felé tartva a hegyen felkapaszkodva kimelegedett, s a hideg márciusi szélről hörghurutot kapott. A betegségből fel nem gyógyulva végezte a nagycsütörtöki olajszentelési szentmisét, ami betegségét annyira súlyosbította, hogy nyolchetes ápolásra szorult. Ekkor reichenhalli (Bajorország) kezelése meghozta a felépülést, de 25 év múlva betegsége kiújult, s orvosainak tanácsára lemondott a Székelyudvarhelyen megrendezett Katolikus Nagygyűlésen való részvételről is.⁴

A bérnakörút első beszámolója a székelyudvarhelyi bérmlásról szól, amely május 18-án volt. A Székelykeresztúrról érkező Zomora vikárius urat Udvarhelyen nagy tömeg várta. Az általa vezetett bérmlási ünnepséget nemcsak a püspök távolmaradása árnyékolta be, hanem a helyi a ferencesek távolléte is. Amíg az állami iskolákból a diákokat elengedték a szentmisére, addig a szeráficumban⁵ tanítottak. A püspöki titkár beszámol továbbá a segédlelkészek szűkös anyagi helyzetéről.

Székelyudvarhely, 1931. V. 18.

Kegyelmes Atyám! A Vicarius urat Keresztúron fogadtuk az állomáson és onnan autóval jöttünk Udvarhelyre. Stik idejében visszaérkezett. Udvarhelyen hatalmas tömeg jött össze, de a Kegyelmes Atyáról kapott hír lehangolta őket. Bérmlkozott: 341. Nagyon bántó volt – habár itt úgy látszik nem feltűnő –, hogy a ferencrendiek házfőnöke nem is mutatkozott, és amikor még az

⁴ MAILÁTH Gusztáv Károly levele nővére falusi házából, 1931. VIII. 30. In: BathMh. Lelt. sz: 33.238.

⁵ Az erdélyi Stefanita ferences rendtartomány kisdíákok részére működött nevelőintézet.

állami iskolák is mind elengedték a katolikus növendékeket, náluk a szeráficumban előadás volt.

A káplánok meglehetősen nehezen vannak. Gyengén élnek. Helyi jövedelmük is havi 200-300 lei. Beadósodtak. A gyónók között számos nagy hal is akadt.

A pénzt átadtam a Vicarius úr Öméltóságának: 20 ezer és néhány száz lej. Nem tudja, mit csináljon vele. Kegyelmes Atyám egészségéért imádkozva, főpásztori kezeit fiúi tisztelettel csókolja: Márton Áron

Márton Áron följegyzését Zomora Dániel vikárius kiegészítette, melyben személyes kéréssel is fordult a püspökhöz. Részletesebben beszámol az ünnepségről és a további tennivalókról.

Kegyelmes Atyám! Jelentem hála a jó Istennek szerencsésen megérkeztem. Nem vagyok elfáradva. Ma infulás szentmise volt, utána bérmlás és ezután a szószékről rövid szentbeszéd. Mindjárt útra kelünk, előbb azonban a kórházban 7 vagy 8 beteget fogok megbérmlni.

Kegyeskedjék Flozник⁶ kamarás úrral jelentetni húgomnak, ne aggódjék – nincs semmi bajom. Majd írok neki. Szentbeszéd után Kegyelmes Atyámnak javulásáért közösen imádkoztunk. Kértük és kérjük a jó Istent, adja vissza minél előbb egészségét. Délután meglátogattuk Szélyes kanonok úrral a gimnáziumi növendékeket. Két szép darabbal megtiszteltek. Az egyik az énektanár éneke, a másik pedig versenydarab volt. Mindkettő jól sikerült. A külön díjat nyert tanulót is megdicsértem. Kezeit csókolja s ismételten jó egészséget kíván Kegyelmes Atyámnak alázatos szolgája Zomora vicarius protonotárius.⁷

⁶ Dr. Flozник György 1926–1935-ig püspöki irodaigazgató. Lásd FERENCZI Sándor: *A Gyulafehérvári (Erdélyi) Főegyházmegye Történeti Papi Névtára*, SzIT-Verbum Kiadó. Budapest–Kolozsvár 2009, 245.

⁷ MÁRTON Áron és ZOMORA Dániel *beszámolója* Székelyudvarhelyről, 1931. V. 18-án. In BatthMh. lelt. sz: 33.001.

Útjuk következő állomása Csíkszereda volt. Az ottani bér-málást a pünkösdszombati csíksomlyói búcsú követte. Hosszabb beszámolót olvashatunk Márton Árontól, melyekben többek között a papi személyi ügy mellett az Úrnapi körmenet⁸ elhalasztásáról és a szenátor választás⁹ programjáról is tájékozódhatunk.

Csíkszereda, 1931. V. 19.

Kegyelmes Atyám! A Vicarius úr, hála Istennek jól van. Szeredába érkezésünkkor éppen a hősök-napi ünnepélyt tartották. Utána volt a felsősök gyóntatása, reggel ½ 7 órakor csendes szentmise közös áldozással, pápai áldás, bérmlás. Bérmlkozott: 24. Jelen voltak az állami gimnázium katolikus növendékei is. Az előadás 9 órakor kezdődött.

Holnap, szombaton Kegyelmes Atyám meghagyása értelmében az ünnepélyes szentmisét a Vicarius úr mondja. Beszéd a templomban, délelőtt Fuchs,¹⁰ este László Náci,¹¹ és a téren Csipak.¹²

⁸ Az úrnapi gyakorlat a négy oltár felállítása, a négy evangélium felolvasása és a szentségi áldás valószínűleg a német gyakorlatból került át. In: RAJNER Lajos, *Rituálé kérdés Magyarországon*, Budapest 1901, 257.

⁹ 1931-ben Nicoale Iorga alakított kormányt. Hatalomra jutása után nem sokkal feloszlatta a parlamentet, s újabb választásokat írt ki. A választásokon a Magyar Párt önálló listával indult, azt remélve, hogy az 1928-ban tapasztalt kedvező változások tovább folytatódnak. A remélt törvényesség helyett ismét erőszakosságok és hamisítások jegyében folytak le a választások. Udvarhely megyében a választókat nem engedték az urnákhoz. Így az 1928-as választás eredményéhez képest: 70, 85%-ról 58, 30%-ra csökkent a szavazati arány. Lásd DIÓSZEGI László: *II A romániai magyarság története 1919–1940*. In: Hetven év. A romániai magyarság története 1919–1989, BARABÁS Béla, DIÓSZEGI László, ENGEDI Sándor, SEBŐK László, R. SÜLLE Andrea (szerk.), http://adatbank.transindex.ro/html/alcim_pdf3169.pdf, 2017. 01. 13.

¹⁰ Dr. Fuchs Gábor újmiséis pap. Lásd FERENCZI: 248.

¹¹ László Ignác 1930–1936 között Csíkszeredában hittan és a fiúnevelő intézetben tanulmányi felügyelő. Lásd FERENCZI: 321.

¹² Csipak Lajos a csíkszeredai gimnázium régense. Lásd FERENCZI: 214.

Gyimesből itt volt Bíró Sándor.¹³ Előadta a panaszát. Tovább nem tud mostani plébániáján kitartani. Inkább megy haza gondolkodni. Kozmást megpályázta, s nagyon akar odamenni.

A szenátor választás Úrnapjára van kitűzve. A körmenet megtartása¹⁴ – különösen a szavazó központokban – lehetetlen. Gyárfás¹⁵ szenátor tolmácsolta ma a papok kívánságát, hogy a körmenetet a következő vasárnap tartsák meg. A csíki helyzetre való tekintettel a Vicarius úr az engedélyt ilyen értelemben megadta. Kezeit csókolja: Márton Áron¹⁶

Zomora vikárius ismételten tanácsolja Mailáth püspöknek, hogy az orvos utasításainak engedelmeskedjék. Továbbiakban beszámol arról, hogy a főpapi szolgálatot megbízásuknak megfelelően végzik. Érdemes felfigyelni a szegények iránti odafigyelést. Mailáth püspöknek ezt a típusú jótékonykodását most Márton Áron titkár végezte.

Kegyelmes Atyám leveleit megkaptam. Legyen szabad alázattal kérnem Kegyelmes Atyámat kegyeskedjék az orvosoknak a rendelkezését teljesíteni. Egy cseppet se méltóztassék aggódni, én hála legyen a jó Istennek még jól vagyok. Bírom a munkát mindenben,

¹³ Bíró Sándor 1925–1931-ig Gyimesközéplekon plébános. Lásd FERENCZI: 189.

¹⁴ Az úrnapi körmenetnek kialakult a hivatalos felvonulási rendje: elől a falu vagy város vezetősége, a különféle céhek zászlóikkal és a tagok gyertyával a kezükben, majd minden rendű és rangú hívő felsorakozott az ünnepi körmenetben. Így az úrnapi körmenet színes népünnepélyé vált. Lásd: BALANYI György, *Középkori magyar úrnapok*, In Vigilia 6 (1953) 292–299 (293) A néphit különböző áldásos hatásokat is tulajdonított neki. Lásd: BÁLINT Sándor, *Ünnepi kalendárium I.*, Szeged 1998, 454–455, BROWE, Peter, *Die Eucharistie im Mittelalter*, Münster, Hamburg, London 2003, 527.

¹⁵ Gyárfás Elemér (1884–1945), a Katolikus Népszövetség alapítója és elnöke, Római Katolikus Státus tagja, elnöke, szenátor, Mailáth G. Károly püspök világi tanácsadója.

¹⁶ Márton Áron levele Mailáth püspöknek, Csíkszereda, 1931. V. 22. In: BattMh. lelt. sz: 33.008.

hogy az út Kegyelmes Atyámnak később is megártson, én nagyon szívesen dolgozom, legalább így tudjam, bár némileg meghálálni Kegyelmes Atyámnak irántam tanúsított kegyes jóságát. Ha nem apróság egyeseknek osztandó segély, akkor várhatnak addig, amíg hazamegyek. Ha sürgős a Wertheim kulcsát húgomnál hagytam, s mivel ő nem tudja a szekrénynek titkát, Floznik [György] kamarás, kancellár, püspöki háztartási szakember azt kinyithatná. Két egész és egy felet kell fordítani. A trezor jobb oldalában van a csomag, onnan átveheti Kegyelmes Atyámék. A pápai áldást, mint Márton Áron írja a diákoknak is kiosztottam, akiknek ma délben kiadták a pünkösdi vakációt, ősi szokás szerint. Bálint Lajos¹⁷ tegnap kijött a kórházból, még fáj az isiása, de reméli a gyógyulást. Magát hagy helyette szombat és vasárnap misézem. Szombaton mise után a pápai áldást kiosztom, s mivel Dr. Fejér Gerő¹⁸ itt van, vasárnapra őt felkérem és én akkor itten misézem, s nála, tudniillik Bálintnál ebédelek. Szalaynak¹⁹ Csipak [Lajos] által táviratoztam, hogy mára jöjjön be. Ha bejöhet, mindent elintézek vele. Mindenki azt mondja, hogy Csíkszentgyörgyről Lövétere nagyon hosszú az út, azért nem óhajtják, hogy Csíkszentgyörgyre menjünk.

A Kegyelmes Atyám által a borítékban hátrahagyott összeghez még nem volt szükségünk hozzányúlni. Márton Áron ad a szegényeknek, s a háziaknak. Szegény, még kevés jelentkezett. Ha megszorulnánk, írni fogok. Dr. Szalay bejött s mivel minden pont-ra válaszolni akart, fontosnak tartom a nikotinfeladást, elkértek hazulról ajánlott levélben küldi el a feladóívvvel együtt válaszát. A Szentgyörgyi bérnálást nem tartja elhalaszthatónak, közel ket-

¹⁷ Bálint Lajos csíksomlyói plébános, főesperes. Lásd FERENCZI: 167.

¹⁸ Dr. Fejér Gergely kanonok. Lásd FERENCZI: 238.

¹⁹ Dr. Szalay Mátyás sepsiszentgyörgyi plébános. Lásd FERENCZI: 409.

tőszázan jelentkeztek, már többnyire felnőttek, azért Kozmásón (...)

1931. május 23-i keltezéssel Márton Áron püspöki udvari káplán a csíksomlyói búcsúról és egyéb ténykedésekről számol be. *Kegyelmes Atyám, különféle péntekről szombatra virradó éjjel és most szombaton is sűrűn hullt az eső. Somlyó egy sártenger. Mégis a kikerülést a nép kívánságára megtartják. A rossz idő miatt megkésett keresztek még mindig jönnek. A búcsúsok szám az előző évek 40-45 ezrével szemben körülbelül 20-25 ezerre becsülhető.*

A szentmisét a Vicarius úr celebrálta, prédikált Fuchs: prédikáció után volt egy Szent Antal oltárkép megáldása. A vasárnapi szentmisét Fejér kanonok úr vállalta.

Pap Dénestől a pecsétnyomókat és Kegyelmes Atyám levelét megkaptam.

Jelentkezett egy máréfalvi asszony, hogy Kegyelmes Atyám pártfogását kérje a fia, Pálfi István fg. III. oszt. számára. Szeretné Udvarhelyen szervitornak²⁰ felvétetni. Földhözragadt szegények s különben nem tudja tovább taníttatni.

Mihály Lajos kilyénfalvi plébános be fog menni Fehérvárra, hogy az ügyét ott megbeszélje. Nekem nem nyilatkozott, s nem is érdeklődtem.

Kegyelmes Atyám betegeskedésének a híre minden felé igen szomorúan hatott. Aggodalmas kérdésekkel rohamoznak.

Mellékeltem és nagy tisztelettel küldöm Flozник kamarásnak egy a csíksomlyói búcsút ismertető füzetét és néhány adatot.

Gajdátst²¹ a volt regáti házigazdája köszönti.

²⁰ A szegényebb diákokat indokolt esetben felmentették a költségek kifizetése alól a konviktusban végzett szolgálatukért.

²¹ Gajdátst Árpád irodaigazgató Lásd MARTON József: *Gajdátst Árpád Béla élete*. In: *Studia Theologica Transsylvaniensia* 5, Alba Iulia–Gyulafehérvár. 2003, 116–128.

Az államsegély irányában élénk érdeklődés tapasztalható. Biztatjuk, de itt már frissebb és reményt keltőbb értesülések vannak forgalomban, mint a mi hazulról hozott híreink.

Gyárfás szenátor úr a választásunk eredményében bízik, dacára annak, hogy Csíkban csekély 7 lista van.

Zomora vikárius a hívek aggodalmát továbbítja Mailáth püspöknek. Kifogásolja, hogy a püspök nem engedelmeskedik eléggé orvosainak, s amikor kevés javulás áll be, a sok beszéd miatt visszaesik betegségébe. Hívei aggódnak főpásztorukért, ezért lenne szüksége önfegyelemre. A vikárius saját maga egészségével meg van elégedve, és ígéri, hogy nem fogja túlterhelni magát.

Kegyelmes Atyám!

Alázattal kérünk hivatalos bélyegeket, ha lehet küldeni. Sűrűn hull az eső, nagy részvéttel érdeklődnek Kegyelmes Atyám iránt. Mondják többen, hogy Kegyelmes Atyám dacára orvosi rendeletnek igen sokat beszélget, és így ha kis javulás mutatkozik, emiatt visszaesés van. Bocsánat, hogy ezt megírtam, de kötelességemnek tartottam megtenni. Hisz nagyon aggódnak, nehogy súlyosbodjék e miatt betegsége. Hála legyen a jó Istennek makk egészségem van, úgy látszik a levegő változás használ. Kegyelmes Atyámnak a munkabírást illetőleg parancsát megtartom, s nem fogom magamat túlterhelni. Ünnepe első napján a prépostnál ebédeltünk. Itthon misézem a kápolnában. A diákok a ma délutáni kikerülést elvégezve haza mentek. A szeminárium csendes. Mi is első nap délután átmegyünk Sepsiszentgyörgyre. Mivel Oklánd felé rossz az út, visszajövünk. Szerdán Oláhfalú és Lövete. Kezeit csókolja Zomora Vicarius.²²

A sepsiszentgyörgyi bérmlásról rövid tájékoztatót találunk. Május 25-én csaknem kétszáz volt a bérmlálkozók szá-

²² MÁRTON Áron és ZOMORA Dániel *beszámolója* Csíkszeredából, 1931. V. 23-án. In: BatthMh. left. sz: 33 008.

ma. Kora délután visszaindultak, hogy Csíkszeredán át érkezzenek Lövéteré.²³ Ott jól szervezett fogadtatásban volt részük. Sok munka várta őket Lövétén. A beszámolóhoz mellékeltek Albert Vilmos csíkszeredai tanár levét, amelyben tájékoztat a Csíkszentkirályon kialakult tarthatatlan helyzetről.

Lövéte, 1931. V. 26.:

Kegyelmes Atyám, tegnap program szerint Sepsiszentgyörgyön volt bérnálás. Bérnálkozott: 197. Korán ebédeltünk, indulás volt 1 órakor úgy hogy Csíkszeredán keresztül jövet Lövéteré megérkeztünk ½ 6-kor. A falu népe színes népviseletben várt. Festői látvány volt. A Vicarius urat a jegyző fogadta igen szép és talpraesett beszéddel. Este az egész falú megjelent a dalárdistákkal. Szépen, egyszerre énekelnek és imádkoznak. Habár a somlyói búcsú után voltunk, alig győztük a gyóntatást. A szentmise 10 után kezdődhetett csak. Bérnálkozott: 410.

Mellékelem az Albert Vilmos csíkszeredai tanár írását a csíkszentkirályi helyzetről. A kitérés mozgalom²⁴ komoly arányokat öltött s előadása szerint a plébános helyzete tarthatatlan. Ál-

²³ MÁRTON ÁRON beszámolója Lövétéről, 1931. V. 26-án. In: BatthMh. lelt. sz: 33 015.

²⁴ A helyi plébános erőszakossága is hozzájárult az áttérésekhez. De Vlad Izidor görög katolikus pap is rítusváltoztatásra bízta a római katolikus híveket. Lásd: Gyulafehérvári Érseki Levéltár (a továbbiakban GYÉL), PÜSPÖKI IRATOK, 1633–1931. sz. A vita egy temetés miatt mérgesedett el. A helyi görögkatolikus megyebíró elhunyt felsége római katolikus volt, amiért a helyi római katolikus plébános, Barabás Márton igényt tartott a temetés végzésére. Vlad Izidor is ragaszkodott a szolgálathoz. Hatalmi pozícióját erősítették Bândea állami tantó és Mureșan őrmester. Vlad papot az állami törvények is favorizálták, s akik hajlottak biztatására, azokat a görögkatolikus hívek közé felvette. Mailáth püspök a plébániahivatalnak küldött levelében figyelmeztette a plébánost, hogy a római katolikus hívek áttérése az Apostoli Szentszék engedélye nélkül nem érvényes, bár az állami törvények szerint görögkatolikusok lettek. A helyzet tovább bonyolódott, így a plébános tovább helyezte püspöke. Lásd: GYÉL, PÜSPÖKI IRATOK, 2531-1931. sz.

lítólag ezt látja a plébános is és hajlandó távozni. Imre főesperes a bizottságoknak az ő megkerülésével történt kiküldését kifogásolta.

Zomora vikárius jól érzi magát. A püspök egészségi állapotáról, szeretne új híreket kapni:

*Kegyelmes Atyám! Hála Istennek jól vagyok. Mindjárt indulunk Karácsonyfalva felé. Az idő szép. Még jól bírom a dolgot. Nagyon óhajtjuk, hogy Kegyelmes Atyám hogylétéről kapjunk értesítést. Kezeit csókoljuk: Márton Áron, Vicarius.*²⁵

A következő beszámoló Vágásról érkezett, több tevékenységről tájékoztat. Karácsonyfalván az unitárius lelkész köszöntötte a vikáriust és kíséretét. Almáson a vecsernye keretében köszöntötte Zomora vikárius az összegyűlteket. Az anyaegyházban, Székelyzsomboron volt a bérálás. Oklándon a hívek és a gondnok várták érkezésüket. Kápolnájukban a vikárius szép beszédet mondott. A homoródremetei bérálás nem tűnt fárasztónak. Idős plébánosa túlságosan is nyugodt, nem volt túl sok bérálkozó. A falu munkaképes lakossága idegenben keresi a megélhetését. A vágásiak díszkaput állítottak, ahol a jegyző várta az érkező vendégeket. A beszámoló végén Márton Áron püspöki udvari káplán értesítést kér Mailáth püspök egészségi állapotáról.

Vágás, 1931. V. 27.

Kegyelmes Atyám,

Karácsonyfalván a politikai község és saját hívei nevében az unitárius pap fogadta a Vicarius urat nagyon szép beszéddel. Lakatos Gáspár²⁶ jött át a szomszédból és segített gyóntatni. A falu apraja-nagyja meggyónt. Útközben Almáson vecsernyét tartotunk és a Vicarius úr beszélt az egybegyűlt hívekhez. Másnap az anyaegyházban minden előírás szerint megtörténvén, Zsomborban volt bérálás. Lakatos és egy barát átmertek már reggel, mi-

²⁵ Uo.

²⁶ Lakatos Gáspár lövétei plébános. Lásd FERENCZI: 318.

séztek és gyóntattak s mindent szépen előkészítettek. Az oklándi hívek a gondnok élén szintén vártak. Kedves kis kápolnájuk van. A Vicarius úrnak mindkét helyen volt buzdító, elismerő és derűtséget keltő szava. Bértálcózott összesen: 86.

Remetén kevésbé mozgalmas napunk volt. Ott áll az idő s a plébános nyugalma annyira túlteng, hogy szinte az idegekre megy. Akadt egy-két öregebb hal, de a falu életrevalóbb népe munkára és szolgálatra idegenben van. Bértálcózott: 84.

Vágásra korábban jöttünk, hogy Szélyes főtanfelügyelő urat hazahozzuk. Megálltak a Vicarius úrral Bétában s éppen, mint jelzé a harangzúgás, hogy érkeznek. A prefektus megbízásából a díszkapunál a jegyző várja. – A továbbiakat reggel folytatom. –

Sok gyónó. Bors István és Vágási Domokos segítettek. A templom meglepően tiszta. Sekrestye, oltárok rendben, s tisztelgéskor a három község külön csoportban vonult fel. A plébános érdemeit az egyháztanács szónoka és neje, a plébános hangsúlyozta. Bértálcózott: 180.

Kegyelmes Atyánkról régóta nincs semmi hírünk. A Vicarius úr nevében is alázattal kérek szépen értesítést.

Zomora Dániel vikáriustól megtudjuk azt is, hogy a helység szülötte Szélyes Dénes²⁷ kanonok a gyermekeket vizsgáztatta, hogy tudásukról számot adhassanak.

Kegyelmes Atyám!

Hála a jó Istennek a munka jól halad. Egészségi állapotom kifogástalan. Szélyes kanonok úr nagyban vizsgáztatja az iskolás gyermekeket. Bétán aludt, otthon gyóntatott, misézett és áldoztatta faluja szülötteit. Kezeit csókolja: Vicarius.²⁸

²⁷ Szélyes Dénes (1868–194) született Bétán, provicarius kanonok. Lásd FERENCZI: 415.

²⁸ MÁRTON ÁRON és ZOMORA Dániel beszámolója Vágásból, 1931. V. 28-án. In: BatthMh. Ielt. sz: 33 019.

A vágási bérálásnak volt egy kellemetlen epizódja: a megyebíró szóvá tette a pap és a kántor közötti ellenségeskedést. Mind a pap, mind a kántor támogatóikkal együtt keresték a maguk igazát, de a vikárius tapintatosan véget vetett az egyenetlenkedésnek. Márton Áron püspöki levéltáros a délután folyamán bejárt Udvarhelyre, ahonnan azzal a hírrel tért vissza, hogy Székelyszentkirályon már Mailáth püspök fog bérálni. Osztatlan örömet szerzett ez mindnyájuknak.

Fenyéd, 1931. V. 29.

Kegyelmes Atyám, a 26-án kelt meghagyása alapján alázattal jelentem, hogy a Vicarius úr hála Istennek bírja. Rekedtség még nem jelentkezett. Néha, a tömegesebb bérálások után és este a vacsora alkalmával fáradtság mutatkozik, de reggel mindig frissen kel. Amennyire lehet és engedi, próbáljuk mindentől mentesíteni. A közölni valókat Kegyelmes Atyám parancsa szerint én intézem. Arról nem tudtam lebeszélni a Vicarius urat, hogy a bevezető beszédet végig hallgassa. Ez számára elveszett idő és felesleges gőzfürdő. Igaz, ha kimegy, akkor a papok nagy része szívesen követi. Talán ezért marad. Vacsora előtt átnézi az iroda kezelést. Néha az otthon megszokott egyszerű módon megvacsorázik és hozzánk éppen csak benéz.

A zetelaki plébánosnak a somlyói búcsún meghagytuk, hogy a bérmandókat ossza két csoportra. Egyik fele jön délelőtt, a másik délután.

Megállapításom szerint, hacsak hirtelen fordulat nem következik be, a Vicarius úr egészséggel bírni fogja.

Sajnos az egyháztanácsosok stb. közös áldozása a püspöki misén, eddig ritkán sikerült. A tudnivaló közlésekor nyomatékosabban fogom hangsúlyozni.

Cukorról a Főtanfelügyelő úr gondoskodott, és a kiosztása mindig igen szépen sikerült.

Fuchs²⁹ Vágásra nem jött. Talán Zetelakán jelentkezik. V. Áronnak sok hasznát vettük.

Vágáson a tisztelgések után a megyebíró a kántor és pap közötti egyenetlenséget nyilvánosan felhozta. Vádolta a kántort s a tömeg recundált (...) hozza. A Vikárius úr tapintatos fellépése hamarosan véget vetett. A jelenségekből következtetve a pap és kántor is felhasználták a kínálkozó alkalmakat, hogy pártjuk megnyilatkozzon.

Hálásan köszönöm kegyelmes Atyám állapotáról adott értesítést. Az utolsó hírt Csíkszeredában kaptuk, s nem tudtuk mire vélni a dolgot. Ahogy most délután átkarucáztam Udvarhelyre, a káplán újságolta, hogy Szentkirályon – értesüléseik szerint – már a Kegyelmes Atyám fog bérálni. Adja Isten, hogy úgy legyen.

Csányi talán felesleges lesz, mert a papok az Apát Úr biztatására kezdenek szorgalmasabban jelentkezni. Fenyéden jelenleg itt van Kakucs,³⁰ Szabó,³¹ Péter János.³² Zetelakán pedig napok óta barátok buzgólkodnak.

Kegyelmes Atyám kezeit csókolja fiúi tisztelettel Márton Áron.³³

A Zetelakán írt jelentésből még megtudjuk, hogy Fenyéden nem volt sok dolog. Estére kevesen jöttek, reggel viszont sokan. A plébánosnak nincs sok öröme hívei vallásos életében. Zetelakán nagyon sok volt a gyónó, belenyúlt az éjszakába, s még másnap a szentmise végéig kellett gyóntatni a híveket. A délutáni bérálás

²⁹ Dr. Fuchs Gábor (1910–1973) 1931-ben fejezte be bécsi tanulmányait. Lásd FERENCZI: 248.

³⁰ Kakucs Ferenc 1911–1946-ig Kadicsfalván plébános és kerületi tanfelügyelő. Lásd FERENCZI: 288.

³¹ Szabó Dénes: 1923–1939 Atyhában plébános Lásd FERENCZI: 403.

³² Péter János 1930–1933 Máréfalván plébános Lásd FERENCZI: 373.

³³ MÁRTON ÁRON *beszámolója* Fenyédről, 1931. V. 29-án. In: BatthMh. lelt. sz: 33 025.

után Küküllőkeményfalvára mennek, ahol vecsernyét és bevezetőt tartanak, vacsorázni és hálni visszajönnek Zetelakára.

Zetelaka, 1931. V. 31.

Kegyelmes Atyám,

Fenyéden munka nélkül voltunk. Este feltűnően kevesen jöttek, reggel a templom megtelt. Közömbös, érzéketlen nép. Szegény Hadnagy³⁴ hiába adja ki a lelkét is. Csak kritizálnak, elégedetlenkednek és nem fizetnek. Bértálcázott 90, azután mozgalmasabb Zetelaka. Este 10-ig, délelőtt pedig a mise alatt is 12-ig folyt a gyóntatás. Itt voltak: Márton Árpád,³⁵ Kakucs, Szabó J.,³⁶ Pap Dénes,³⁷ Pál Árpád,³⁸ Takó Albert,³⁹ egy barát és mi. Feltűnően sok volt a férfi áldozó. Templom stb. rendben. Bértálcázott ez eddig (délelőtt): 757.

A Vikárius Úr tegnap nem a legjobban volt. Fenyéden rosszul vacsorázott és nyugtalanul aludt. Ma dacára a sok munkának jobban van. Sőt a nagy tömeg hatalmas beszédekre inspirálta. És a nagy templomban hanggal is bírta.

Délután lesz még bértálcázás. Azután megyünk Keményfalvára. Vecsernyét és a bevezetőt megtartani s gyóntatás után vacsorára és hálni visszajövünk Zetelakára.

A varsági útra a Vikárius úr Kakucs útján taxit rendelt. Frölich a leveleket mind közvetítette.

A státokat az irodának előírva küldjük.

³⁴ Hadnagy János 1927–1940-ig Fenyéden plébános Lásd FERENCZI: 264.

³⁵ Márton Árpád Oroszhegyen lekipásztor 1924-től haláláig, 1940 szept. 22-ig. Lásd: FERENCZI: 335.

³⁶ Szabó János Kápolnásfaluban plébános Lásd FERENCZI: 406.

³⁷ Pap Dénes 1930–1934 között Székelyudvarhelyen káplán. Lásd: FERENCZI: 371.

³⁸ Pál Árpád 1931–1934 között Magyarszarvaskendi plébános. Lásd FERENCZI: 362.

³⁹ Takó Albert 1919–1943 között Székelyszenttamáson lekipásztor. Lásd: FERENCZI: 423.

*Kegyelmes Atyám kezeit gyermeki szeretettel csókolja Márton Áron.*⁴⁰

A kadicfalvi jelentésből megtudjuk, hogy a délutáni bérmlás befejeztével indultak Keményfalvára, ahol sok volt a gyónó, köztük férfiak túlsúlyban. Másnap az egyháztanács tisztelgése után előálltak azok a zetelaki hívek, akik nem voltak megelégedve a plébánosukkal. Bár a plébános rendszeresen végez mindent, megromlott egészségére hivatkozva nem akar maradni a következő évre. A helységben megjelentek a baptisták, és ide gyűlnek a környékről szombatonként istentiszteletre. A zetelaki bérmlásnak volt még egy kellemetlen eseménye. Az akkorra szervezett szavazásra jöttek a környékről is. A templom előtt várakozók között voltak keményfalvi szombatosok⁴¹ is. A beteghez Oltáriszentséget vivő plébános előtt a várakozók letérdeltek, kivéve a keményfalvi szombatosokat. Ezen sokan megbotránkoztak, ezért kérésükre Márton Áron szóvá tette ezt a pápai áldást bevezető hirdetésekben. A Zetelakára szavazni jött varságiak megnyugtattak: az út jól járható, tovább lehet azon menni a következő bérmlási helyre.

⁴⁰ MÁRTON Áron *beszámolója* Zetelakáról, 1931. V. 31-én. In: BatthMh. lelt. sz: 33 033.

⁴¹ PIRIGYI István–DIÓS István: Szombatosok, zsidózók: az ószövetségi törvény egyes előírásaihoz visszatért keresztény szekta. Nevüket a heti ünnepnapjukról, a szombatról kapták. Tagadták Jézus Krisztus istenségét, s szentkönyvüknek csak az ószövetséget ismerték el. Magyarországon 1550 után terjedtek el, Erdélyben Maros és Udvarhelyszék, valamint Kolozsváron, Marosvásárhelyen és Tordán. Szentterzsébeten (Udvarhelyszék) középiskolájuk volt. Degré Alajos miniszter tanácsára unitáriusok lettek, hogy a zsidótörvények ne sújtsák őket. Magyarországon a német megszállás után elhurcolták a szombatosokat a marosvásárhelyi gettóba, ahonnan többüket kimentette Ráduly István bözödújfalvi plébános. A többieket viszont elhurcolták Auschwitzba. Lásd: Magyar Katolikus Lexikon, XIII. kt., SZIT. Bp. 2008., 426.

Kadicsfalva, 1931. VI. 3.

Kegyelmes Atyám,

Zetelakáról küldött referendám után a következőket követtük el:

Ott még volt délután néhány bérmlákozó. A Vikárius úr a vécsernye után megbérmlálta őket, Papp Dénes pedig prédikált.

5 órakor Keményfalván megtörtént a rendes bevezető. Sokan gyóntak este is, délelőtt is. Feltűnő szép számmal jöttek férfiak, akadtak közöttük jó nagy halak. A plébános ellenes csoport az egyháztanács tisztelgése után panaszaival felvonult. Hevesen adták elő, és tárgyalták a régi sérelmeket. A Vikárius úr megnyugtatta őket. A plébános ugyan rendben tart mindent, de szegény a betegsége miatt túl ideges, és a hívek kezelésében sokszor nyers. Nem akar júliuson túl a helyén maradni. Azt mondja, nem bírja. Csak reggel lát valamit, amikor pihentek a szemei. Azon kívül mindigre súlyos gyomorgörcs és rosszul lét kínozza. – vannak baptisták és pedig vadak. A környékből ide gyűlnek össze (még a varságiak is) szombati Istentiszteletre. Ott létünk napján volt Zetelakán a szavazás s akkor és ott történt a következő eset: körülbelül 200 szavazó állott a templom előtti téren, közöttük a keményfalviak csoportja. Pál Árpád ment beteghez. A tömeg elnémult, és kalaplevéve térdelt. Csak a keményfalvi szombatosok maradtak állva, kalappal. A Zetelakiak mély megbotránkozásuknak hangosan adtak kifejezést s a bérmlálásra vissza siető Keményfalviak szégyenkezve panaszolták falus feleik bántó magatartását. Kértek, hogy a szószékről tegyem szóvá, mert ők is szégyellik a dolgot, s hogy a baptistákhoz hajlók hallják a község megbotránkozását. A pápai áldáshoz mondott imák bevezetésében megtettem. Bérmlálkozott 84.

A varságiak nagyon kedvesek voltak. Jöttek Zetelakára szavazni. S a plébánián jelentették, hogy a Kegyelmes Püspök úr mehet autóval, mert a köveket az utcán elvették. S tényleg úgy is volt. De az út a varsági válaszátnak figyelembe véve gyalázatos volt.

Korondra jutottunk. Taxit nem lehetett kapni, mert a rendőrség a választás napján mind berendelte illetve betöltötte. 3 óra után érkezünk meg. Nagy tömeg várt, de a gyónásra a távolabb lakók nem tudtak estig maradni. Másnap aztán alig győztük. A szentmise után úgy rendelkezett, én a gyóntatásnak adhattam magam. Délig tartott. Nagyon súlyos esetek voltak. A Vicarius úr 3 vadhá-zasságot rendezett. Bértálcózott: 650.

Kadicsfalván, Bethlenfalván az esti bevezető és gyóntatás Bethlenfalván volt. A délelőtti program pedig Kadicsfalván folytatódott. Pap volt bőven. Egész éjjel esett az eső, jelenleg szünetel, de a barométer makacsul áll és mutatja.⁴²

A következő egyházközség, ahová látogattak, Székelyszentkirály volt. Innen Márton Áron és Zomora Dániel újabb beszámolót küldtek. A székelyszentkirályiak felkészülve várták a vendégeket. Délután az egyházközség anyagi gondjait tárgyalták az egyháztanácsal. A plébános el szeretne menni a faluból, helyébe a hívek szívesen fogadnák Farkas Gáspárt. A beszámolót Zomora vikárius még kiegészítette: szentbeszéde miatt megdicsérte Márton Áront.

Székelyszentkirály, 1931. VI. 4.

Kegyelmes Atyám,

Kadicsfalván felderült az idő. Bértálás és ebéd kint volt, s a Vikárius úr meg is hűlt. Éjjel kúrálta magát, s jelenleg hála Istennek jobban van. Bértálcózott 159.

Szentkirály: bandérium, énekkar stb.

Megelőző napokon a plébános a szomszédok segítségével gyóntatott. Mégis maradt nekünk is. A szenátor-választókon este gyóntak, reggel 5 órakor indultak Máréfalvára szavazni. A szavazást vezető elnök előzékenyen elsőnek vette elő őket s ½ 10-re vissza

⁴² MÁRTON ÁRON *beszámolója* Kadicsfalváról, 1931. VI. 3-án. In: BatthMh. lelt. sz: 33 048.

is jöttek a püspöki szentmisére. Bérmlás után Pál István⁴³ apát úr megtartotta az Úrnapi körmenetet. Pál István apát és Szélyes kanonok urak éppen most gyomrozzák a tisztelgésre megjelent egyháztanácsot, a hátralékos tanítói fizetések beszédese és az óvoda építése irányába. Az atyafiakon nagy megilletődés, de kisebb áldozatkészség mutatkozik. – A magán megnyilatkozásokból ítélve Szabó távozása után Farkas Gáspárt vennék a legszívesebben. Farkas István ellen pedig élénken tiltakoznának. – Bérmlkozott 168.

Hangom, hála Istennek bírja sőt, néha az énekben is olyan szépen segített a gyengébbeknek, hogy komoly kételyeim támadtak a botfúlúségemet illetően.

Kegyelmes Atyám kezeit csókolja Márton Áron

Zomora vikárius a következőkkel még megtoldotta: *Kegyelmes Atyám! Hála Istennek jól megy a munka. Márton nagyon hatásosan beszél, sok jó eredmény van. Megyünk Oroszhegyre. Az idő kedvező. Kegyelmes Atyám egészségéért imádkozunk. Kezeit csókolja Vicárius.*⁴⁴

A székelyszenttamási jelentésből megtudjuk, hogy Oroszhegyen a szomszédos egyházközségek papjai segítettek a gyóntásban. Az első péntek miatt kevés pap volt jelen a bérmláson, de annál több hívő. Székelyszenttamásra menet meglátogatták Fuchs Gábort. Az ülkeiek várták a bérmló csoportot, majd körmenettel kísérték az anyaegyházközségbe.

⁴³ Pál István 1899–1922 kolozsmonostori apát, 1922–1926 között szenátor Bukarestben, a Magyar Párt Udvarhely vármegyei tagozatának tb. elnöke. Lásd FERENCZI: 365.

⁴⁴ MÁRTON ÁRON és ZOMORA DÁNIEL *beszámolója Székelyszentkirályról*, 1931. VI. 4-én. In: BatthMh. left. sz: 33 053.

*Székelyszettamás, 1931. VI. 6.**Kegyelmes Atyám,*

Oroszhegyen rengeteg gyónó volt. A szomszéd papok segítettek este, de az első péntek miatt másnapra csak Barthos és Szabó esperesek maradhattak. A férfiak feltűnő számban jöttek. Egyháztanács, községi tanács, közbirtokosság elnöksége jegyzővel és bíróval az élükön mind ott voltak. A gyermekek egy kedves párbeszédés köszöntővel is megörvendeztették a Vikárius urat. Bértálcázott 308, közöttük egy 87 éves is, akit alig lehetett rá venni, de ahogy megpuhult azonnal meggyónt és az előző napokon szentáldozással készült.

Szenttamásra jövet Fuchst látogatta meg a Vikárius úr, beszélt hozzuk s az Ülkeiek aztán körmenettel kísérték az anyaegyházba. Kakucs, Márton Árpád, Pap Dénes segítettek. Meglepően szép és rendes a templomi felszerelés. A testületek itt is gyóntak és közösen áldoztak. Bértálcázott 115.

Most készülünk Salatihoz.⁴⁵

Pap Dénesnek a Vikárius úr hozzájárulásával adtam 1000 lejt. Sok helyen segített és még segít s teljesen pénz nélkül van, hogy legalább borraivalót adhasson.

A Vikárius úr néha köhög. A beszéd fárasztja, de reggel mindig friss s a jókedve állandóan megvan. Kegyelmes Atyám kezét csókolja Márton Áron.

Kegyelmes Atyám – harmadikáról kelt levelét éppen most kapta meg a Vikárius úr küldönc útján Lengyel falváról. A Keményfalván töltendő éjszaka azért jutott Zetelakának, mert Barthos esperes így egyezett meg már előzetesen Kádárral. És Kádár szívesen vette mivel az ezzel járó izgalmakat így megspórolta. A választási terror és sok huncutság minket nem érintett, nem volt

⁴⁵ Salati Ferenc 1922–1945 között Székelylengyelfalván plébános Lásd FERENCZI: 388.

sehol semmi akadály. Az illetékes hatóságok mindenütt előzékenyek voltak, a szabad mozgásban nem gátoltak és a szavazásnál is a községet ahol éppen voltunk, előre vették. Igaz, hogy a püspök járás nem gátolta meg abban, hogy a szavazatokat szokásukhoz híven ellopják.

A szenttamási plébános ma ebédnél illatos eperrel lepett meg, a közösség hálás is volt, az utolsó szemig elfogyott.⁴⁶

Zomora Dániel vikárius még egy hosszú külön beszámolót is írt. Először megköszönte Mailáth püspök leveleit. Továbbította a Szélyes kanonoknak címzettet is. Ő jól érzi magát – írja – bár kissé lankad, de azért bírja a munka terhét. Beszámol az úrnapi ünnepségről, amelyre a keményfalvi és a szenttamási hívek körmenetben jöttek. A zetelakiakat viszont nem engedték oda. Ők odahaza a templomukban ünnepeltek. Máréfalván tiltották a harangozást. Ott Pál István apát úr vezette a körmenetet. Zomora személyesen nem vett részt, hanem a plébánia ablakából hallgatta az énekeket. Tájékoztatja Mailáth püspököt arról is, hogy a bérnialások során Márton Áron püspöki udvari káplán mondja a bevezető beszédeket, melyet a jelenlévő papság szívesen meghallgat. Ő ez idő alatt kijön a sekrestyébe ellenőrizni a tisztaságot, a plébánián átnézi az anyakönyveket és a más hivatalos iratokat. Örül Szélyes kanonok jelenlétének, s Mailáth püspök egészsége javulásának.

Kegyelmes Atyám!

Kegyelmes Atyámnak V. 25-én és Csíkszeredába küldött kegyes sorait tegnap este kaptuk kézhez. Mivel ide-oda vándorolt, míg aztán ide Szenttamásra érkezett. E sorokkal egész levél csomagot kaptunk. A Szélyes kanonokot illető levél csomagot neki kézbesítettem.

⁴⁶ MÁRTON Áron és ZOMORA Dániel *beszámolója Székelyszenttamásról*, 1931. VI. 6-án. In: BatthMh. lelt. sz: 33 065.

Ami a Kegyelmes Atyámnak csekélységem iránti kegyes rendelkezését illeti, hálásan köszönöm, s annál is inkább engedelmeskedem neki, mivel így a dolognak mindig a könnyebb végét fogom. Ezt különben azelőtt is megtettem. Hála legyen a jó Istennek, nem igen érzem a munka terhét, ha bérmlás szentségének kiosztása után egy kevésbé lankadt vagyok, helyre jövök délután, úgy hogy már az újabb helyen újult erővel végzem a teendőket.

A június 4-én írt kegyes sorait is tegnap este kaptuk meg Udvarhelyről. Mi az Úrnapiját Szentkirályon ünnepeltük. Keményfalva, Szenttamás hívei körmenetileg jöttek át. Zetelakát, mivel a húzott sorompón belül esett, nem engedték ki. Ők odahaza csak a templomban tarthatták meg a körmenetet. Kívül tartani nem engedték meg, sőt Máréfalván a harangozást is betiltatta valami regáti potentát.⁴⁷ A szentmise a bérmlás utáni funkciót Pál István apát úr végezte, a templom kerítésében felállított oltárok körül. Én hazamentem és a plébánia ablakából hallgattam a buzgó énekeket. A prelátus úr hűségesen követett, eddig egy pár helyet kivéve. Lengyelfalváig jön velünk és azután a Szentkirályi fogja helyettesíteni. Aznap illetve június 6-án fogunk Lengyelfalvára menni.

Márton Áronnak bevezető beszédeit a jelen lévő papság rendszeren meghallgatja. Nagy hatással és sok helyen szép eredménnyel beszél. Én egy pár nap óta kijövök és előbb a sekrestyében tartok egy kis vizsgálatot, azután a plébánián átnézem az anya- és más hivatalos könyveket. Ő szentségének is részemre adott kegyes fakultásainak másolatát megkaptam, eddig elé még mindig szép időben utazgatunk. Csak egyszer ért egy kevés eső, de az is rövid ideig tartott. A szomszéd plébánosok egymást a gyóntatásban segítik, de azért ki jut bőven a kísérőknek is. Este rendszeren kilenc-től tízig, másnap ½7-től nem egyszer tízig-½11-ig gyóntatnak, s

⁴⁷ Hatalmasság, nagyhatalmú és befolyásos ember. Lásd TÓTFALUSI István, *Vademecum*, Móra Ferenc Könyvkiadó, Budapest 1983, 275

mivel nem alkalmatlan a szentmisét csak akkor kezdem el, hogy a hívek tiszta lélekkel legyenek azon. A gyermekek és a nép, akiknek sok dolguk van, a reggeli szentmiséken áldoznak, a férfiak rendszeren az én szentmisémen.

Szélyes kanonok úr jól érzi magát. Szorgalmasan gyóntat, aszisztál.

Nagy örömmel értesülünk Kegyelmes Atyámnak jobbra fordult egészségi állapotáról. A jó hívek mindenfelé sajnálattal értesültek betegségéről, és buzgón imádkoztak velünk együtt felgyógyulásáért. Ma Szenttamáson kilenc órakor kezdjük a szentmisét a nagyobb részt azelőtt legyóntattuk.

Én magam hála a jó Istennek jól vagyok. A kíséret is kifogástalan egészségnek örvend. Teljes gyógyulást kívánunk kegyelmes Atyámnak, hódolattal vagyok alázatos szolgája a Vicarius.⁴⁸

Székelylengyelfalváról a vikárius Szélyes kanonokkal bérmlás után Székelyudvarhelyre ment orvosi vizsgálatra. Hartwig doktor a régenshez címezett levelében részletesen leírja a vizsgálat eredményét.⁴⁹ Aggodalomra okot adó jelet nem talált, de meghagyta, ha hőmérséklet emelkedés jelentkezik, akkor meg kell szakítani a bérmaörutát. Továbbá beszámolt a Salati Ferenc lengyelfalvi plébánosnál tett látogatásról. Salati örömmel fogadta vendégeit, s készséggel rendelkezésükre állt. A vikárius kiegészí-

⁴⁸ ZOMORA Dániel *beszámolója Székelyszenttamásról*, 1931. VI. 6-án. In: BatthMh. lelt. sz: 33 147.

⁴⁹ HARTWIG *levele a Régensnek*, Kelt Székelyudvarhely, 1931. VI. 7. Zomora vizsgálatának eredménye: 36,2 C, pulzus 72, vérnyomás 150-155 Hg mm. A mellkas felett hátul mérsékelt hurutot találtam. Közérzete jó, keveset köhög. Nem tartom indokoltnak orvosi szempontból, hogy bérmaútját megszakítsa, hiszen a hátralévő rész már könnyebb, a nehezen túl van. Kérlek, a kegyelmes Püspök urat ilyen értelemben informáld. In: BatthMh. lelt. sz: 33 070.

tésképpen ígéri, hogy orvosai tanácsára kíméli magát, hogy ne okozzon csalódást a bér málkozásra előkészült híveknek.

Székelylengyelfalva, 1931. VI. 7.

Kegyelmes Atyám, a Vicarius úr ma délelőtt Lengyelfalváról bement Udvarhelyre Hartwighoz. A bér málás befejeztével Szélyes kanonok úrral autóra ültek, megvolt az orvosi vizit, visszajövet a Szejkén meg is fürödtek és pont 1 órakor itthon voltak. Hartwig éppen készült jönni. Aggodalomra az orvos véleménye szerint – így mondta a Vicarius úr – nincs semmi ok. Hőmérséklet, vérnyomás rendes. Ha időközben láz jelentkezik, akkor az orvos nem tanácsolja a bér málás folytatását. Ebben az esetben a Vicarius úr azonnal utazzon haza, így az orvos. Reméljük, hogy az Isten ettől megőrzi. Az orvos különben a véleményét és a pontos diagnózist Fröhlich útján küldi.

A Vicarius úr, mint kezd szót fogadni. A súlyos felelősségem tudatában én is erélyes vagyok vele szembe.

Salati lekötő szívélyességgel fogadott és mindvégig igen figyelmes volt. Nincs semmi zavaró momentum. Szentlélekre elkísér és segít gyóntatni. Pál István apát úr rekedten és fáradtan haza menvén, ma csak magunk voltunk. Első vasárnap lévén, a szomszédok nem jöhettek. A templom külsejében és felszerelésében nagyon szegényes. Most javítják. Csúszós talajon épült, a falakon veszedelmes szakadások mutatkoztak, vaskapcsokkal megkötötték, terv szerint öszre a rezonálást befejezik. A község hívei valóban elismerésre méltó áldozatot hoztak. Új, szépen felszerelt iskolát csináltak, papi lak, egyházi épületek átjavítva, a templom javítására kivetett hozzájárulást is szépen fizetik. Bér málkoztak 61-en.

Kegyelmes Atyám!

Keges parancsára reggel Székellyel bementem Udvarhelyre. Éppen készült jönni Lengyel falvára. Ha lázam nem lesz folytathatom a bérma-utat. Rendelt is valami porokat. Kegyelmes Atyámnak atyai jószágát is igyekezni fogok mindenben engedelmesked-

ni. Kímélem magamat, már csak azért is, hogy a szegény hívek elkészültek a bérmlás szentségének felvételére. Legyen meg az örömük. A jó Isten is mivel jó a szándék, hiszem segíteni fog és kegyelmes atyám nyugodt lehet. Indulunk Szentlélekre. Kis községek jönnek, dolog nem sok lesz. Kezeit csókolja a Vicárius.⁵⁰

A székelypálfalváról írt jelentésből megtudjuk, hogy Hartwig doktor szíven viseli a vikárius egészségét, meg akarta látogatni, de hivatali teendője megakadályozta. A farkaslaki hívek egy része a papjuk iránti nemtetszésüknek akartak nyomatékot adni, de a püspöki levéltáros lefújta. Végül a vikárius úr megnyugtatta őket. Székelypálfalván fegyelmezett bandérium fogadta, a vikárius megköszönte nekik, s két házassági ügyet rendezett. Plébánosuk elleni kifogásukat írásba foglalták.

Székelypálfalva, 1931. VI. 11.

Kegyelmes Atyám,

Hartwig doktor üzenetével akart reggel jönni, de egy operáció akadályozta meg. A Vikárius úr jól érzi magát és hőiesen kitart.

Farkaslakán a hívő küldöttséget akart felvonultatni, hogy a pap elleni panaszkodást megismételjék. Ezt lefújtam. De a kérőt a Vikárius úr külön fogadta és s békésen megtárgyaltak mindent. Nagy tömeg gyónt. Segítség volt bőven. Bérmlkozott 212.

Székelypálfalván: nagyszerű fegyelmezett bandérium várta a Vikárius urat és igen szép beszédet mondott a vezetőjük. A pap annyira meg van elégedve helyzetével, hogy még püspökének sem hajlandó elmenni. Két házasságot rendezett a Vikárius úr. A falu meggyónt. Bérmlkozott 83.

⁵⁰ MÁRTON Áron és ZOMORA Dániel *beszámolója Székelylengyelfalváról, 1931. VI. 7-én.* In: BatthMh. lelt. sz: 33 069.

A mellékelt cédulán felsorolt dolgokat, mint általános kiváltságokat a jegyző adta át. A plébános egy-két pontban alkalmas figyelmzettetést kapott.

Kegyelmes Atyám kezeit csókolja Márton Áron⁵¹

A következő állomáshelyre, Korondra, a vikárius elhívatta az orvost. A vizsgálati eredmények hasonlóak a Hartwig doktoréhoz. A vikárius kíméletére leintették a tisztelgéseket, s elvégzik helyette a beszédeket. A Szejke-fürdői eredményes volt.

Korond, 1931.VI.12.

Korondon a Vicarius úr elhívatta az orvost. Ugyanazt konstatálta, mint Hartwig. Vérnyomás, hőmérséklet, stb. teljesen rendes. Hangját kímélnie kell. S arra vigyázzunk. A Vicarius úr is ebben a tekintetben engedelmes: Minden hangos beszédet végzünk helyette. Lefújtuk a tisztelgéseket is, hogy az se vegye igénybe. A Szejke fürdő illetve a lemosás a Hartwig engedélyével történt, s nem ártott.

Az autó jól viselkedett. A Stiti ajánlatára még Sepsiszentgyörgyön vettünk egy új accumulátort, mert a réginek a lemezei törtek voltak s félni lehetett, hogy a rázósabb utakon felmondja a szolgálatot. Mestere hajlandó 2500 lejért a törött lemezeket ujjal kicserélni s akkor még 2-3 évig használható. Korond, 931. VI. 12.

A Korondról írt beszámolóban dicséretet olvasunk a lengyelfalvi jó fogadtatásról. Továbbá megtudjuk, hogy két orvos vizsgálati eredménye hasonló volt. A következő egyházközségekben is a tisztelet és szeretet jelét mutatták a hívek.

Kegyelmes Atyám!

Hála a jó Istennek szerencsésen megérkeztünk Korondra. Lengyelfalván nagyon szépen fogadtak. Nagyon előzékenyek voltak s

⁵¹ MÁRTON ÁRON *beszámolója Székelypálfalváról*, 1931. VI. In: BatthMh. lelt. sz: 33 090.

kérésünkre egy pár plébániára elkísértek, s ottan szorgalmasan gyóntak is. Pálfalván váltunk el.

Vasárnap Udvarhelyen Hartwig doktorral megvizsgáltattam magamat. Egy kis gége Kathorat konstatált, mint Czumby doktor is. Lázam kicsi 36,3, érverés 72, normális vérnyomás: 135. Az út emelkedésével a Szejkén a meleg vízzel való lemosást alkalmaztam, alig 5 percig. Hála a jó Istennek semmi rossz következménye nem volt. Mivel nyomban Kegyelmes Atyámnak soraiból s táviratából kivettem aggódni tetszett, hogy vajon nem ártott-e meg a Szejkei úgynevezett fürdés, azért kitartóan kért új orvossal vizsgáltassam meg magamat és semmi lázt nem konstatált. Hőmérséklet 36, 3, érverés 72. De azért vigyázok magamra. Malomfalváról jöve egy kevésbé be voltam rekedve. A templomban léghuzat volt, a bérmlás alkalmával hideg szél kezdett fújni. De hála legyen a jó Istennek, ezzel sincs már baj.

Szélyes kanonok velem volt Udvarhelyen az orvosnál. Őt is megvizsgálta s nála, mint idős embernél kevés húsevést ajánlott. Meg is fogadja, nem merészkedik a jó sültből enni. Úgy, hogy én is csak egy kevés leves után egyebet nem eszem, mint a pecsenyék nélküli mártást és jó sok tésztát. Szélyesre ez nem vonatkozik.

Farkaslakáról Pálfalva felé utazva az utat eltévesztettük és szépen bekanyarodtunk Korond felé arra a jó tanácsra, hogy visszafelé ne tegyük meg ismét a nagy utat. A Kalondán át mentünk Pálfalvára. Ahol két díszkapu lévén felállítva. Az egyikén átvonulva a másikhoz értünk, ahol a hívek vártak. Látták mikor a kanyaron lefelé jöttünk, azért a bandérium is előnkbe robogott. Más calomitásunk⁵² az egész úton nem volt. S bejelentkeztünk, most Korondon vagyunk teljes kényelemben. Szélyes kanonok úr kezeit csókolja Kegyelmes Atyámnak. Már készül a tengeri fürdőre. Ke-

⁵² Kalamitás = bosszúság, kellemetlenség Lásd TÓTFALUSI István, *Vademecum*, Móra Ferenc Könyvkiadó, Budapest 1983, 164.

*gyelmes Atyámnak kedves figyelmességét köszönve s jó egészséget kívánva, hódolattal vagyok alázatos szolgálója Vicarius.*⁵³

A következő jelentést Márton Áron püspöki levéltáros Szovátáról írta, melyben előbb a parajdi egyházközségről számol be. Fájdalmas ott a sok rendezetlen és vegyes házasság, ami a hívek közömbösségére utal, bár a korábbi évek mulasztásaihoz képest változás van.

Szováta, 1931. VI. 14.

Kegyelmes Atyám, Korondon Jézus Szíve ünnepén van a búcsú. A havasi lakók beözönlöttek mind. Hála Istennek igen sok gyónás volt és segítség is állott rendelkezésünkre. Bértálkózott: 344.

Parajdon a község díszszónoka köszönetet mondott a hívek nevében, hogy a főpásztor ilyen jó papot adott nekik a jelenlegi plébános személyében. Sok a rendezetlen és vegyes házasság. S a hívek ebben a tekintetben meglehetősen közömbösek. Érzik a múlt sok mulasztását. Most kezdődő élet jelentkezik. A hívek szívesen hozzá járultak az egyházi épületek javításához. Építettek és már tető alá hozták az új egyházközségi kultúrházat egy nagy teremmel az egyesületek és előadások céljára. Bértálkózott 150.

Szovátán Szélyes kanonok úr a Vikárius úr segítségével próbálta dűlőre juttatni és kedvezően elintézni a megfeneklett iskolaadó ügyet. Tárgyaltak az egyháztanáccsal és a politikai község vezetőségével. Eredmény jó akarat. Gyanú volt bőségben. Bértálkózott 245.

A Vicariús úr, hála Istennek még bírja. Fáradtnak látszik, ami nem is csoda. Már úgy számítjuk a végét, mint az angyalváró gyermek a karácsonyt. Még három nap.

⁵³ MÁRTON ÁRON és ZOMORA Dániel beszámolója Korondról, 1931. VI. 12-én. In: BatthMh. Ielt. sz: 33 094.

A szomszéd papokat, különösen akiket már kivégeztünk, mind vittük magunkkal. Azonkívül Farkas Gáspár és Pap Dénes tanárok régóta igen jó szolgálatot teljesítenek megható ragaszkodásukkal.

*Kegyelmes Atyám kezeit csókolja Márton Áron.*⁵⁴

Itt az udvarhelyi kerület beszámolóinak sora megszakad, a többi egyházközségről is elképzelhetjük, hogy készültek bérmlásra és örömmel vettek részt ezen a hétévente visszatérő eseményen, ami a közösség életére ösztönzően hatott.

Az 1931-es esztendő őszére maradtak a kolozs-dobokai főesperesi kerület plébániái. A fogyó tendenciát mutató közösségekben nem voltak nagy számban bérmlalkozók. Mindenhol adódtak helyi problémák, melyeket Zomora Dániel vikárius igyekezett orvosolni. Szinte minden helyzetjelentésben előkerül a rendezetlen házasság és a vegyes házasság problémája. Első álmórhely Magyarfenes, ahonnan több egyházközség bérmlálásáról beszámol.

Az őszi bérmlakörút Györgyfalván kezdődött. Hirschler József⁵⁵ prelátus tanácsa szerint a reggeli órában volt a bérmlási szentmise. Jelen volt Ábrahám Miklós⁵⁶ kolozsvári káplán egyik missziós nővérrel, akik az Oltáregylet megbízásából az egyházi ruhákat ellenőrizték javítás vagy pótlás címén. A következő bérmlálás Szászfenesen volt. Az esős idő ellenére sok férfi várta az érkező vendégeket. Itt a kántortanítóra sok a panasz. Szászfenesről távozóban a görögkatolikus pap román nyelven köszöntötte a vikárius urat, amire Zomora részben románul, részben magyarul válaszolt. Másnap Magyarfenesen volt a bérmlálás. Az új plé-

⁵⁴ MÁRTON Áron *beszámolója* Szovátáról, 1931. VI. 14-én. In BatthMh. lelt. sz: 33 109.

⁵⁵ Hirschler József dr. 1906–1936 között plébános, főesperes, kanonok, pápai prelátus Kolozsváron. Lásd FERENCZI: 268.

⁵⁶ Ábrahám Miklós (1907–1996) kolozsvári káplán. Lásd FERENCZI: 216.

bános gondossága meglátszik sok mindenen. Este az országos dalverseny győztese adott szerenádot a vendégek tiszteletére. A templomba sok református is elment. Várfalváról báró Jósika Gábor fiával együtt eljött annak reményében, hogy találkozhat Mailáth püspökkel. Ezt követően a vikárius úr tiszteletét tette a kastélyukban.

Kegyelmes Atyám, szép, meleg napos időben indultunk hazulról. Azonban hamarosan megváltozott és az előző napok hűvössége vissza jött. Százfenesen nagy esőt is kaptunk a fogadáskor. A Vikárius úrnak, hála Istennek nem ártott meg. Friss és jó kedvű.

Szeptember 12. Györgyfalva

12-én reggel kezdődött minden. A sűrű mezei munka miatt előző nap délutánján nehéz lett volna össze szedni a népet, s Hirschler prelátus úr ajánlatát elfogadva a Vikárius úr reggel végzett el mindent. Jött Ábrahám káplán egy missziós nővérrel hogy az egyházi ruhákat és templomi felszereléseket megvizsgálják. Az oltári egyletek központi vezetése megbízásából ezeket a dolgokat – a bérmlás alkalmával minden plébánián átnézik és – hiányok pótlására illetve a javítani valók kijavításáról aztán gondoskodnak.

Szép számmal voltak gyónók. A plébános háztartásában baj van. Bérmlkozott 56.

Szeptember 13. Százfenes

Szakadó esőben volt a fogadás férfiak – nagyrészt gyári munkások révén – másnap reggel jöttek. Nagy a panasza Mátéffy⁵⁷ kántor-tanító ellen. A vikárius úr mindkét pártot meghallgatta s az

⁵⁷ Mátéffy József százfenesi kántor és helyettes iskolaigazgató elleni kifogásokat összeírta Páll Dénes plébános és felterjesztette az Egyházmegyei Hatósághoz. Főbb panaszai: az igazgatóhelyettes az 1930–31-es tanévben 29 szorgalmi napot mulasztott, ebből 7 napot jelentett, a többit saját kényére tette; az 1930–31-es iskolai adókból, saját elszámolása szerint a tanítónő fizetéséből 6000 lejt saját céljaira elköltött. Lásd: GYÉL: 5967-1931. sz.; Százfenes Levéltár: 180–1931. sz.

elégedetlenkedőket igyekezett kiengesztelni s a hadviselő feleket ott jobb belátásra téríteni. Minden esetre a Mátéffy⁵⁸ elhelyezése kívánatos volna. A tanfelügyelőség próbálgatja is, talán sikerül. A plébános háza tája szintén nincs rendben. – Elmenetelkor a görög katolikus pap a temploma előtt egyházi díszben fogadta a Vicarius urat, aki ékes román mondatokkal exkuzálta magát, hogy nem válaszolhatja meg az egész fogadó beszédet az állam nyelvén. S aztán beszélt magyarul és a templom közönségét megáldotta. Bér málkozott 137.

Szeptember 14. Magyarfenes

Székely Vilmos⁵⁹ néhány hete jött ide s kifogta a püspök járást. Kedves fogadtatás volt. Az országos dal verseny győztese adott este szerenádöt. A templom tele volt zsúfolásig református közönséggel és a búcsú imák mondásakor feltűnt, hogy az Üdvözlégyet ők is nagyon szépen mondják. A katolikusok úgy látszik, mind meg-

⁵⁸ Mátéffy József szászfenesi kántortanító, helyettes iskolaigazgató és gyalui kántor 12 éve végzi feladatát, 7 év óta megromlott a kapcsolat a helyi plébánossal, Pál Dénessel, s azóta a kölcsönös bizalmatlanság sok sérelemre adott okot. Az utóbbi évben fejlődött oda a helyzet, hogy 1931. január 1-től mellőzte Mátéffy kántortanítót, helyébe Stefanekné Formanek Mária tanítónőt alkalmazta. A gyalui egyháztanács egy része a püspökhöz fordult jogorvoslásért, mivel tudtuk nélkül történt a személyi csere, pedig ők Mátéffy személyéhez ragaszkodtak, és azzal fenyegetőztek, hogy az iskola fenntartásához nem járulnak hozzá. (Lásd: GYÉL: 4071-1931. sz.) Mátéffy kántortanítónak azért esett rosszul a személycsere, mivel a fentnevezett tanítónőnek férje is fizetéssel bír, neki pedig beteges feleségét és 4 iskolás gyermekét nincs miből eltartania. Ezért fordult segítségért Mailáth püspökhöz. Lásd GYÉL: 6025-1931. sz.

⁵⁹ Székely Vilmos (1892–1945) Mint papnövendék az első világháborút megelőző években a bencések seckauai iskolájában zenét tanult. Pappá szentelése után 4 évet volt kudzsiri plébános, majd 1918–1919-ben Csíkszeredában ének-zene és rajztanárként működött. Görgényszentimrén, Magyarfenesen és Petrillán volt plébános. 200 zeneművet írt, köztük egyházi orgona, vegyes és férfikarra darabokat. Lásd FERENCZI: 414.

gyóntak. A férfiak az ünnepélyes szentmisén testületileg áldoztak. Bér málkozott 42.

Báró Jósika Gábor öméltóságáék eljöttek Várfalváról. Reméltek, hogy kegyelmes atyámmal itt találkozhatnak. Nagyon érdeklődtek kegyelmes Atyám hogy léte felől. Mondtam, amit tudtam. A Vikárius úr tiszteletét tette a kastélyban. A báró úr fiával együtt részt vett az ebéden a plébánián. Az idő borult és hűvös. Reméljük a Vikárius úrnak nem fog megártani. Az óvintézkedéseket Kegyelmes Atyám tavasszal adott utasításai szerint betartjuk. A Hirschler prelátnak úr segítségéről gondoskodott.

Kegyelmes Atyám kezeit csókolja gyermeki szeretettel Márton Áron

Kegyelmes Atyám minden úgy van, ahogy Márton írja. Hála Istennek jól vagyok. Ő egyet kihagyott. T. i. szombaton este a férfiak nagy része még munkában volt. Mártonnak estén mondott szentbeszédét nem hallgathatták meg, holott milyen szép és hasznos volt. Azért megkértem, hogy mondatnám el ismét vele. Meg is tette. Telt templomban szívesen.

Kezeit csókolva s jó egészséget kívánva, vagyok k.m.f. alázattal Vikárius.⁶⁰

A bérmaút következő állomása Gyalu volt, ahol a kis létszámú közösség gondját viseli templomuknak. De a pap és a kántor közötti kommunikáció hiány megtermette a maga keserű gyümölcsét. A következő két nap Kolozsváron igazgató tanácsulással és pihenéssel telt. Onnan Jegenyére mentek bér málni. Templomuk gondozott. A plébános érdes modora a rendezetlen házasságban élőket a rendezéstől elbátortalanította.

⁶⁰ MÁRTON ÁRON és ZOMORA Dániel *beszámolója Magyarfenesről, 1931. IX. 14-én.* In: BatthMh. lelt. sz: 33 252.

Szeptember 15. Gyalu

Kegyelmes Atyám, Barcai őméltósága látott vendégül. A kis katolikus közösség igen szép rendben tartja templomát. Betegh nevű kereskedő a gondnok, sokat tesz az egyházért. Mátéffy⁶¹ százfenesi kántorra itt is panaszkodnak. Meggyanúsította a papot, Pál Dénest⁶² hogy elvitt innen valami értékes szentségtartót. Az egyháztanács tagadja ezt és védi egyhangúlag a papját. Mátéffyt becsületsértésért perelik – észrevehetően mindenki gyónt. Voltak nagyhalak. Bértálkozott 17.

Szeptember 16–17 Kolozsvár

Igazgató tanács-ülés, nyaralás.

Szeptember 18, Jegenye

Templom felszerelés jó, de a tisztasága kifogásolható. Tankó István plébános ideges és úgy érzik a hívek vallomásából, hogy néha nyers is. A hívek különben bírják, nem elégedetlenek. Csak a néhány, rendezetlen házasságban élőt, durva bánásmódja a rendezés lehetőségeinek keresésétől még elriasztotta. – Szépen hatott, hogy legények ministráltak. Eddig itt gyónt aránylag is a legtöbb férfi. Voltak nagyhalak. Bértálkozott 169.

Szeptember 20-i kelezéssel a bérmakörutat vezetők Magyar-szászfenesről köszöntötték Mailáth püspököt közelgő születésnapja alkalmából. A hívek mindenhol várták bérmálni főpásztorkukat, imádkoznak testi gyógyulásáért.

Kegyelmes Atyám,

Közeledő születésnapja alkalmából a bérmáló osztag hódolattal és gyermeki szeretettel köszönti. A nép mindenütt várta jósa-

⁶¹ Mátéffy József százfenesi kántortanító azzal vádolta Páll Dénes plébánost, hogy a gyalui templom szentségtartóját ellopta és egy értéktelennek kicserélte. A plébánost az egyháztanácsosok védelembe vették. Nem csodálkozhatunk azon, hogy a plébános ezért a rágalomért beperelte Mátéffyt. GyÉL, PÜSPÖKI IRATOK, 5967-1931. sz.

⁶² Pál Dénes 1925–1932-ig Szászfenesen plébános Lásd FERENCZI: 363.

gos püspök Atyját, s imádkoztunk együtt, hogy a gondviselő Isten adja vissza teljesen egészségét és munkaerejét. Bízunk benne, hogy így lesz. És főpásztorunkat sokszor fogjuk születés napján üdvözölni, hívei között és a régi munkában. Az aggódó és ragaszkodó szeretettel minden közösségekben főpásztorát emlegető néppel együtt Kegyelmes Atyánk felszentelt kezeit alázattal csókoljuk. Zomora Dániel, dr. Hirschler József, Márton Áron, Sipos Károly,⁶³ Pál Árpád⁶⁴.

A szórvány-egyházközségek (Magyarszarvaskend, Bánffyhunyad, Csákigorbó) nagy problémája lesz világossá Márton Áron beszámolóiból, mégpedig a vegyes- és a rendezetlen házasságok ügye.

Szeptember 19. Bánffyhunyad

A főszolgabíró a járai határon várta a Vikárius urat, feleségével, a görög katolikus nőegylet elnöknőjével együtt. Díszkapunál a primár, görög katolikus és görög keleti papok. A református nem jött el. Más nap jelentkezett. – Az előd törvénytelen engedékenysége miatt a vegyes házasságokkal keresztesnek sok baja van – Szép számmal gyóntak. Férfiak közösen áldoztak. Templom és felszerelés, szép, rendben. Bértálcázott 52.

Szeptember 20. Csákigorbó

Pál József és anyja. Szegény Pál József az anyja adminisztrál, és parázs veszekedéseket rendez mindenkivel. A hívek előjöttek, és akik gyónhattak gyóntak is. A családi élet általában rendezetlen és korrupt. És hozzá a jobb családokban. Az egyszerűbb nép pedig elfelejtett magyarul. Bértálcázott 32.

⁶³ Sipos Károly 1930–1931-ig szarvaskendi plébános. Lásd FERENCZI: 398.

⁶⁴ Pál Árpád 1931–1934 között magyarszarvaskendi plébános. Lásd FERENCZI: 362.

Szeptember 21. Magyarszarvaskend

A nyugdíjba ment Sipost Hirschler prelátus úr alig tudta vissza parancsolni, hogy maradjon, és a bérmlást előkészítse. Megjött az utód is, a Dóczy helyett kinevezett Pál Árpád. A magyarok itt sem tudnak magyarul. Ügyes fiatal tanító van. S talán Pál Árpád vele együtt javít valamit a helyzeten. Bérmlkozott 35.

Az igazgató tanácsgyűlésen Hirschler doktorral ott voltunk. Apbsolute semmi nevezetes ügy nem volt, rövid $\frac{3}{4}$ óra alatt végeztünk. Úgy látom Macskásy nagyon gyenge állapotban van egészségre. Hála a jó Istennek mindnyájan egészségesek vagyunk. Egy-egy helyt rossz az út. Gyakran esik az eső. Most is. Kenden sűrűn permetezik. Autónknak nincs semmi baja. Kezeit csókoljuk, Vikárus⁶⁵

A következő jelentés Katonából érkezett. Megtudjuk ebből, hogy Kidében nagy tisztelettel várták Zomora Dániel helynök urat. A görögkatolikus pap latin nyelvű köszöntőt mondott. Itt is gond van a vegyes házasságokkal. A következő nap Kajántón rossz néven vette a református lelkész, hogy a vikárus megemlítette a vegyes házasságokat. Másnap Bonchidán a bérmlási misét megzavarta egy ittas férfi, akit elvezettek. Nehéz volt a cigányok gyóntatása. Hodor plébánossal a hívek elégedettek. Minden vasárnap kimegy misézni, korábban ilyen tekintetben el voltak hanyagolva. A vegyes házasságok veszteséget okoznak. Majdnem félszázan bérmlkoztak. A következő nap Mócson bérmltak. A plébános meghívta ebédre a református lelkészt is. Az egyháztanács dicsérte papjukat, de egy küldöttség annak nyersesége miatt ellene beszélt. A következő állomás Katonán volt. A főesperes elkísérte őket mindenhová.

⁶⁵ MÁRTON Áron és ZOMORA Dániel *beszámolója* Magyarszarvaskendről, 1931. IX. 20-án. In: BatthMh. lelt. sz: 33 259.

Kegyelmes atyám, Bocsánatot kérek, hogy ritkán küldtem (referátumot?), de a távolságok és a kedvezőtlen időjárás következtében még jobban megromlottak az utak időt vettek igénybe.

Szeptember 22. Kide

Jó eső és hatalmas sár volt. Borzán a katolikus hívek és Báró Bánffy ő méltósága várták a Vikárius urat. A görög katolikus pap latinul üdvözölte. Kidén Ádám Imre⁶⁶ nagyon kedves fogadtatást rendezett. Erre az alkalomra háztartást is állított. Szép számban gyóntak. Vegyes házasságokkal baj itt is van. Bértálcázott 37.

Szeptember 23. Kajántó

Eső tovább és nagyobb sár. A református papnak rosszul esett a bevezető beszéd a vegyes házasságok említése miatt. Kolozsvárról jött segíteni Veres Ernő, Ábrahám, és Brandtner. A hívek jók. Bértálcázott 25.

Szeptember 24. Bonchida

A bevezető beszédbe közbe kiáltott egy részeg vadházás. Botrány nem lett. Azonnal le szerelték. A cigányok gyóntatása elég nehezen ment. A kántor egy általános iskolai tanító. Mulatás közben revolverrel fenyegetett meg több urat, közöttük a jegyzőt is, s azok most perelik. Valószínűleg el kell mennie. Nem sajnálják, mert úgy látszik össze férhetetlen és nem megbízható. A pap Hodor⁶⁷ jól van. Most rendezkedik. A hívek úgy látszik megelégedettek. Válaszakra minden vasárnap megy és igen okosan. Nagyon el voltak azok hanyagolva. A vegyes házasságok mind a mi kárunkra kötettek. Bértálcázott: 45.

Szeptember 25 Mócs

Az esőzés megszűnt az út elég jó volt. Kajcsa fűtött szobába várta a Vikárius urat. Szép számba gyóntak. Ebéden csak a református pap vett részt. Kedves ember és nincs benne vadság.

⁶⁶ Ádám Imre 1925–1942 között Kidén plébános. Lásd FERENCZI: 145.

⁶⁷ Hodor Jakab 1931–1935 között Bonchidán plébános. Lásd FERENCZI: 269.

A többiekkel Kajcsa nem tart összeköttetést s így nem is hívta meg. – Egyháztanács megelégedésének adott hangot, hogy jó papjuk van. Viszont egy deputáció ellene beszélt. Tény hogy ideges és talán nyersen következetes. De sok baja van a Márton Béla⁶⁸ engedékenysége miatt. Ő úgy látszik el nézett olyant is, amit nem lett volna szabad s Kajcsa fordítva csinálja. Jó hitélet van. Bértálcózott 29.

Szeptember 26. Katona

A betérőnél gr. Logolkeletyék vártak négy fogattal. Az autó ott maradt egy szinten. Szállásra is várták a Vikárius urat, de a plébánián meg maradt. – Megelőzőleg két napos misszió volt. A híveket mind legyóntatta Lajos Balázs.⁶⁹ S átment Sármásra is hogy az utat két beszéddel előkészítse. Bértálcózott 48.

Szombat este gr. Logokeletyeknél voltunk mind a hárman vacsorán. Az éjjel fagyott s a vidéken kevés havazás volt. Úgy a bunda, mint a (lábzsák kapca) jól fog. Hála Istennek velemmel együtt mind jól vagyunk. A fő esperes hűségesen kísér minket. Mindjárt indulunk Sármásra. Istentől jó egészséget kérve Kegyelmes Atyámnak hódolattal vagyok Vikárius.⁷⁰

Ebben a kerületben is még öt egyházközség szerepelt, ahonnan elmaradt a helyzetjelentés.

Összegzésképpen állíthatom, hogy gróf Mailáth Gusztáv Károly püspök a hívek megbecsülő szeretetében élt, még a helynökét is szeretettel fogadták. A bértálcási jelentésekből is kitűnik főpásztoruk iránti tiszteletteljes ragaszkodásuk. Mailáth püspök is figyelmes volt megbízott munkatársaihoz, papjaihoz és híveihez

⁶⁸ Márton Béla (Adalbert) 1913–1929 közt volt Mócson plébános. Lásd FERENCZI: 335.

⁶⁹ Lajos Balázs 1929–1947 között Kézdimartonoson lelkipásztor. Lásd FERENCZI: 317.

⁷⁰ MÁRTON Áron és ZOMORA Dániel *beszámolója* Katonából, 1931. IX. 26-án. In: BatthMh. lelt. sz: 33 276.

egyaránt. Menetközben érdeklődött a helyzetek alakulásáról. A felmerülő nehézségek megoldására mindig igyekezett kísérletet tenni. Ilyen magatartással nevelő hatást gyakorol mindmáig az utókorra.

JONICA XÉNIA

A papi utánpótlás veteményes kertje a ministrálás

„A család is... olyan valami az életben, ami becses... Olaj az élet lámpásában”.

(Gárdonyi Géza)

A társadalom alappillére a család. A család fogalma pedig attól válik teljessé, ha *igen* választ kap az Istentől kapott és elfogadott ajándék, azaz a gyermek. Minden közösség jövője az új életre mondott igen, ez az igen pedig a jövő záloga! Záloga annak, ami a jelenben ismeretlen, azonban az ismeretlen közepette is releváns reményre okot adó jelenség. „A gyermek Isten ajándéka, az anyaméh drága gyümölcse” (Zsolt 127,3), aki az adott közösség együttes öröme, büszkesége, és természetesen felelőssége is. Amikor már hivatalosan is az egyház misztikus testének a tagjává válik, mintegy belép abba a közösségbe, ahol – a maga idejében – már nemcsak jogai, hanem kötelezettségei is lesznek, az egyik ez utóbbi közül Isten országának gondos építése. Hiszem azt, hogy ez a küldetés kortól, nemtől, társadalmi státusztól független. Az új életnek olyan feltételeket szükséges teremteni, amelyek révén mintegy ráhangolódik a közösség normáira, de nem csupán az automatikus belenevelés által, hanem a nevelői hatás révén csiszolódik, felszínre kerül a bele lehelt istengyermeki lét és annak minden jósága.

Napjainkban, amikor a pszichológia tudományága óriási népszerűségnek örvend számos doméniumon belül a maga pozitív és építő jelleggel bíró meglátásai révén, nem lehet szó nélkül el-

menni az olyan negatív kisarkításai mellett, miszerint valósítsd meg önmagad, teljesedj ki, egyedül te magad vagy a fontos, ez a magatartás pedig elburjánozhat és embertelenné teheti az Isten képmására alkotott lényt, így az egyik alapvető szociális érzékenység például a szolgálat, amiről nemcsak kihívás lehet beszélni, hanem akár prófétai sorsot is kölcsönözhet magának. Anynyira szeretni és adni, hogy mindez önzetlenül történjen. Adni úgy, hogy eleve nincs érte jutalom feltételezve, egyszerűen már maga a motiváció is bennfoglalt, nem pedig külső. A mai kor embere a nárcizmus alapvető megtestesítője. Mindennél többet ér és fontosabb a személyes vágyak, érzések, a külsőségek üres halmaza, valamint mindaz, ami az egoizmus megtestesítője, a szakirodalmi pejoratív superego adonisa.

A szeretet viszont nem önző, és az ebből fakadó önátadó szolgálat sem lehet önző. Az őszinte szeretetben nincsenek érdekek, nincsenek elvárások, nincsenek feltételek. Az önző vágyakozás ellentéte a szolgálat. Fontos hangsúlyozni, hogy nem szolgáság, hanem szolgálat! Önzetlen, érdekektől, hátsó szándékoktól mentes – tiszta – adni akarás. Más(ok) szolgálatáért vagy önmagadért teszed azt, amit teszel? Önző módon vagy önzetlenül cselekszel? Ezt kell mindenkor mérlegre tenni.

Hogyan alakulhat ki valakiben a szolgálati lelkület készségsége, az arra való fogékony érzület? Teremtettségünkől adódik? Ösztön? Neveltetés kérdése? Szocioökonómiai hatás? Keresztény emberként hisszük és valljuk a Szentírás első lapjain levő sorokat is, miszerint a Teremtő képére és hasonlatosságára vagyunk alkotva, ez pedig elsősorban a belénk lehelt lélek és annak kegyelmi gazdagságai révén jut kifejezésre. Minden mennyei áldással eltelve arra vagyunk meghíva, hogy szabadságunk révén kibontakozzunk, sőt kiteljesedjünk abban az Istenben a magunk és felebarátaink javára, akinek az egyszülött Fia „a vele való egyiséget nem tartotta olyan dolognak, amelyhez mint zsákmány-

hoz ragaszkodjék, hanem szolgai alakot öltve” (Fil 2,6–7) példát adott arra, hogy mit jelent szabadon szeretni és ezáltal szolgálni. Ez a szolgálattípus pedig soha nem a kényszerről szól, netán a megfélemlítésből fakad, hanem épp ellenkezőleg: a végtelen szabadságérzet szeretetteljes önátadásából.

Ma a világ rászorul az igazi szolgálatra! Szolgálni pedig nemcsak fizikai megnyilvánulások révén lehet – annak ellenére, hogy kvázi ennek van látványos performansa –, hanem a szolgálati lelkület is elengedhetetlen tartozéka a hiányosságok pótlására. Óriási szükség van a hiteles példaképekre, azokra, akik nem homokra, hanem mindent sziklára építenek. A szentháromságos egy Istenben kezdeni és befejezni minden munkát, őtöle kérni a segítő kegyelmet és az áldást a földi vándorlás közepette. Önzetlennek lenni az embertársakkal, észrevenni bennük az Istent, a szenvedő Krisztust, aki naponta éhezik és szomjazik mind lelki, mind fizikai értelemben. Amennyiben ez megvalósul, máris a hiteles szeretetszolgálat tanúi és megvalósítói vagyunk.

Valahogy ezzel a szolgálati lelkülettel tudom szemléltetni, mintegy magyarázni azt a jelenséget is, amit ministrálásnak nevezünk. A latin *ministrare* szóból eredő kifejezés magyarul annyit jelent, *aki az oltárnál szolgál*. Megszületik a vágy a tiszta gyermeki szívben a szolgálatra, annak ellenére, hogy bizonyos korosztályban ez még nem egyértelmű és tudatos állapot. Arra a szolgálatra, amiért a jutalom nem mérhető földi javakban, hanem idővel a szív érzékenysége egyre inkább ráhangolódik azon „jutalomforrásra”, aki kiapadhatatlan kút és forrás, ez a jutalom pedig soha nem fogy el, sőt, nem lehet betelni vele. Nem azért szolgálni, hogy majd Isten megjutalmazzon érte, hanem nemes egyszerűséggel azért, mert „az Úr, aki a szívek és vesék vizsgálója” (Zsolt 7,10), megadja a szív örömét.

Szolgálni a szentélyben a köztünk emberré lett Igét, aki ebben a tettben is tökéletes példánk, hiszen „az Emberfia nem azért

jött, hogy neki szolgáljanak, hanem hogy ő szolgáljon másoknak” (Mt 20,28). Nos, az oltárnál levők közül ki szolgál kinek?

A kenyér és a bor élő és tápláló forrássá válik, hogy a lakomából részesülők vele eltelve hiteles szolgálatot teljesítsenek hivatásuk közepette.

A ministráns szolgálat már az egyház történetének kezdetén szükségessé vált. Nyilván ekkor még nem beszélhetünk a mai értelemben vett kialakult szokásokról, precízen megfogalmazott előírásokról, de a liturgia alatt így is volt lehetőség, sőt, mondhatni, hogy szükség a meglévő feladatok elvégzésére, szolgálatára. Ilyen szolgálat volt a fáklyákkal való világítás (a korai egyház katakombáiban), az adományok gyűjtésénél való segédkezés, avagy a bejárat őrzése, hogy oda nem tartozó, rossz szándékkal érkező(k) ne lopakodhassanak a keresztények közé. Az első századok „ministrálói” veszélyes szolgálatot láttak el, mondhatni, hogy életveszélyeset, így csak azokat érte eme „megtisztelő kiválasztás”, akik már a múltban „bizonyítottak”, hogy hitük valóban oly erős, hogy halálukig szolgálják és vállalják a Krisztushoz való tartozást. A századok során az istentisztelethez szükséges különféle szolgálatot a magánmisék esetében egyetlen segédkező végezte el, nagyobb miséken pedig több liturgikus szolgálat is kialakult (diakónusok, akolitusok, lektorok), mintegy „háttérbe szorítva” a ministránsokat. A barokk kor ide vonatkozó sajátossága a ministránsok öltöztetése, valamint hogy egész csoportok szolgáltak az oltárnál.

Nem szükséges statisztikai adatok böngészése ahhoz, hogy reális képet kapjunk a mai egyház paphiányáról. Igen, paphiány, nem pedig hivatáshiány, hiszen hivatások mindig szép számmal születnek, csak az erre kimondott „igen” vajmi kevés. Hol kezdődik egy érett fiatalemberben a papi hivatás gondolata? Milyen környezeti hatások érik, ahol intenzíven találkozunk a hiteles hivatással és annak gyümölcseivel? Nem lehet általánosítani,

azonban megvan mindennek a „rendje.” Szerencsés esetben családba születik az új élet, ahol vártak rá, és féltő gonddal nevelik Isten parancsai szerint. Megtapasztalni egy családban a hit jelenlétét és annak erejét. Azt a kegyelmet, hogy a gondviselés olyan szülőket rendelt földi oltalmul, akiknek alapvetően fontos a közös imádság és az eucharisztia megünneplése. Ahol az édesapa családjának papja, aki nemcsak tekintélyével, hanem atyai gondoskodásával is kiérdemli a megbecsültséget. Az édesanya nemcsak az, akinek az „értéke a gyöngyét messze meghaladja” (Péld 31,10), hanem a gyöngéd szelídségével az apa tekintélyét kiegészítve teszi teljessé a családi harmóniát.

Látni, tapasztalni, reálisan kezelni, hogy a mindennapok számos kihívással bírnak, azonban józan hittel és magatartással bízni egy nagyobb erőben, akihez mindig is imádkoztak.

Óriási felelősség minden „igen”-t kimondó személy számára a mindenkori vitalitása. „Státusa” kötelezi egy olyasfajta magatartásra, amely a földi esendőség közepette is sarkallja nem a jó, hanem a minél jobb példaadásra. A felszenteltség kegyelmi ajándékai nemcsak a személyre vonatkoznak, hanem arra a nyájra is, ahová az Úr pásztorrá rendelte őt. Öszentsége, Ferenc pápa szavaival élve: legyenek bárányszagúak, hiszen meghívásuk elsősorban a lelkek Istenhez való vezetéséről szól, nem pedig csak a közösség adminisztrációjáról, anyagi gyarapításáról és a személyes kultuszépítésről.

A keresztelő alkalmával megtörténik az első **öntudatlan** találkozás a gyermek és plébánosa között. Az elemi iskola elkezdéséig jó esetben a vásár- és ünnepnapokon történik meg újra ez a találkozás, de ez is távoli ahhoz képest, ami akkor kezdődhet, amikor a padban ülve érezni egy megmagyarázhatatlan tiszta gyermeki vágyat arra, hogy az oltárnál állni, ami nem más, mint szolgálni. Felelősség, hogy a már ott lévők olyan magatartással bírnak, ami nem elrettentő, sőt: vonzó. Vonzó, mert annak ellenére,

hogy mindenki ugyanazon áldozat részese, mégis, a szentélyben való tartózkodás teljesen más ízt kölcsönöz, mint a hajóban ottlét. Nyilván itt nem a fontossági rendekről, pozíciókról van szó, hanem nemes alázattal/egyszerűséggel arról, hogy a participatio actuosa intenzívebb hatást kelt.

Gondos odafigyelés kérdése a ministránsok mindenkori meghívása, megtartása, formálása. Szükséges, hogy legyen egy keret, amibe beleilleszkedik ez a jelenség, ami nemcsak abból áll, hogy létező valóság ez a szolgálat, hanem rögzíti a viselkedési, korosztályi, feladatellátói határokat is. Természetesen a szentmise történései ministránsok nélkül is létrejön, azonban jelenlétük és a nyújtott szolgálatuk – a keresztt, gyertyák, fáklyák tartása, csengetés, perselyezés, kézmosás, tálcázás akolitus, lektor hiányában az oltár előkészítése és az olvasmányok olvasása – mind-mind összeszedettebbé, ünnepélyesebbé teszi a liturgiát.

A papi utánpótlás veteményeskertje a ministrálás. Abnormális, sőt minden közösség **öngyilkos** hozzájárulása az, amikor magába fordulva, passzívan éldegél ahelyett, hogy szó szerint élne telve dinamizmussal, lüktető erővel, s mindezt istenfélelem közepette. Ahol jámbor lelkülettel figyelnek a jövő zálogaira, s ennek egyik megnyilvánulása az oltár körüli szolgálatra való biztatás, s annak értékelése. Ahol a közösség élén egy olyan pap áll, akinek fontos a fiatalok nevelése, hitbeli fejlődése.

Egy olyan személy, aki magában hordozza az isteni teremtettséget, aki nem öntelt, theokrata, szakmai módon éli meg a mindennapjait, hanem atyai gondoskodással, az esendőségek közepette az irgalmas atya kegyelmeiből táplálkozva törekszik egy olyan habitus viselésére, ami felkelti az érdeklődést az iránt az elköteleződés iránt, amit naponta gyakorol mint az egyház hűségese jegyese.

Minden papnak tisztában kell lennie azzal, hogy személye vonzó, avagy elrettentő erővel bír, leginkább egy gyermek életé-

ben. Az istenképek kialakulásának egyik alappillére az adott felszentelt sugárzó példája és annak vetületei az élet minden aspektusára. Ismerős a vicc mindannyiunk számára, amikor is a gyermek hosszú perceket áll a kerítést javító plébános mellett, arra várva, hogy hallhassa a reakciót, ha netán a kalapács a szög mellé üt... és az a népi bölcsesség is óriási relevanciával bír ez esetben is, miszerint minden viccnek fele igaz. A kora gyermekkori évek meghatározói a szülők mellett a tanító(k) és a plébános. Így van ez rendjén. A test, szellem, lélek művelői esőként hatnak az elvetett búzamagra. A mennyiségi és minőségi jelenségek odaajándékozása formáló erővel bír mind pozitív, mind negatív esetben. Micsoda mélysége van annak, amikor egy serdülő fiúban moco-rogni kezd valami megmagyarázhatatlan érzés, nem érti, nem akar jelentőséget tulajdonítani neki, a bizonytalanság, a kétség pedig frusztrálóan tud hatni a vele való foglalkozás kapcsán, viszont azt tisztán és biztosan érzi, hogy az oltár mellett szolgálni akar. Van egy hely, időpont, cselekmény, ami kiszakít a szürke monotonitásból, ez pedig akkora erővel tud bírni, hogy elsősorban szokást, majd pedig életformát kölcsönöz az adott egyénnek. Ez pedig egy kerethez vezet, olyan kerethez, ami rögzít alapvető társadalmi, morális normákat, ami pedig a továbbiakban mérvadó habitust szab a viselőjének.

A felnövekvő ifjúság másik alapvető jelensége a közösség megléte. Óriási erővel tud hatni ez is mind építő, mind romboló értelemben. A valahová való tartozás, a megbecsültség érzése, a teljesítménynélküli értékelés és elfogadás ténye pusztán önmagáért. Kialakul egy sajátos szubkultúra, aminek alapvető jellemzője a bizalom és bizalmatlanág megélése, az autonómia, identitás-zavar, korábbi krízisek felemelkedése, depresszió, önkárosítás, korai szexuális élet elkezdése kerül előtérbe a személy identitásában. Ez a korosztály már a kísérletező és a szociális rekreációs szerhasználatnak van kitéve, elsősorban a cigaretta, az alkohol

használatával. Ezek kipróbálásának leggyakoribb indoka a kíváncsiság és a konformizmus, a csoportnormának való megfelelés. Nekik szükségük van olyan személyre, akiben megbízhatnak, aki hiteles mintát mutat, akiben lehet hinni.

Akinek nem „ciki” elmondani olyan kamaszkori történeteket, amiről családi körben tabu beszélni, a baráti közösség pedig túlságosan uniformizálónak tűnő véleménye csak a stagnálást idézi elő a felvetések kapcsán. Szükséges egy olyan ember, aki egy személyben „haver, barát, társ”, mert be lehet avatni az aktuális serdülői témákba, viszont bír olyan hitellel és tekintéllyel, hogy bölcs meglátása szerint nem korholja radikális, sehová nem vezető hegyi beszédekkel, valamint súlyos kőtáblák száraz parancsait nem vágja fejükhöz, hanem szelídséggel, de ugyanakkor komoly realizmussal törekszik csiszolgatni, nevelni, alakítgatni Isten dicsőségére, önmaga és a közösség javára, ez pedig a szentgyónások, lelki beszélgetések, csoportfoglalkozások, kirándulások rendszeresítésével kiváló lehetőségeket rejt magában. Igen, olyan papokért imádkozni, akiknek fontos a közösség apraja-nagyja. Akik nem kényelmesednek el a fiatalokat illetően, hanem időt, erőfeszítést szánnak már a kisgyerekek hittanóra, szentmise megtartására, hogy az első reális és „kötelező” találkozás ne az elsőáldozási felkészítőn történjen, hanem mielőbb legyenek kísérve, mintegy öntözve, a benne levő szeretet indái pedig kapaszkodó pontként legyenek jelen az életükben. Érezzék át a felelősséget, hogy hivatásuk valamilyen szinten nekik is az oltár szolgálatánál kezdődött, hogy volt egy figyelmes pásztor, aki terelgette a rögös, de annál reménytelibb úton, s ha nem is ez a tapasztalat, de egy imádkozó háttér, egy későbbi lelki vezető meghatározó jelleggel bírt abban, hogy „pap legyen Melkizedek rendje szerint”.

Nyilván egyszerűnek tűnik sokak számára ez a téma, hiszen mitől lehet komplex ez a doménium?! Hiszen gyerekek, fiatalok,

akik a neveltetés, a hagyomány alapján kvázi „automatikusan” járnak templomba, jobbára pozitív példa esetén pedig felkelti az érdeklődésüket az oltárszolgálat, nem pedig unszolás hatására tesznek eleget a heti egy, avagy több alkalmas szolgálatnak, majd pedig bizonyos kor után „lemorzsolódnak.”

Attól, kedves olvasó, hogy a ministrálás mint tevékenység/ szolgálat magába foglal olyan alapvető társadalmi kompetenciákat, mint például a valahová való tartozást, a szociális készségek fejlesztését, ezek gyakorlását, az önismeret lépcsőfokainak bejárását, és nem utolsó sorban a transzcendensre való nyitott lelkületet. Azáltal, hogy az evangélium fényében éli meg az egyén az előző sorban írtakat, mondhatni, hogy beigazolódhat az ószövetségi jövendölés, miszerint az Úr „reménnyel teli jövőt szán” (Jer 29,11) mindazoknak, akik eleget tesznek parancsainak. A transzcendensre való érzékenység megtaníthat a belső csend igényére, arra a beszédes csendre, amikor az Úr úgy szólít meg magának szőlőmunkásokat, mint például ahogy Sámuel esetében történt.

Ehhez pedig legyenek Héli főpaphoz hasonló lelkipásztorok, akik az istenkapcsolatuk révén kellően figyelmesek és észlelik a csírázó hivatásokat, ennek hatására például az oltárszolgálat nagyobb jelentőséget kap a közösség életében, hogy legyen egy olyan termésre alkalmas veteményes kert előkészítve, ami arra vár, hogy magot kapjon, a továbbiakban ott növekedhessen, fává terebélyesedhessen, s egykor az Úr kegyelméből gyümölcsöt, maradandó gyümölcsöt teremhessen.